

Agder Vitenskapsakademi
ÅRBOK 2009

Agder Vitenskapsakademi Årbok 2009

Agder Vitenskapsakademi Årbok 2009

Red.: Akademisekretær Thor Einar Hanisch

© Høyskoleforlaget
Agder Vitenskapsakademi og forfatterne

Utgitt i samarbeid med Agder Vitenskapsakademi

ISBN 978-82-7634-882-8

ISSN 0809-7283

Printed in Norway 2010

Formgiving og omslag: Høyskoleforlaget, Kristiansand

Sats: Laboremus Prepress AS, Oslo

Trykking og innbinding: AIT AS e-dit

Foto:

Forsiden, Mollestad-eika, Sørlandets eldste og største eik. Foto: Olav Breen

Kjell Nupens diplombilde og Gimle Gård. Foto: Torvald Slettebø

Byhallen i Kristiansand. Foto: Kristiansand kommune

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utgitt av:

Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press

Gimlemoen 19

N-4630 Kristiansand

Norway

Telefon (+47) 38 10 50 00

Telefaks (+47) 38 10 50 01

E-post post@høyskoleforlaget.no

Internett høyskoleforlaget.no

Agder Vitenskapsakademi

Serviceboks 422

4604 Kristiansand

Telefon (+47) 38 14 11 05

Telefaks (+47) 38 14 14 99

E-post Agder.Vitenskapsakademi@uia.no

Internett www.agdervitenskapsakademi.no/

Innhold

FORORD.....	7
STATUTTER FOR AGDER VITENSKAPS AKADEMI	8
MATRIKKEL FOR AGDER VITENSKAPS AKADEMI.....	11
STYRETS ÅRSMELDING FOR 2009.....	35
VINTERMØTE	41
<i>5. februar 2009 – Gimle Gård</i>	
<i>Else Marie Jakobsen</i>	
ÆRESDOKTORFOREDRAG.....	42
<i>Harald Olsen</i>	
SVEIN ELLINGSENS SALMEDIKTING.....	49
<i>Svein Ellingsen</i>	
Å SKRIVE SALMER I DAG	52
<i>Jose J Gonzalez</i>	
SYSTEMS THINKING	56
VÅRMØTE.....	69
<i>23. april 2009 – Gimle Gård</i>	
<i>Ernst Håkon Jahr</i>	
ÆRESDOKTORFOREDRAG.....	70
<i>Oddbjørn Johannessen</i>	
HAMSUN OG SØRLANDET	84
Paneldebatt	
<i>Per Kristian Egeberg, Ellen K. Nyhus, Ole Riis, Sven-Åke Selander, panelleder Ernst Håkon Jahr</i>	
FORSKNINGSTID OG TID TIL FORSKNING	93
<i>Per Kristian Egeberg</i>	
RESULTATKRAV SOM VIRKEMIDDEL FOR ØKT FORSKNINGSVIRKSOMHET	94
<i>Ellen K. Nyhus</i>	
NOEN TANKER OM LEDELSE AV UIAS MENNESKELIGE RESSURSER	97
<i>Ole Riis</i>	
DEN FRIE FORSKNINGSTID	100
<i>Sven-Åke Selander</i>	
FORSKNINGSTID OCH TID TILL FORSKNING.....	106
SOMMERMØTE	111
<i>9. september 2009 – Gimle Gård</i>	
<i>Alv Egeland</i>	
NORDLYSFORSKEREN LARS VEGARD	112
<i>Peter Trudgill</i>	
WHAT REALLY HAPPENED TO OLD ENGLISH?	142

ÅRSMØTE OG ÅRSFEST	145
<i>30.10.2009 – Klubben selskapslokaler</i>	
REFERAT FRA ÅRSMØTET 30.10.09 I AGDER VITENSKAPSAKADEMI.....	146
<i>Hans Herlof Grelland</i>	
HUSSERLS ÅRHUNDRE: OM FILOSOFEN EDMUND HUSSERL, HANS BETYDNING FOR DET 20. ÅRHUNDRES TENKNING OG AKTUALITET I DAG.....	149
<i>Catharina Stenqvist</i>	
TAKKETALE PÅ VEGNE AV DE NYE MEDLEMMENE.....	159
UTDELING AV PRISER FOR 2009.....	162
<i>Unni Langås</i>	
TAKKETALE FRA PRISVINNER AV FORSKNINGSPRISEN.....	164
<i>Aagot Noss</i>	
TAKKETALE FRA VINNER AV DEN POPULÆRVITENSKAPELIGE PRISEN	167
<i>Lennart Elmevik</i>	
TAKK OG HILSEN FRA KGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN.....	169
AKADEMIETS NOBELMØTE.....	173
<i>1. desember 2009 – Byhallen, Kristiansand</i>	
<i>I samarbeid med Kristiansand Filosofikafé</i>	
<i>Per Kristian Egeberg</i>	
NOBELPRISEN I KJEMI 2009	174
<i>Tarald Peersen</i>	
NOBELPRISEN I FYSIKK 2009.....	179
<i>Ole B. Stabell</i>	
NOBELPRISEN I FYSILOGI ELLER MEDISIN 2009.....	183
<i>Siegfried Weibel</i>	
NOBELPREIS FÜR LITERATUR 2009	187
<i>Olav Arild Abrahamsen</i>	
NOBELS FREDSPRIS FOR 2009.....	192
<i>Joyce Falkenberg</i>	
NOBELS MINNEPRIS I ØKONOMI 2009	197
<i>Marit Aamodt Nielsen</i>	
HOLBERGPRISEN 2009	199
<i>Leiv Storesletten</i>	
ABELPRISEN 2009	204
POZNAN CHAPTER OF THE AGDER ACADEMY OF SCIENCES AND LETTERS.....	207
ANNET	211
<i>Ernst Håkon Jahr</i>	
OLAV H. HAUGES DIKT «SEIN KVELD»: PROBLEM-ORD KORREKT LESI.....	211
BILDER.....	213

Forord

Med dette framlegges Agder Vitenskapsakademis åttende årbok, etter reetableringen som vitenskapsakademi i 2002. Årboka for 2009 er, som de sju tidligere, redigert av akademisekretær Thor Einar Hanisch i nært samarbeid med preses.

Olav Breen, Thor Kristian Hanisch og Thor Einar Hanisch har stått for fotograferingen. Thor Kristian Hanisch har også bistått dатateknisk og Kirsten Hanisch med korrektur.

Kristiansand, 29. oktober 2010

Ernst Håkon Jahr
Preses

Statutter for Agder Vitenskapsakademi

1

Agder Vitenskapsakademi (Agder Academy of Sciences and Letters) har til formål å fremme alle former for vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelsen for vitenskapens betydning i samfunnet. Denne oppgaven søkes løst ved bl.a. å arrangere møter, konferanser og foredrag, samt ved å dele ut vitenskapelige priser og arrangere prisoppgaver.

2

Akademiet har maksimalt 205 tellende medlemmer: 1) ordinære innenlandske (100 plasser), 2) korresponderende innenlandske (50 plasser) og 3) utenlandske medlemmer (50 plasser), dessuten 4) æresmedlemmer (maksimalt 5). Betegnelsene innen- og utenlandsk gjelder bopål, ikke nasjonalitet eller statsborgerskap. De ordinære innenlandske medlemmer må ha bopål i Agder; ved flytting annensteds går de over i kategoriene korresponderende innenlandske eller utenlandske medlemmer.

Fra og med det år et medlem fyller 67 år, går det ut av den antallsbegrenede medlemsmasse, men beholder alle rettigheter som medlem.

Det bør sikres en rimelig fordeling av medlemmer mellom de ulike fagområdene. Medlemmene har innsynsrett ved innvalg, en rett som effektueres ved oppmøte i sekretariatet. Innvalg av medlemmer skjer etter begrunnet forslag fra minst to av Akademiets medlemmer. Fristen for å sende inn forslag fastsettes av styret. Styret skal hvert år avgjøre hvor mange ledige plasser som kan fylles i hver medlemskategori. Styret behandler og prioriterer mellom forslagene før de blir sendt til skriftlig avstemning blant medlemmene. Medlemmene innvelges etter en vurdering av vedkommendes dokumenterte vitenskapelige kompetanse eller kunstneriske innsats. For å bli valgt må den foreslårte ha minst halvparten av de avgitte stemmer. Innvalg skal bekreftes i medlemsmøte. Eventuelle nærmere bestemmelser om innvalg fastsettes av styret.

Valg av æresmedlemmer foretas av Akademiets innenlandske medlemmer

etter forslag fra styret. Den foresatte må ha 3/4 av de avgitte stemmer for å bli valgt. Eventuelle nærmere bestemmelser om valg av æresmedlemmer fastsettes av styret.

Akademiet har også assosierte medlemmer. Som assosierte medlemmer av Akademiet kan innbys vitenskapelig interesserte personer og bedrifter og institusjoner som bidrar til å fremme Akademiets formål. Styret avgjør hvilke privatpersoner og bedrifter og institusjoner som skal innbys som assosierte medlemmer. Liste over assosierte medlemmer trykkes i Akademiets årbok.

3

Akademiet ledes av disse organer:

- a) Årsmøtet, som er den høyeste myndighet og holdes hvert år den fredag som faller nærmest Akademiets stiftelsesdag 27. oktober. Styret kaller inn til årsmøtet med tre ukers varsel. Mellom årsmøtene holdes det medlemsmøter.
- b) Styret velges av årsmøtet og består av preses og fire medlemmer, alle med personlige varamedlemmer. Årsmøtet velger også en valgkomite på fire medlemmer. Preses og de fire styremedlemmene velges for to år. Styret konstituerer ellers seg selv og velger visepreses blant styremedlemmene. Visepreses bør representere annen vitenskap enn preses. Preses er styrets leder og Akademiets talsmann utad. Styret har som oppgave å ivareta Akademiets vitenskapelige og økonomiske interesser.

Akademiets daglige arbeid ledes av akademisekretæren, som rapporterer til styret. Akademisekretæren mottar en godtgjørelse, fastsatt av styret, for sitt arbeid. Akademisekretæren velges av årsmøtet for ett år av gangen.

4

Styret legger hvert år fram årsberetning og revidert regnskap for behandling på årsmøtet. Revisor velges av årsmøtet. Akademiets årbok legges fram på årsmøtet. Årboka inneholder bl.a. Akademiets matrikkel.

5

For å kunne fremmes for årsmøtet må forslag til endring i disse statutter komme inn til styret minst en måned før årsmøtet. Forslag må gjøres kjent for medlemmene sammen med innkallingen til årsmøtet. Til vedtak kreves 2/3 flertall.

6

Akademiet kan kun oppløses etter innstilling av styret, og etter vedtak med minst 2/3 flertall i to på hverandre følgende ordinære årsmøter. Ved eventuell oppløsning tilfaller Akademiets formue Universitetet i Agder.

Statutter for priser

Sørlandets kompetansefonds forskningspris

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere vitenskaplige arbeider.
2. Prisen deles ut hvert år.
3. Prisen er på NOK 30.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles en forsker tilknyttet Agder.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på fem medlemmer.
6. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet 2004, for et arbeid publisert i 2002 eller 2003.

Sørlandets kompetansefonds populærvitenskaplige pris

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere populærvitenskapelige bidrag.
2. Prisen deles ut hvert år.
3. Prisen er på NOK 20.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles en bidragsyter tilknyttet Agder.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på tre medlemmer.
6. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet 2004, for et bidrag i 2002 eller 2003.

Matrikkel for Agder Vitenskapsakademi

STYRE:

Ernst Håkon Jahr, preses

Svein Gunnar Gundersen, visepreses

Tore Austad

Olav Skjevesland

Leiv Storesletten

AKADEMISEKRETÆR:

Thor Einar Hanisch

MEDLEMMER:

Andersen, Otto, siv.øk. NHH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde intermasjonalisering, f. 11.8.48. Medlem 2002. – Adr. Eikebakken 1, 4622 Kristiansand. Otto.Andersen@uia.no

Austad, Tore, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Vest-Agder, Kirke- og undervisningsminister 1981–83, f. 8.4.35. Tidl. akademisekretær, medlem 1965, **styremedlem**. – Adr. Tryms v 14c, 4631 Kristiansand. tore_austad@hotmail.com

Austad, Torleiv, dr. theol., professor, Menighetsfakultetet, fagområde systematisk teologi, f. 9.3.37. Medlem 2003. – Adr. Jomfrubråt v 68, 1179 Oslo. Torleiv.Austad@mf.no

Baker, Jonathan David, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde utviklingsstudier med fokus på Etiopia og Tanzania, f. 31.10.43. Medlem 2002. – Adr. Jern v 18, 4629 Kristiansand. Jonathan.Baker@uia.no

Barletta, Antonio, ph.d., professor, Universitetet i Bologna, fagområder teknisk/industriell fysikk, fluiddynamikk, f. 12.8. 63. Medlem 2008. – Adr. DIENCA, Università di Bologna, Via dei Colli, 16, I-40136 Bologna antonio. barletta@mail.ing.unibo.it

Beisland, Hans Olav, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Arendal, fagområde kirurgi og urologi, kreftforskning, f. 29.12.42. Medlem 2002. – Adr. Sørlandet Sykehus Arendal, serviceboks 605, 4809 Arendal hans.olav.beisland@sshf.no

Bekken, Otto Borger, ph.d., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk/didaktikk, f. 3.5.40. Medlem 2006. – Adr. Torsvikkleiva 12, 4637 Kristiansand. Otto.B.Bekken@uia.no

Benestad, Finn, dr. philos., dr. h.c. (Münster og St. Olaf), professor em., Universitetet i Oslo, Institutt for musikk og teater, fagområde musikkvitenskap, f. 30.10.29. Medlem 2002. – Adr. Agder allé 4a, 4631 Kristiansand. Finn.Benestad@getmail.no

Berg, Kirsten Marie Bråten, kunstner og kulturformidler, folkemusiker, sanger, kveder og sølvsmed, f. 7.1.50. Medlem 2008- Adr. Nomeland, 4748 Rystad. kbberg@online.no

Bernt, Jan Fridthjof, dr. juris, professor, Universitetet i Bergen, Juridisk fakultet, fagområder forvaltningsrett, kommunalrett, sosial- og helserett, rettskildelære, rettsteori, f. 6.7.43. Medlem 2005- Adr. Myrdalskogen 121, 5119 Ulset. jan.f.bernt@jur.uib.no

Bjorvatn, Bjarne, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, Senter for internasjonal helse, og WHO, Geneve, fagområde infeksjonsmedisin, med. mikrobiologi, internasjonal helse og WHO vaksine-politikk, f. 4.12.36. Medlem 2002. – Adr. Narestø, 4810 Eydehavn. bjarne.bjorvatn@cih.uib.no

Bjorvatn, Kjell, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, fagområde odontologi, spesialist i tannregulering og barnetannpleie, f. 8.2.33. Medlem 2007. – Adr. Bergstø 88, 4790 Lillesand. kjell.bjorvatn@hotmail.com

Bjorvatn, Øyvind, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Aust-Agder, forfatter på fagområdet historie, lokalhistorie, f. 26.4.1931. Medlem 1962. – Adr. Østerkleiv 17, 4900 Tvedstrand. oyvind.bjorvatn@kabeltv.as

Bjøranger, Jan, professor, Universitetet i Stavanger, fagområde musikk, spesialområde fiolin og orkester, f. 6.1.68. Medlem 2006. – Adr. Rundvollen 2, 4017 Stavanger. jan.bjoranger@uis.no

Bjørnenak, Trond, dr. oecon., professor, Norges Handelshøyskole, fagområde bedriftsøkonomi, økonomisk styring, f. 31.1.64. Medlem 2002. -Adr. Fladefjell 20, 4878 Grimstad. Trond.Bjornenak@nhh.no

Kurt Braunmüller, dr. hab., professor, Universität Hamburg, fagområde nordisk språkhistorie, f. 11.4.48. Medlem 2008. – Adr. Universität Hamburg, Von-Melle-Park 6, 20146 Hamburg. Kurt.braunmueller@t-online.de

Brautaset, Knut, m.sc., m.ed., dosent, tidl. rektor Høgskolen i Agder, nå Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde regulerings-teknikk, oljehydraulikk, servoteknikk, f. 16.9.39. **Eresmedlem** 2003. – Adr. Ås v 27, 4879 Grimstad. Knut.Brautaset@uia.no

Breen, Olav, cand. mag., prosjektleder, Universitetet i Agder, fagbokforfatter, tidl. akademisekretær, f. 31.3.48. Medlem 1973. – Adr. Kroodd v 7, 4624 Kristiansand. Olav.Breen@uia.no

Breistein, Ingunn Folkestad, dr, theolog., førsteamanuensis, forskningsleder, Ansgar Teologiske Høgskole, fagområde nyere norsk kirkehistorie, f. 1.4.63. Medlem 2008. – Adr. Odderhei Terrasse 3, 4639 Kristiansand. breistein@ansgarskolen.no

Breiteig, Trygve, cand. real., dosent, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, tidl. lærerhøgskolerekotor, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.6. 41. Medlem 2003. – Adr. Fuglevikkleiva 60, 4637 Kristiansand. Trygve. Breiteig@uia.no

Breivik, Gunnar, dr. scient., professor, Norges Idrettshøgskole, fagområder samfunnsvitenskap, idrettsfilosofi og etikk, f. 8.4.43. Medlem 2008. – Adr. Kjelsås v 30 0488 Oslo gunnar.breivik@nih.no

Burn, Robert P, ph.d., professor em. University of Exeter, fagområde matematikk/didaktikk, f. 15.8.34. Medlem 2005. – Adr. Sunnyside, Barrack Rd, Exeter, EX 2 6AB, UK. R.P.Burn@exeter.ac.uk rpburn@exeter.ac.uk

Cestari, Maria Luiza, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 17.2.46. Medlem 2002. – Adr. Torsvikkleiva 12, 4637 Kristiansand. Maria.L.Cestari@uia.no

Conway, John Thomas, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde aerodynamikk og flymekanikk, matematikk, fysikk, f. 17.9.56. Medlem 2002. – Adr. Groose v 238b, 4879 Grimstad. John.Conway@uia.no

Dahl-Jørgensen, Knut, dr. med., professor, Universitetet i Oslo, fagområde pediatri, spesialitet sukkersyke blant barn og unge, f. 26.3.49. Medlem 2007. – Adr. Øvre Smestad v 44b 0378 Oslo. knut.dahl-jorgensen@medisin.uio.no

Da Silva, António Barbosa, dr. theol., professor, Ansgar teologiske høgskole, fagområder systematisk teologi og psykisk helsearbeid, f. 17.1.44. Medlem 2006. – Adr. Halvdan Svartes v 4d, 4633 Kristiansand. dasilva@ansgarhs.no

Dorfmüller, Joachim, dr. phil.habil, professor, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Institut für Musikwissenschaft und Musikpädagogik, f. 13.12.38. Medlem 2004. – Adr. Ringelstrasse 22, 42289 Wuppertal, Deutschland. Joachim.Dorfmueller@gmx.de

Drange, Tore, sivilarkitekt, eget arkitektfirma Grimstad, arkitektoniske arbeider som Ericsson-komplekset i Grimstad, Tyholmen hotell i Arendal, Rasmus-sen-gruppens bygg i Kristiansand og Norges Ambassade i Brasilia, f. 13.2.39. Medlem 2006. – Adr. Vollekjær, 4885 Grimstad. ragnhild@a7arkitekter.no

Dybo, Tor, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde rytmisk musikk, spesielt jazz, etnomusikologi, f. 1.5.57. Medlem 2006. – Adr. Elve g. 30, 4614 Kristiansand. Tor.Dybo@uia.no

Dziubalska-Kolaczyk, Katarzyna, d.litt. & ph.d., professor, Adam Mickiewicz University, Poznan, fagområde engelsk, lingvistikkens historie, f. 27.5.60. Medlem 2005. – Adr. al. Niepodleglosci 4, 61–874 Poznan, Poland; privatadr. Swiebodzinska 82, 60–162 Poznan. dkasia@ifa.amu.edu.pl

Edlund, Lars-Erik, fil.dr., professor, Umeå universitet, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 16.8.53. Medlem 2009. – Adr. Smedsgatan 2, 903 22 Umeå lars-erik.edlund@nord.umu.se

Edstrom, Olle, fil. dr. professor, Göteborgs universitet, musikkvitenskap, f. 31.7.45. Medlem 2009. – Adr. Möttviksvägen 15, 42166 Västra Frölunda. olle.edstrom@musicology.gu.se

Egeberg, Per Kristian, dr. scient., professor, viserektor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde kjemi, geokjemi, kjemisk oceanografi, akvatisk kjemi, miljøkjemi, fornybar energi, f. 23.12.56. Medlem 2002. – Adr. Gudbrandslia 13A, 4638 Kristiansand. Per.K.Egeberg@uia.no (død 25.8.10)

Ellingsen, Svein, dr. h.c. Menighetsfakultetet, salmedikter, sterkt representert i Norsk Salmebok og Salmer 97 og i en rekke utenlandske salmebøker, kjent som solidaritetens, håpets og miljøvernets salmedikter, f. 13.7.29. Medlem 2006. – Adr. Betrum v.13, 4815 Saltrød. svein-ellingsen@c2i.net

Elmevik, Lennart, fil. dr., professor, Uppsala universitet, nordisk språkvitenskap, f. 2.2.36. Medlem 2009. – Adr. Vasagatan 1c, SE-753 13 Uppsala. lennart.elmevik@telia.com

Eriksen, Roy T., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde engelsk filologi, renessansestudier, f. 8.10.48. Medlem 2002. – Adr. Helgolands g. 7, 4616 Kristiansand. Roy.Eriksen@uia.no

Falkenberg, Andreas Wyller, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde internasjonal handel og verdikjeder, kultur og etikk, f. 18.4.48. Medlem 2004. -Adr. Dregge v 7, 4639 Kristiansand. Andreas.Falkenberg@uia.no

Falkenberg, Joyce, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk forandring og implementering; allianser og nettverk, f. 28.2.47. Medlem 2004. – Adr. Dregge v 7, 4639 Kristiansand. Joyce.Falkenberg@uia.no

Farstad, Per Kjetil, phil.dr., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde musikk, klassisk gitar, lutt og andre historiske strengeinstrumenter, f. 25.9.52. Medlem 2004. – Adr. Dals v. 13, 4634 Kristiansand. Per.K.Farstad@uia.no

Fintoft, Knut, dr. philos., professor em. NTNU, fagområde fonetikk, f. 10.5.33. Medlem 2002. – Adr. Elgfaret 4, 3790 Helle. Tlf. 35 98 85 05

Fisiak, Jacek, dr. hab., professor, School of English, Adam Mickiewicz University, Poznan, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 10.5. 36. Medlem 2004. – Adr. UAM al. Niepodleglosci 4, 61–874 Poznan, Polen. fisiak@amu.edu.pl

Fowler, Alastair, d.litt, FBA, Regius professor em., University of Edinburgh, fagområde engelsk litteratur og retorikk, f. 30.8.27. Medlem 2003. – Adr 11 East Claremont Street, Edinburgh EH7 4HT, Scotland. Tlf. 0131 556 0366

Fuglestad, Anne Berit, ph.d., dosent, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk, spesialitet IKT-teknologi i læring og undervisning, f. 30.7.45. Medlem 2007. – Adr. Holdalsnuten 26, 4633 Kristiansand anne.b.fuglestad@uia.no

Gabbay, Dov M., ph.d., professor of logic, Kings College, London, fagområde logikk og beregning, bevisteori, logisk modellering av naturlige språk, f. 45. Medlem 2006. – Adr. Kings College, Strand, London WC2R 2LS, UK. dg@dcs.kcl.ac.uk

Gallefoss, Frode, dr.med, seksjonsoverlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, lungespesialist, f. 16.5.56. Medlem 2006. – Adr. Ole Bulls g 30, 4630 Kristiansand frode.gallefoss@sshf.no

Goodchild, Simon, ph.d., professor Universitetet i Agder, fagområde matematikk-didaktikk, f. 21.7.50. Medlem 2008. – Adr. Bjørndalsheia 22d, 4633 Kristiansand. simon.goodchild@uia.no

Golusinski, Wojciech, dr. med., dr. hab., professor, Poznan University of Medical Sciences, fagområde laryngologi, f. 10.9.56. Medlem 2003. – Adr. Ul. Fredry 10, 61–701 Poznan, Polen. wgolusinski@am.poznan.pl

Gonzalez, Jose Julio, dr. rer. nat., dr. techn., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde systemdynamikk, informasjons-sikkerhet og kritisk infrastruktur, f. 15.2.44. Medlem 2002. – Adr. Holmen, Reddal, 4886 Grimstad. Jose.J.Gonzalez@uia.no

Gran, Jan Tore, dr. med., professor, Rikshospitalet, fagområde reumatologi, f. 29.4.49. Medlem 2002. – Adr. Skilsø 4818 Færvik. jan.tore.gran@rikshospitalet.no

Grelland, Hans Herlof, dr. philos., cand.real., master i filosofi, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde kvante-kjemi, fysikkens filosofi og eksistensfilosofi, f. 30.10.47. Medlem 2002. – Adr. Biodd g 28 b, 4878 Grimstad. Hans.Grelland@uia.no

Grevholm, Barbro Elisabeth, fil. lic., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk og matematikk, f. 4.12.41. Medlem 2002. – Adr. Torridals v. 89, 4630 Kristiansand. Barbro.Grevholm@uia.no

Grøttum, Kjell Arne, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde indremedisin, blodsykdommer, f. 3.8.34. Medlem 2002. – Adr. Bjørndalsheia 45, 4633 Kristiansand. Kjell.Grottum@abb.no

Gundersen, Svein Gunnar, dr. med., overlege, forskningssjef Sørlandet Sykehus Kristiansand, prof. II, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområder infeksjonsmedisin, tropemedisin, internasjonal helse, f. 28.7.48. Medlem 2002, visepreses – Adr. Teglverks v14, 4632 Kristiansand. svein.g.gundersen@sshf.no

Gupta, Rolf Arnvid, cand. musicae, sjefdirigent, Kristiansand Symfoniorkester, f. 14.1.67. Medlem 2005. – Adr. Torriedals v 138a 4630, postboks 572, 4665 Kristiansand. rgupta@c2i.net

Haakedal, Elisabet, dr.art., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, fagområde religionspedagogikk, f. 10.9.55. Medlem 2009. – Adr. Lillemyrveien 18, 4632 Kristiansand. elisabet.haakedal@uia.no

Haanes, Vidar Leif, dr.theol, professor, rektor, Menighetsfakultet, Oslo, fagområde kirkehistorie, teologihistorie, stat og kirke, f. 27.4.61. Medlem 2006. – Adr. Flåtestad v 70, 1415 Oppgård. Vidar.L.Haanes@mf.no

Hagelia, Hallvard, teol. dr., professor, Ansgar Teologiske Høgskole, fagområde språkvitenskap, spesialområde lingvistikk med hovedvekt på semittiske og klassiske språk, f. 29.6.44. Medlem 2007. – Adr. Nedre Brattbakken 14, 4635 Kristiansand. hagelia@ansgarskolen.no

Hagestad, Gunhild O., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultetet for økonomi og samfunnsvitenskap, prof.II ved NOVA, fagområde sosiologi, befolkningseldring, livsløp, generasjonsforhold, f. 6.11.42. Medlem 2002. – Adr. Boks 16, 4795 Birkeland. Gunhild.Hagestad@uia.no

Halvorsen, Else-Marie, professor em, fagbokfotratter, Universitetet i Agder, Seniorsenteret, Gimlemoen, fagområder didaktikk, verditemaer i lærerutdanning og skole, f. 12.3. 34. Medlem 2006. – Adr. Kuholms v 116, 4632 Kristiansand. Else.M.Halvorsen@hit.no

Hanisch, Thor Einar, siv.øk og h.a. NHH, **akademisekretær/daglig leder**, tidl. regional høgskoledirektør, for Hordaland 1978–80, for Agder 1980–94, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.8.32. Medlem 1969. – Adr. Olav Tryggvasons v 54, 4633 Kristiansand. Thor.E.Hanisch@uia.no

Haug, Dag Trygve Truslew, dr. art., **førsteamanuensis**, Universitetet i Oslo, Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk, fagområde latin, f. 17.4.76. Medlem 2008. – Adr. UiO. d.t.haug@ifikk.uio.no

Haugeberg, Glenn, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde reumatologi, f. 21.6.62. Medlem 2005. – Adr. Marviks v 75, 4632 Kristiansand. Glenn.Haugeberg@sshf.no

Haugen, Richard, dr. philos., professor, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, fagområde spesialpedagogikk, kognitiv psykologi, motivasjons- og læringspsykologi, f. 3.7.41. Medlem 2002. – Adr. Vestregt. 30, 9008 Tromsø. rhaugen@sv.uit.no

Haugen, Paal-Helge, forfatter av romaner og diktsamlinger, oversatt til mer enn 20 språk, tildelt bl.a. Brageprisen, Cappelen-prisen, Litteraturkritiker-prisen, Wilburprisen (USA), f. 26.4.45. Medlem 2003. – Adr. Skrefjell v 5, 4645 Nodeland. phaugen@online.no

Haumann, Dagmar, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagområde engelsk lingvistikk, f. 25.5.63. Medlem 2008. Adr. – Elvegt. 41, 4614 Kristiansand. dagmar.haumann@uia.no

Hernes, Gudmund, ph.d., professor, fagområde samfunnsvitenskap, forsker Fafo, tidl. Kirke-utdannings- og forskningsminister, f. 25.3.41. Medlem 2003. – Adr. Skov v 20, 0257 Oslo. ghe@fafo.no

Holbek, Jonny, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk ledelse, innovasjon, nyskaping, organisjonsteori, f. 12.8.40. Medlem 2002. – Adr. Nordre Hovedgårds v 10, 4621 Kristiansand. Jonny.Holbek@uia.no

Holmesland, Oddvar, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde britisk litteratur, f. 11.4.52. Medlem 2002. – Adr. Hamreheia 48A, 4631 Kristiansand. Oddvar.Holmesland@uia.no

Hopmann, Stefan Thomas, dr. phil., professor, Universität Wien, fagområde pedagogikk, f. 14.10.54. Medlem 2002. – adr. Universität Wien, Ring 1, 1010 Wien, Ostereich Stefan.Hopmann@univie.ac.at

Hovland, Geir, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde mekatronikk, robotteknologi, prosessautomatisering, f. 70. Medlem 2008. – Adr. UiA. geir.hovland@uia.no

Hustvedt, Siri, ph.d., forfatter, USA, romaner, essays, f. 19.2.55. Medlem 2009. – Adr. 544 Second Street, Brooklyn, New York 11215. siri.hustvedt@gmail.com

Hydle, Ida, dr. med., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse -og idrettsfag, fagområde medisin, antropologi, f. 1.2.47. Medlem 2003. – Adr. Havsøy v 78, 4817 Arendal. Ida.Hydle@uia.no

Hägg, Henny Fiskå, dr. art., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, fagområde teologi og samfunn, f. 12.6.55. Medlem 2009. – Adr. Harald Hårfagres vei 23, 4633 Kristiansand. henny.f.hagg@uia.no

Hägg, Tomas, fil. dr. og dr.h.c. (Athen), professor, Universitetet i Bergen, fagområde klassisk, især gresk filologi, bysantinsk humanisme, nubisk kultur, f. 16.11.38. Medlem 2004. – Adr. Harald Hårfagres vei 23, 4633 Kristiansand. tomas.hagg@krr.uib.no

Jahr, Ernst Håkon, dr. philos., dr. h.c. (Poznan), professor, Universitetet i Agder, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 4.3.48. Medlem 2002, **preses**. – Adr. Gimlekollen 3, 4633 Kristiansand. ErnstHakon.Jahr@uia.no

Jakobsen, Else Marie, dr. h.c. Menighetsfakultetet, professorkompetanse, tekstilkunstner, egen vevstue, spesialitet billedvev, f. 28.2.27. Medlem 2002. – Adr. Nedre Lunds v 18, 4630 Kristiansand. Tlf. 38 02 59 64

Jaworski, Barbara, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.11.44. Medlem 2002. – Adr 1 Chapel Lane, Burton on the Wolds, Loughborough, LE 12 5AT UK b.jaworski@lboro.ac.uk

Jenssen, Jan Inge, dr. oecon, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde entreprenørskap og forretningsutvikling, f. 20.6.60. Medlem 2005- Adr. Krossmyr v 12, 4640 Kristiansand. jan.i.jenssen@uia.no

Johannessen, Jan Vincents, dr. med., professor, fagområder kreftforskning, patologi, f. 25.5.41. Medlem 2005. – Adr. Snarøy v 131 G, 1367 Snarøya jan-vincentsjohannessen@hotmail.com

Johnsen, Berit Eide, dr. art., førsteamanuensis, dekan, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde demografi og økonomisk historie, f. 29.7.55. Medlem 2008. – Adr. Strandgt. 33, 4790 Lillesand. berit.e.johnsen@uia.no

Johnsen, Hans Christian Garmann, dr. polit., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde vitenskapsfilosofi, kunnskapsøkonomi, innovasjon, f. 55. Medlem 2008. – Adr. Strandgt. 33, 4790 Lillesand. hans.c.g.johnsen@uia.no

Julie, Cyril Martin, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk- didaktikk, f. 47. Medlem 2008. – Adr. Halvdan Svartes g., 4631 Kristiansand. cyril.m.julie@uia.no

Kerswill, Paul, ph.d., professor, Lancaster University, fagområde språkvitenskap, f. 12.9.56. Medlem 2006. – Adr. 1 Hazelwood Gardens, Lancaster LA 1, 4 PO UK. p.kerswill@lancaster.ac.uk

Kiefer, Ferenc, dr., professor, direktør for lingvistikk, Ungarns Vitenskapsakademi, fagområde språkvitenskap, spesialområder grammatiske og systematisk språkbeskrivelse, semantikk og pragmatikk, f. 24.5.31. Medlem 2007. – Adr. Bérc utca 7/b H-1016 Budapest. kiefer@nytud.hu

Kjærdsdam, Finn, dr. dr. professor, rektor Aalborg Universitet, fagområde teknologi, spesialområder fysisk planlegging, byplanlegging og regional planlegging, f. 25.11.43. Medlem 2007. – Adr. Sankt Peders Gade 19, DK-9400 Nørresundby. rektor@adm.aau.dk

Knudsen, Harald, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk og internasjonal ledelse, læringsteori, vitenskapsfilosofi, f. 8.11.43. Medlem 2002. – Adr. Rabbers v 8, 4639 Kristiansand. Harald.Knudsen@uia.no

Knutson, Torbjørn Lindstrøm, ph.d., professor, NTNU, fagområde internasjonal politikk, f. 21.1.52. Medlem 2009. – Adr. Stokkanhaugen 99, 7048 Trondheim. torbjorn.knutson@svt.ntnu.no

Kramarz-Bein, Susanne, dr. phil. hab., professor, Universität Münster, fagområde nordisk litteratur, skandinavistikk, f. 4.2.59. Medlem 2006. – Adr. Zedernweg 191, 53757 Sankt Augustin, Deutschland. kramarzb@uni-muenster.de

Kristiansen, Aslaug, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde pedagogikk, spesialområder profesjonsforskning og profesjonsstudier, f. 7.11.55. Medlem 2007. – Adr. Arendfeldts v 26, 4630 Kristiansand. aslaug.kristiansen@uia.no

Kristoffersen, Gjert, dr. philos., professor, Universitetet i Bergen, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialområder sosiolingvistikk, fonologi og prosodi, f. 13.8.49. Medlem 2007. – Adr. Natlandsfjellet 185, 5098 Bergen. gjert.kristoffersen@lle.uib.no

Kvanvig, Helge Steinar, dr. theol, professor, Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet, fagområde Det gamle testamente, semittiske språk, orientalske religioner, f. 20.2.48. Medlem 2004. – Adr. Ammerud v 121F, 0958 Oslo. H.S.Kvanvig@teologi.uio.no

Kristjánsdóttir, Anna, cand. paed., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, IKT i læring og undervisning, profesjonelle utviklingsmiljøer for lærere, f. 14.10.41. Medlem 2002. – Adr. Smiedalen 3B, 4630 Kristiansand. Anna.Kristjansdottir@uia.no

Lande, Gunvor, dr. theol., førsteamanensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde kyrkjevitenskap, feministteologi, f. 17.03.37. Medlem 2003. – Adr. 4745 Bygland. Gunvor.Lande@uia.no

Lande, Aasolv, dr. theol., professor, Universitetet i Lund, fagområde teologi, misjonsvitenskap med økumenikk, især japanske religions- og samfunnforhold, f. 25.12.37. Medlem 2003. – Adr. Styrbjörn Starkes gränd 4, 22 477 Lund. Aasolv.Lande@teol.lu.se

Langfeldt, Gjert, dr. polit, professor, Universitetet i Agder, prof. II, Høgskolen i Sogndal, fagområde didaktikk, f. 10.8.48. Medlem 2009. – Adr. Kjerrheia 16b, 4621 Kristiansand. gjert.langfeldt@uia.no

Langås, Unni, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteraturvitenskap, f. 26.3.57. Medlem 2003. – Adr. Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. Unni.Langas@uia.no

Lassen, Tom, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde industriell økonomi, risikoanalyse, vedlikeholdsteknikk, f. 20.4.50. Medlem 2002. – Adr. Volle v 74, 4879 Grimstad. Tom.Lassen@uia.no

Lauvdal, Torunn, dr. polit. professor, rektor, Universitetet i Agder, fagområde pedagogikk, organisasjon, teknologiledelse, f. 30.4.47. Medlem 2004. – Adr. Hannevik terasse 24, 4613 Kristiansand. Torunn.Lauvdal@uia.no

Leer-Salvesen, Paul Egil, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde systematisk teologi, med vekt på etikk, skjønnlitterært og faglitterært forfatterskap, f. 31.10.51. Medlem 2002. – Adr. Hamreheia 20, 4631 Kristiansand. Paul.Leer-Salvesen@uia.no

Lie, Svein, cand. philol., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, f.15.4.42. Medlem 2002. – Adr. Eckersbergs g 10, 0266 Oslo. Svein.Lie@iln.uio.no

Lilleaas, Ulla-Brit, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde sosiologi, især menneskers forståelse og opplevelse av egen helse, f. 17.10.44. Medlem 2006. – Adr. Havodd v 3, 4823 Arendal. ulla.b.lilleaas@uia.no

Lima, Åsvald, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk, f. 4.10.42. Medlem 2002. – Adr. Ragnhilds v 2, 4633 Kristiansand. Asvald.Lima@uia.no

Lindboe, Christian Fredrik, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde klinisk patologi, især nevropatologi, f. 9.6.45. Medlem 2002. – Adr. Justvikbakken 3, 4634 Kristiansand. christian.fredrik.lindboe@sshf.no

Linn, Andrew Robert, ph.d., professor, University of Sheffield, fagområde engelsk språk, lingvistikkens historie, f.10.11.67. Medlem 2005. – Adr. 42 Dransfield Road, Sheffield, South Yorkshire S10 5RN, UK. A.R.Linn@Sheffield.ac.uk

Lombnæs, Andreas G., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk litteraturvitenskap, f. 27.8.45. Medlem 2002. – Adr. Erling Skjalgssonsgt. 24, 0267 Oslo. Andreas.G.Lombnas@uia.no

Lomheim, Sylfest, cand. philol., professor, direktør i Språkrådet, fagområde nordisk språk, spesialitet fagoversetting, f. 11.3.45. Medlem 2004. – Adr. Presteheia 64, 4633 Kristiansand. sylfest.lomheim@sprakradet.no

Lumsden, Malvern Macrae, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde psykologi, f. 26.7.41. Medlem 2008. – Adr. 4920 Staubø. malvern.m.lumsden@uia.no

Lønn, Øystein, forfatter av romaner, noveller, filmmanuskripter, oversettelser utgitt i 15 land, bl.a. fått Nordisk Råds litteraturpris, Brageprisen, Kritikerprisen, f. 12.4.1936. Medlem 2002. – Adr. Bellevue 23, 4616 Kristiansand. OE-Loenn@frisurf.no

Malicki, Julian, dr, scient., ph.d., professor, PUMS, Poznan, direktør Great Poland Cancer Centre, fagområder biofysikk, radiologi og onkologi, f. 2.9.61. Medlem 2008. – Adr. julian.malicki@wco.pl

Mansoor, Mohammad Azam, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområder biokjemi og bioteknologi, f. 2.7.56. Medlem 2005. – Adr. Artillerivollen 9, 4616 Kristiansand mohammad.a.mansoor@uia.no

Marciniak, Bronislaw, dr. hab., professor, rektor AMU, Poznan, fagområde fotokjemi, f. 30.6.50. Medlem 2009. – Adr. marcinia@amu.edu.pl

Matlary, Janne Haaland, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde EU, forsvars- og sikkerhetspolitikk, menneskerettigheter, diplomati, f. 27.4.57. Medlem 2003. – Adr. Camilla Collets v 1, 0258 Oslo. J.H.Matlary@stv.uio.no

Middleton, Peter Hugh, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elektrokjemi, brenselcelle-teknologi, korrasjon, kontrollsystemer, f. 19.2.56. Medlem 2004. – Adr. Knibeheia 4, 4876 Grimstad. hugh.middleton@uia.no

Midtgård, Ole-Morten, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elkraft, spesialområder elektrisitetsforsyning, fornybar energi og energioptimalisering, f. 20.3.67. Medlem 2007. – Adr. Toraaldåsen 59, 4886 Grimstad. ole-morten.midtgard@uia.no

Midtvedt, Tore, dr. med., professor, Karolinska Institutet, Stockholm, fagområde medisinsk mikrobiell økologi, f. 24.2.34. Medlem 2002. – Adr. Ing. Hoels v 18, 1346 Gjettum. tore.midtvedt@cmb.ki.se

Mygland, Åse, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus HF, fagområde neurologi, f. 29.1.58. Medlem 2005. – Adr. Ingrids v 3, 4633 Kristiansand. aase. mygland@sshf.no

Myhre, Eivind S.P., dr. med., seksjonsoverlege, professor, Universitetet i Tromsø og Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde kardiovaskulær patofysiologi, klinisk kardiolog, f. 8.3.51. Medlem 2002. – Adr. Gamle Kirke v 7, 4630 Kristiansand. medeim@online.no

Myhre, Hans Olav, dr. med., professor, St. Olavs Hospital, Universitetssykehuset i Trondheim, fagområde kar- og thorax- kirurgi, f. 19.10.39. Medlem 2008. – Adr. Olav Kyrres g 17, 7030 Trondheim hans.myhre@ntnu.no

Nedrelid, Gudlaug, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialfelt personnavnforskning, f. 25.12.52. Medlem 2004. – Adr. Øster v 47, 4631 Kristiansand. Gudlaug.Nedrelid@uia.no

Nesland, Jahn Marthin, dr med., professor, Universitetet i Oslo/Det Norske Radiumhospital, fagområde tumorpatologi, f. 14.9.51. Medlem 2005. – Adr. Ullernchausseen 70, 0310 Oslo. j.m.nesland@medisin.uio.no

Newman, Michael, ph.d., professor, Manchester Business School, University of Manchester, visiting professor NHH og tidligere UiA, fagområde informasjonssystemer, f. 19.4.48. Medlem 2008. – Adr. MBS, Booth St. West, Manchester, Lancashire M15 6PB UK mnewman@dom01.mbs.ac.uk

Nielsen, Marit Aamodt, dr. philos., professor, viserektor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.2.48. Medlem 2002. – Adr. Vindmøllegangen 14, 4631 Kristiansand. Marit.A.Nielsen@uia.no

Nielsen, May-Brith Ohman, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde historie, f. 25.8.62. Medlem 2003. – Adr. Ærfugl v 51d, 4623 Kristiansand. May-Brith.O.Nielsen@uia.no

Norby, Truls Eivind, professor, Universitetet i Oslo, fagområder kjemi, elektrokjemi, f. 22.6.55. Medlem 2005. – Adr. Kløfta v 2022 Gjerdrum. trulsn@kjemi.uio.no

Norman, Victor Danielsen, ph.d., professor, Norges Handelshøyskole, tidl. Arbeids- og administrasjonsminister, fagområde internasjonal økonomi, kapitalflyt, handel og skipsfart, f. 24.7.46. Medlem 2004. – Adr. Åstveit v 11, 5106 Øvre Ervik. Victor.Norman@nhh.no

Nossum, Rolf Tomas, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde informatikk, f. 4.6.54. Medlem 2004. – Adr. Ole Bulls g. 3b, 4630 Kristiansand. Rolf.Nossum@uia.no

Nupen, Kjell, billedkunstner, maleri, skulptur, grafikk, utdannet ved Statens Kunstakademi og ved Staatliche Kunstakademie, Düsseldorf, oppdrag og utstillinger i gallerier i en rekke land, f. 5.9.55. Medlem 2002. – Adr. Hånestangen 99, 4635 Kristiansand. kjell@nupen.no

Nylehn, Børre, siv.ing. NTH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde samfunnsfag, organisasjonsteori, f. 10.05.40. Medlem 2002. – Adr. Dals v 52A, 4634 Kristiansand. Borre.Nylehn@uia.no

Næss, Harald Sigurd, professor em., University of Durham 1953–59, University of Wisconsin 1959–91, fagområde nordisk litteratur, f. 27.12.1925. Medlem 2002. – Adr. Sletthei v 28, 4626 Kristiansand. harnass@online.no

Oleshchuk, Vladimir A, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde datavitenskap, f. 16.4.59. Medlem 2005. – Adr. Landgrafts v 20, 4879 Grimstad. Vladimir.oleshchuk@uia.no

Olsen, Harald, cand. real., seniorrådgiver, forsker, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde forholdet kultur, religion, kunst, f. 11.12.45. Medlem 2005. – Adr. Odden v 35, 4847 Arendal harald. olsen@uia.no

Omdal, Helge Godtfred, fil. dr., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.12.1940. Medlem 2002. – Adr. Ørving 25, 4790 Lillesand. Helge.Omdal@uia.no

Palm, Enok, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde anvendt matematikk og mekanikk, f. 5.12. 24. Medlem 2003. – Adr. Anker v 66B, 0767 Oslo Enokp@math.uio.no

Pedersen, Per Egil, dr. oecon., professor, Norges Handelshøyskole, fagområde informasjonsledelse, elektroniske markeder, konsumentatferd, f. 25.8.60. Medlem 2002. – Adr. NHH, Helleveien 30, 5045 Bergen Per.Pedersen@nhh.no Per.Pedersen@uia.no

Pepin, Birgit, ph.d., professor, Høgskolen i Sør-Trøndelag, fagområde matematikk – didaktikk, f. 16.8.56. Medlem 2009. – Adr. Harry Borthens v5A, 7040 Trondheim birgit.pepin@hist.no

Pop, Ioan, ph.d., professor, University of Cluj, Faculty of Mathematics, director Centre of Mechanics and Astronomy, fagområde hydrodynamikk, f.14.6. 37. Medlem 2005. – Adr. University of Cluj, R-3400 Cluj, CP 353 Romania popi@math.ubbcluj.ro

Prinz, Andreas, ph.d., dr. hab., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde IKT, spesialfelter spesifikasjonsspråk og compilers, f. 12.3.63. Medlem 2004. – Adr. Vestre Grøm 38, 4887 Grimstad. Andreas.Prinz@uia.no

Puppel, Stanislaw, dr. hab., professor, Adam Mickiewicz University, Poznan, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 22.4.47. Medlem 2008. – Adr. 62-064 Plewiska ul. Północna 38, Poland. spuppel@amu.edu.pl

Pätzold, Matthias, dr. ing. hab., elektroingeniør, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde mobil radiokommunikasjon, f. 15.1.58. Medlem 2002. – Adr. Reddals v 158, 4886 Grimstad. Matthias.Paetzold@uia.no

Ralph, Bo, phil. dr., professor, Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, innehar stol nr 2 i Svenska Akademien, fagområde nordiske språk, f. 4.10.45. Medlem 2004. – Adr. Box 200, SE 405 30 Göteborg. Bo.Ralph@svenska.gu.se

Randøy, Trond, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategi og internasjonal ledelse, f. 26.10.1962. Medlem 2002. – Adr. Kristins v19c, 4633 Kristiansand. Trond. Randoy@uia.no

Rasch, Bjørn Ole, musiker, musikkpedagog, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde rytmisk musikk, f. 28.7.59. Medlem 2003. – Adr. Kongshavn, 4639 Kristiansand. Bjorn.O.Rasch@uia.no

Rasmussengruppen v/Dag Rasmussen, assosiert medlem. rg@rasmussen.no

Rasmussen, Rannfrid, Rasmussengruppen, cand. scient., assosiert medlem, fagområde matematikk, spesialområde Niels Henrik Abel, f. 30.1.35. Medlem 2007. – Adr. Bergtoras v 10, 4633 Kristiansand. rg@rasmussen.no

Rauhut, Michael, dr. phil. professor, Universitetet i Agder, fagområde rytmisk musikk, f. 22.10.63. Medlem 2009. – Adr. Åsveien 29, 4620 Kristiansand. michael.rauhut@uia.no

Rees, Andrew, ph.d., reader, University of Bath, fagområde matematikk, spesialfelt hydrodynamikk, f. 26.8.59. Medlem 2004. – Adr. 43/45 Stanley Road, Warmley, Bristol BS15 4NX UK. D.A.S.Rees@bath.ac.uk

Reichert, Frank, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde IKT, mobile kommunikasjonsnettverk, f. 11.7.57. Medlem 2006. – Adr. Vikstølen 14, 4885 Grimstad. Frank.Reichert@uia.no

Repstad, Pål Steinar, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionssosiologi, samfunnsvitenskapelig metode, forskningsetikk, f. 21.2.47. Medlem 2002. – Adr. Knarrevik v 6, 4638 Kristiansand. Pal.Repstad@uia.no

Rickhard, Leonard, billedkunstner, kunstnerisk medium maleri, i en årekke gjestelærer ved norske kunstakademier og Konsthögskolan i Göteborg, f. 2.5.45. Medlem 2002. – Adr. Øvre Tyholms v 32, 4836 Arendal. leonari@online.no

Riis, Ole Preben, mag.scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionssosiologi, spesialområde komparativ analyse av religion, sosiale verdier og sosialetikk i moderne sosiale kontekster, f. 3.2.44. Medlem 2007. – Adr. Kronprinsens g 10, 4610 Kristiansand. ole.riis@uia.no

Robbersmyr, Kjell G., dr. tekn., professor, Universitetet i Agder, fagområde mekatronikk, f. 11.5.56. Medlem 2009. – Adr. pb.41, 4990 Søndeled. kjell.g.robbersmyr@uia.no

Schulte, Michael, dr. hab., professor, Høgskolen i Volda, fagområde nordisk språkvitenskap, især historisk lingvistikk, runologi, f. 17.7.63. Medlem 2006. – Adr. Eplehagen 2b, 6100 Volda MichaelS@hivolda.no

Seiler, Kerry Stephen, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrett, fagområde idrettsvitenskap, spesialområde folkehelseforskning, f. 15.9.65. Medlem 2007. – Adr. Tretjønn v 26, 4633 Kristiansand. stephen.seiler@uia.no

Selander, Sven-Åke, dr. theol., fil.dr., dr. h.c. (Åbo Akademi), professor em. Lunds universitet, fagområde kyrko- och samfundsvetenskap og pedagogik, f. 12.8.34. Medlem 2005. – Adr. V. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken. Sven-ake.selander@teol.lu.se

Seim, Turid Karlsen, dr. theol., professor, Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet, fagområde Det nye testamente, f. 8.10.45. Medlem 2004. – Adr. Stens g 36, 0358 Oslo. t.k.seim@teologi.uio.no

Sein, Maung K., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde informasjonsvitenskap, f. 23.6.54. Medlem 2002. – Adr. Kirkegt 2c, 4610 Kristiansand. Maung.K.Sein@uia.no

Shaw, Honorata Helena, dr. hab., professor, Poznan University of Medical Sciences, Department of Biomaterials and Experimental Dentistry, fagområde endodontics, operative dentistry, dental materials, f. 11.1.40. Medlem 2007. – Adr. Borówiec ul. Débowa 8, 62–023 Gadki, Polen. honorata@amp.edu.pl

Shults, LeRon, dr. dr. professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområder systematisk teologi og utdanningspsykologi, spesialfelt dialog mellom teologi og vitenskapelig erkjennelse, f. 5.2.65. Medlem 2007. – Adr. Marthas v 16, 4633 Kristiansand. leron.shults@uia.no

Siegmund-Schultze, Reinhard, dr. rer. nat., dr. phil. hab., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikkens sosial- og idehistorie, f. 2.4.53. Medlem 2002. – Adr. Gimle v 48a, 4630 Kristiansand. Reinhard.Siegmund-Schultze@uia.no

Sikorska, Liliana, dr. hab., professor, Adam Mickiewicz University, Department of English Litteratur and Literary Linguistics, fagområde litteraturvitenskap, spesialområder engelsk middelalderlitteratur, litterær lingvistikk og engelskspråklig og irsk samtidslitteratur, f. 30.6.66. Medlem 2007. – Adr. Adam Mickiewicz University, Poznan, Poland. sliliana@ifa.amu.edu.pl

Skeie, Bjørn, dr. med., seksjonsoverlege, Rikshospitalet Universitetsklinikk, Avd. Hjertesenteret i Oslo, fagområde anestesiologi med hovedvekt på intensivmedisin, f. 18.4.52. Medlem 2002. – Adr. Skyllingsheia 10, 4621 Kristiansand. bjorn.skeie@hjertesenteret.no

Skjeie, Hege, dr. polit., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap, fagområde kjønns- og likestillingspolitikk, parti-, demokrati- og maktspørsmål, f. 15.5.55. Medlem 2004. – Adr. Bekkefaret 8b, 0280 Oslo. Hege. Skjeie@stv.uio.no

Skjekkeland, Martin, cand. philol., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap f. 19.12.43. Medlem 2002. – Adr. Kuholms v 9B, 4631 Kristiansand. Martin.Skjekkeland@uia.no

Skjevesland, Olav, cand. theol., biskop Agder og Telemark, preses i bispekollegiet, tidl. professor i praktisk teologi ved MF 1994–1999, fagområde homiletikk og pastoralteologi, f. 31.5.42. Medlem 2002, **styremedlem**. – Adr. Banehei v 23, 4613 Kristiansand. agder.biskop@kirken.no

Stabell, Ole B., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde biologi, zoofysiologi, kjemisk økologi, f. 5.10.48. Medlem 2002. – Adr. Stokkelandsåsen 63, 4640 Søgne. Ole.B.Stabell@uia.no

Steinsvåg, Sverre, dr. med., avd. overlege, ØNH-avd., Sørlandet Sykehus Kristiansand, professor, UiB, fagområde allergologi, nese-bihule sykdommer, f. 24.4.57. Medlem 2002. – Adr. Kristins v 9, 4633 Kristiansand. sverre.steinsvag@sshf.no

Stenqvist, Catharina, fil. dr., professor, Lunds universitet, fagområde religionsfilosofi, f. 10.7.50. Medlem 2009. – Adr. Söderkrosvägen 32, 247 45 Torna Hällestad. catharina.stenqvist@teol.lu.se

Sti, Arne Dag, lic. NHH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde bedriftsøkonomi, regnskap, finans, modellbygging for beslutningsstøtte, f. 6.5.46. Medlem 2002. – Adr. Holvigasvingen 3, 4879 Grimstad. Arne.D.Sti@uia.no

Storesletten, Kjetil, ph.d., professor, Universitetet i Oslo, fagområder kvantitativ makroøkonomi, politisk økonomi, velferdspolitikk, f. 1.2.67. Medlem 2008. – Adr. Solveien 38a, 1177 Oslo. kjetil.storesletten@econ.uio.no

Storesletten, Leiv, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde anvendt matematikk, f. 6.7.39. Medlem 2002, **styremedlem**. – Adr. Nygata 8, 4614 Kristiansand. Leiv.Storesletten@uia.no

Strandbakken, Asbjørn, dr. juris., professor, Universitetet i Bergen, fagområde rettsvitenskap, f. 18.9.64. Medlem 2009. – Adr. Hareveien 14, 5236 Rådal

Stray, Arne, dr. philos., professor, Universitetet i Bergen, fagområde matematikk, især kompleks funksjonsteori, f. 4.5.44. Medlem 2006. – Adr. Snehvitbakken 31, 4638 Kristiansand. stray@mi.uib.no

Stubhaug, Arild, dr. h.c. UiO, forfatter, fagbøker, biografier, statsstipendiat, f. 25.5.48. Medlem 200. – Adr. Grimsrudv. 88, 3442 Hyggen. arilds@math.uio.no

Støkken, Anne Marie, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde velferdsadministrasjon, velferdspolitikk, utdanningspolitikk, f. 20.3.49. Medlem 2002. – Adr. Dalsvn 52A, 4634 Kristiansand. Anne.M.Stokken@uia.no

Svennevig, Jan, dr. art., professor, Universitetet i Oslo, fagområde retorikk og språklig kommunikasjon, f. 3.7.62. Medlem 2002. – Adr. Engerjordet 26, 1365 Blommenholm. Jan.Svennevig@iln.uio.no

Svennevig, Jan Ludvig, dr. med., professor, Rikshospitalet, Universitetet i Oslo, fagområde kirurgi, f. 10.1.43. Medlem 2009. – Adr. Bråtakroken 32, 3490 Klokkarstua. j.l.svennevig@medisin.uio.no

Svendsen, Arnljot Strømme, dr. oecon., professor em., Norges Handelshøyskole, fagområder skipsfartsøkonomi og kulturøkonomi, f. 5.12.21, Medlem 2007. – Adr. Endregårds v 3a, 5019 Bergen. Arnljot.Svendsen@nhh.no

Säljö, Roger, fil.dr, professor, Göteborgs universitet, fagområde matematikk – pedagogikk, f. 2.4.48. Medlem 2009. – Adr. Kristinelundsgatan 7, SE 41 137 Göteborg. roger.säljö@ped.gu.se

Sæther, Arild, cand. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, NorFa professor Latvjas Universitaate, Riga, fagområde europeisk økonomisk integrasjon, mikroøkonomi, konkurransepoltikk, økonomisk idehistorie, f. 8.8.40. Medlem 2002. – Adr. Elvegata 23, 4614 Kristiansand. Arild.Sather@uia.no

Sætre, Tor Oskar, dr. ing., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde materialteknologi, f. 17.3.56. Medlem 2002. – Adr. Jerpe v 22, 4878 Grimstad. Tor.Satre@uia.no

Sødal, Sigbjørn, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde samfunnsøkonomi, spesialområde transportøkonomi, f. 20.9.61. Medlem 2007. – Adr. Kuholms v 78c, 4632 Kristiansand. sigbjorn.sodal@uia.no

Søderhamn, Olle, dr. med., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse og idrett, fagområde sykepleievitenskap, spesialfelt egenomsorg og helse for eldre, f. 13.7.51. Medlem 2007. – Adr. Gullsmed g 1, 4886 Grimstad. olle.soderhamn@uia.no

Sørensen, Bjørg Aase, dr. philos., professor, forsker AFI, fagområde samfunnsvitenskap, spesialfelter arbeidsliv, arbeidsmiljø, konfliktløsning, f. 18.2.44. Medlem 2003. – Adr. Staudevn 5, 0875 Oslo. (død 16. juni 2010)

Sørensen, John Dalsgaard, ph.d., professor, Aalborg Universitet, fagområde styrkeberegninger og sikkerhet for vindmøller, f. 19.11.56. Medlem 2006. – Adr. Skindbjerg v 6, 9520 Skørping, Danmark. jds@civil.aau.dk

Thibault, Paul John, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde språkvitenskap, medievitenskap, f. 1.7.53. Medlem 2005. – Adr. Kristins v 25b, 4633 Kristiansand. pauljthibault@yahoo.com

Thon, Jahn Holljen, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteraturvitenskap, er leder for Senter for norsk i utlandet og for Wergelandsselskapet, f. 25.5.46. Medlem 2007. – Adr. Jonas Anton Hjelms g 7, 4616 Kristiansand. jahn.thon@uia.no

Thorsvik, Jan, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.12.51. Medlem 2005. – Adr. Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. jan.thorsvik@uia.no

Tobies, Renate, dr. hab., redaktør, International Journal of History and Ethics of Natural Sciences, fagområde vitenskapshistorisk og matematikkhistorisk forskning, f. 25.1.47. Medlem 2007. – Adr. Mittelstrasse 31a, Birkenstein D-15366 Hoppengarten. r.tobies@tu-bs.de

Trondal, Jarle, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde offentlig administrasjon, f. 2.4.71. Medlem 2008. – Adr. Bjørnebakken 57a, 4631 Kristiansand. jarle.trondal@uia.no

Trudgill, Peter, ph.d., professor em., University of Fribourg, professor II Universitetet i Agder, fagområde engelsk og allmenn språkvitenskap, f. 7.11.43. Medlem 2003. – Adr. 32 Bathurst Rd, Norwich NR2 2PP England. Peter.Trudgill@unifr.ch

Tveit, Per, dr. ing., dosent em., Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde brokonstruksjoner og styrkeberegninger, spesialfelt strukturegenskaper for nettverks- og rørbroer, f. 11.8.30. Medlem 2004. – Adr. Juskestredet 4, 4876 Grimstad. Per.Tveit@uia.no

Tveit, Sigvald, komponist og musikkforsker, førsteamanuensis, Universitetet i Oslo, fagområder musikkteori og satslære, f. 14.3.45. Medlem 2006. – Adr. Øvre Smestad v 53b, 0378 Oslo. sigvald.tveit@imv.uio.no

Tveitereid, Morten, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde industriell matematikk, f. 15.4.46. Medlem 2002. – Adr. Huldertun 16, 4638 Kristiansand. Morten.Tveitereid@uia.no

Tønnessen, Elise Seip, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteratur- og medievitenskap, f. 23.6.51. Medlem 2003. – Adr. Vardås v 89, 4637 Kristiansand. Elise.S.Tønnessen@uia.no

Valen-Sendstad, Aksel Magnus, dr. theol., professor Menighedsfakultetet Århus, fagområde systematisk teologi, religionsfilosofi, filosofi- og teologihistorie, vitenskapsteori, f. 7.5.32. Medlem 2002. – Adr. Agder Allé 4F, 4631 Kristiansand ak-valen@online.no

Viereck, Wolfgang, dr. phil. hab., dr. h.c. mult., professor, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, engelsk lingvistikk, middelalderengelsk, f. 09.37. Medlem 2006. – Adr. Obere Dorotheenstr. 5a; 96049 Bamberg, Germany wolfgang.viereck@uni-bamberg.de

Våland, Torstein, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elektrokjemi, energiteknologi, f. 8.3.36. Medlem 2002. – Adr. Hansnes v 51, 4839 Arendal. Torvaala@online.no

Wiig, Øystein, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, Naturhistorisk museum, fagområde pattedyr, spesielt forskning og internasjonal forvaltning av arktiske marine pattedyr, museumsvirksomhet, f. 02.49. Medlem 2006. – Adr. Gjettumkollen 26a, 1346 Gjettum. Oystein.wiig@nhm.uio.no

Wilson, Richard, ph.d., professor, Cardiff University, fagområde engelsk litteratur, f. 3.1.50. Medlem 2009. – Adr. Flat 4, 3 St. Andrews Hill, London EC 4V 5BY. WilsonR@cardiff.ac.uk

Young, Peter, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde britisk litteratur, engelskspråklig afrikansk litteratur, f. 2.11.41. Medlem 2002. – Adr. Møllevanns v 29, 4616 Kristiansand. Peter.Young@uia.no

Øksendal, Bernt, ph.d., professor, Universitetet i Oslo, fagområde matematikk, spesialområder stokastisk analyse og kompleks funksjonsteori, f. 10.4.45. Medlem 2007. – Adr. Røyskattlia 21, 1362 Hosle. bernt.oksendal@cma.uio.no

Øyhus, Arne Olav, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde utviklings- og kulturstudier med fokus på Afrika og Asia, f. 16.10.50. Medlem 2002. – Adr. Flangenborg, 4818 Færvik. Arne.O.Oyhus@uia.no

Aanensen, Ove Torbjørn, dr. ing., dir., AKOA A/S, tidl. adm. dir. Agderforskning, tidl. norsk industriattaché i Tyskland, fagområde fysikk, spesialfelt nettverksdannelser, prosjektutvikling, f. 4.3.34. Medlem 2004. – Adr. Hellebakken 2, 4622 Kristiansand. akoa@frisurf.no

Aarli, Johan A., dr. med., President World Federation of Neurology, professor em, Universitetet i Bergen, fagområde nevrologi og nevroimmunologi, f. 1.5.36. Medlem 2003. – Adr. Grønnestølv. 52, 5073 Bergen. Johan.Aarli@nevro.uib.no

Aasebø, Turid Skarre, dr. polit., førsteamenuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde pedagogikk, f. 6.6.55. Medlem 2003. – Adr. Svingen 20, 4628 Kristiansand. Turid.S.Aasebo@uia.no

Aasland, Dag Gjerløw, dr. scient., dosent, Universitetet i Agder, fagområde økonomi og etikk, f. 13.4.50. Medlem 2009. – Adr. Langestrand 50, 4879 Grimstad. dag.g.aasland@uia.no

*AVA matrikkel 24.9.10.doc
teh*

Styrets årsmelding for 2009

Året 2009 var det 7. fulle året som vitenskapsakademi, og var det 47. driftsåret regnet fra det opprinnelige Agder Akademi ble stiftet i 1962. Til grunn for Agder Vitenskapsakademi ligger reviderte statutter, vedtatt på årsmøtet 27.10. 2003, med senere endringer.

Styret har i 2009 bestått av professor dr. philos. Ernst Håkon Jahr (preses), professor dr. med. Svein Gunnar Gundersen (visepreses), lektor tidl. undervisningsminister Tore Austad, biskop Olav Skjevesland og professor dr. philos. Leiv Storesletten.

Vararepresentanter til styret var viserektor, professor dr. philos. Marit Aamodt Nielsen (for Ernst Håkon Jahr), overlege dr. med. Christian Fredrik Lindboe (for Svein Gunnar Gundersen), professor phil. dr. Per Kjetil Farstad (for Tore Austad), førsteamanuensis dr. theolog. Gunvor Lande (for Olav Skjevesland) og professor dr. philos. Morten Tveitereid (for Leiv Storesletten). Akademisekretær har vært direktør Thor Einar Hanisch.

Agder Vitenskapsakademi gjennomførte i 2009 et fullt møteprogram, det vil si vintermøte (5. februar), vårmøte (23. april) sommermøte (9. september), og årsmøte med årsfest 30. oktober (høstmøte). Dessuten arrangerte akademiet for tredje gang, 1. desember, foredrag av akademimedlemmer om årets vinnere av Abelprisen, Holbergprisen og Nobelprisene. For første gang var dette arrangementet et samarbeid med Kristiansand Filosofikafé. Medlemsmøtene ble arrangert på Gimle Gård, årsmøtet med årsfest i Klubben selskapslokaler og prisvinnerforedragene i Byhallen, alle i Kristiansand.

I 2009 etablerte akademiet, visstnok som første vitenskapsakademi noen-sinne, en avdeling i et annet land. Den 24. februar ble Poznan Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters stiftet på et møte i Poznan, Polen. De daværende utenlandske medlemmene av akademiet, som bor og virker i Poznan, var til stede. Møtet ble ledet av preses. Avdelingen valgte et styre på tre medlemmer med professor Jacek Fisiak som leder. Lederen av avdelingens styre avgir rapport om virksomheten til akademiets årsmøte.

Preses representerte akademiet på Høytidsdagen til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim 6. mars, på årsmøtet og årsfesten til

Det Norske Videnskaps-Akademiet i Oslo 4. mai, på Högtidssammanträdet til Kungl. Gustav Adolfs Akademien i Uppsala 6. november, og ved utdelingen av Holberg-prisen i Bergen 25. november.

Foredragsholdere og temaer på årets medlemsmøter

Vintermøtet 5. februar

Markering av at akademiets medlemmer Else Marie Jakobsen og Svein Ellingsen høsten 2008 ble kreert til æresdoktorer ved Menighetsfakultetet i Oslo. Æresdoktorforedrag av Else Marie Jakobsen, og av Harald Olsen på vegne av Svein Ellingsen, som var indisponert.

Foredrag av Yngvar Reichelt, Universitetet i Oslo,
Agder Akademis gullmedalje.

Hovedforedrag av professor dr. rer. nat. & dr. tehn. Jose J. Gonzalez, Universitetet i Agder: *Systemenkning for en innfløkt verden i forandring*.

Vårmøtet 23. april

Markering av at preses, professor Ernst Håkon Jahr, Universitetet i Agder, ble kreert til æresdoktor ved Uppsala universitet 23. januar 2009. *Æresdoktorforedrag* av Jahr.

Markering av Hasmsun-året 2009: *Hamsun og Sørlandet*, foredrag av amanuensis Oddbjørn Johannessen, Universitetet i Agder.

Forskingstid og tid til forskning. Paneldebatt:

Per Kristian Egeberg, viserektor for forskning, UiA,
Ellen K. Nyhus, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, UiA,
Ole Riis, Fakultet for humaniora og pedagogikk, UiA,
Sven-Åke Selander, Lunds universitet,
Ernst Håkon Jahr, preses AVA, ordstyrer.

Sommermøtet 10. september

Foredrag i serien Agderforskere før UiA: Professor Alv Egeland, Universitetet i Oslo: *Lars Vegard. Mennesket, forskeren og læreren*. Med kommentar av Johs G. Torstveit.

Hovedforedrag av professor Peter Trudgill, Universitetet i Agder: *A murder mystery: Vikings or Celts – who killed Old English?*

Årsmøtet 30. oktober med årsfest

Årsmøtesaker: Årsrapport 2008, regnskap 2008, framlegging av årboka for 2008, valg: direktør Thor Einar Hanisch ble gjenvælt som akademisekretær

(for 2009) og statsautorisert revisor Torkel Hurvenes gjenvalet som revisor (for 2009). Ingen andre var på valg i 2009.

Årsmøteforedrag: Professor Hans H. Grelland, Universitetet i Agder: Husserls århundre: Om filosofen Edmund Husserl – hans betydning for det 20. århundrets tenkning og aktualitet i dag. Markering av hans 150-års-jubileum. Professor Catharina Stenqvist: Takketale på vegne av de nye medlemmene 2009.

Professor Jacek Fisiak: Rapport fra Poznan Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters.

Professor Unni Langås og førstekonservator Aagot Noss: Takketaler fra vinnerne av Sørlandets kompetansefonds forskningspris og populærvitenskapelige pris 2009.

Rektor, professor, Bronislaw Marciniak: Hilsen fra Adam Mickiewicz University, Poznan.

Professor Lennart Elmhevik: Takk for maten-tale og hilsen fra Kungliga Gustav Adolfs Akademien, Uppsala.

Ved inngang til årsmøtet var det kunstnerisk innslag ved Ellen Breen (klaver), og under årsfesten ved Erik Haugan Aasland (klaver), Elisabeth Rege (klaver) og Inga Marie Nesmann (sopran).

Nobelmøtet 1. desember i Byhallen i Kristiansand

På Nobelmøtet henvender akademiet seg til et bredt publikum og er del i akademiets virksomhet for å øke forståelsen av vitenskapen i samfunnet. Årets nobelprisvinnere, Abelprisvinner og Holbergprisvinner blir presentert i 15-minutters foredrag i løpet av ett kveldsarrangement. Nytt av året var et vellykket samarbeid med Kristiansand Filosofikafé om arrangementet. Programmet trakk en fullsatt byhall.

Foredragsholderne var: Per Kristian Egeberg (kjemiprisen), Tarald Peersen (fysikkprisen), Ole B. Stabell (prisen i medisin/fysiologi), Siegfried Weibel (litteraturprisen), Olav Abrahamsen (fredsprisen), Joyce Falkenberg (økonomiprisen), Marit Aamodt Nielsen (Holbergprisen) og Leiv Storesletten (Abelprisen).

Ordstyrere var Ernst Håkon Jahr for AVA og Alf Kjetil Igland for KFK, med Thor Einar Hanisch som teknisk arrangør.

Fra 2005 disponerer akademiet 12 andeler ved Xristos Research Centre på Lesbos. Det vil si at en leilighet står til akademiets og medlemmernes disposisjon gjennom hele sesongen mai til oktober. I den utstrekning det er ledig kapasitet, får medlemmene av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim tilbud om å bruke akademiets rom.

Denne muligheten benyttet flere DKNVS-medlemmer seg av også i 2009.

Akademiet er rekrutterings/inntakskontor for Poznan University of Medical Sciences. I 2009 startet akademiet også som rekrutteringskontor for den engelskspråklige medisinstudiet ved Collegium Medicum, Nicolaus Copernicus University i Bydgoszcz, Polen. Samarbeidet med dette universitetet ble etablert i 2008. Inntakskontorets virksomhet gav et solid økonomisk overskudd i 2009, og de økonomiske utsiktene for 2010 er også gode. Cand. polit. Thor Kristian Hanisch er prosjektansvarlig og leder for akademiets inntakskontor for Skandinavia.

Styret konstaterer at så vel møtene på Gimle Gård som årsmøtet i Klubben selskapslokaler, og nobelmøtet i Byhallen var godt besøkt. En del medlemmer benyttet anledningen til å invitere med seg fagfeller/gjester.

18 nye medlemmer ble votert inn i 2009:

Medlemmer fra Agder (6): Henny Fiskå Hägg, Elisabet Haakedal, Gjert Langfeldt, Michael Rauhut, Kjell G. Robbersmyr og Dag Gjerløw Aasland.

Medlemmer fra Norge ellers (4): Torbjørn Lindstrøm Knutsen, Birgit Pepin, Asbjørn Strandbakken, Jan Ludvig Svennevig.

Medlemmer fra utlandet (8): Lars-Erik Edlund, Olle Edstrøm, Lennart Elmevik, Siri Hustvedt, Bronislaw Marciniak, Roger Säljö, Richard Wilson.

I og med inntaket i 2009 passerte akademiet 200 medlemmer.

Prisvinnere i 2009

Professor Unni Langås, Sørlandets kompetansefonds forskningspris.

Førstekonservator Aagot Noss, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris.

Akademiet administrerer, juryerer og deler ut prisene.

Akademiets økonomi

Agder Vitenskapsakademi hadde ved inngangen til 2009 kr 267 000 til disposisjon for styret og ved utgangen av året kr 230 000 Noen av midlene gjelder prosjekttildelinger til agderkultur.no, midler som er gitt av Aust-Agder fylkeskommune, Vest-Agder fylkeskommune, Arendal kommune og Kristiansand kommune i felleskap.

Økonomiansvarlig har i 2009 vært akademisekretæren.

Akademiet disponerer lokaler på Campus Kristiansand, Gimlemoen 51, General Oscar Wergelands Hus, meget velvillig stilt til rådighet for akademiet av Universitetet i Agder. Ved at akademisekretæren også er koordinator for Universitetets Seniorsenter, senteret for aktive UiA-pensjonister i samme hus, oppnås synergieffekter. Dette gjelder ikke minst i den videre utviklingen av den akademieide kulturportalen www.agderkultur.no og av akademiets nye

nettportal www.agdervitenskapsakademi.no, samt www.uia.no/seniorsentrene. Webredaktører for disse er henholdsvis Torvald Slettebø, Thor Kristian Hanisch og Olav Bjørn Skaar. Styret vil takke disse, og også akademimedlemmet Olav Breen for hans ivaretakelse av en betydelig del av det praktiske arrangementsansvaret gjennom hele året 2009, og Ellen Breen for hyggelig åpningsmusikk ved medlemsmøter og under årsmøtet.

Styret anser at også året 2009 har vært et viktig år i arbeidet med å befeste og profilere akademiet som vitenskapsakademi.

Kristiansand 22. april 2010

Ernst Håkon Jahr Preses	Tore Austad Styremedlem	Svein Gunnar Gundersen Visepreses
----------------------------	----------------------------	--------------------------------------

Olav Skjevesland Styremedlem	Leiv Storesletten Styremedlem
---------------------------------	----------------------------------

Thor Einar Hanisch
Akademisekretær

VINTERMØTE

5. februar 2009 – Gimle Gård

Dr. h.c. Else Marie Jakobsen:
Æresdoktorforedrag

Forsker Harald Olsen:
Svein Ellingsens salmediktning,
Æresdoktorforedrag på vegne av dr. h.c. Svein Ellingsen

Vedlagt Svein Ellingsen:
Å skrive salmer i dag

Professor Jose J. Gonzalez:
Systems Thinking

Else Marie Jakobsen

Æresdoktorforedrag

Tanker og tråder til tjeneste

Det sies at det er nøden som har lært naken kvinne å spinne. Da må jo nøden ha lært naken kvinne å veve også, for en må jo både spinne og veve for å få noe å skjule seg med. Jeg tror ikke det er nøden som har gjort kvinnene oppfinnsomme. I Bibelen synges det om forfengelighet og etter forfengelighet, og jeg tror at nettopp en stor porsjon forfengelighet var med den gang menneskene lot stoffet erstatte dyreskinnet som materiale til klær. For da kvinnene først hadde lært seg å tvinne tråd av ull og plantefibre, som de nyttet først til fletting og siden til vevning, fant de fort ut at de kunne gi teppene økt verdi ikke bare ved å legge forskjellige farger i veven, men også ved å bruke enkle prydmønstre. Disse ble enten vevet direkte i veven eller de ble brodert på etter at stoffet var ferdigvevet, og enda senere trykket de mønsteret på ved hjelp av sjablanger.

Menneskene fant ut at de kunne gi tekstilene en spesiell kraft ved å veve inn spesielle tegn og symboler som solkors, hakekors, stjerner og knuter. Solkors og hakekors hadde med fruktbarhet og styrke å gjøre, og knutene skulle hindre onde krefter i å bryte løs. Disse teppene fulgte menneskene fra vugge til grav.

De skapte høytid når de tjeldet veggene til fest ved de store høytider, men teppet lå også over kisten når den døde skulle føres til sitt siste hvilested, og teppets kunstferdige knuter skulle hindre ham fra å gå igjen.

De hadde ikke høye tanker om oss elever som begynte på tekstillinjen på Statens håndverks- og industriskole etter krigen. Skolens rektor sa om oss at disse tekniklene, de kan i hvert fall lære seg å skape et hyggelig hjem med harmoniske farger. Og som om ikke det var nok, så hadde rektor ansatt en glassmaler som øverste leder for tekstillinjen. Denne glassmaleren hadde ønsket å starte sitt eget akademi, og for å forhindre ham i det, hadde han fått jobben som leder for tekstillinjen, uten å ha noe som helst kjennskap til teknikk, eller om tråder og teknikker. Vi skulle huske at vi gikk på en tegneskole.

I klasserommet stod oppstadvever, flatvever og en stor jaquardmaskin vev-

stol og skrek etter å bli tatt i bruk. Vi ville det annerledes enn rektor og overlærer. Vi gikk på noen ukers vekkurs i sommerferien, og da skolen begynte, satte vi i gang. Vi allierte oss med vaktmesteren så vi kunne holde på ut over ordinær skoletid om kvelden. Vi kjøpte garn for våre egne klesmerker, for det var rett etter krigen, og mye var enda rasjonert. Vi gjorde mange feil i begynnelsen, men fremover gikk det.

Så begynte vi kampen for en bedre utdannelse. Vi gikk til kunstakademiet for å få en tekstilstudie etter kunst- og håndverksskolen, slik de hadde i Øst-Europa, England og Frankrike. Men en av professorene sa de til nød kunne ta i mot symaskinene – men kom ikke med vevstolene.

Vi arbeidet for å få tekstilrepresentanter i høstutstillingens jury. Det fikk vi, men da en av kunsthistorikerne ble spurta om ikke det var fint at det var kommet billedvev på høstutstillingen, svarte han: «Jeg håper noen av dem er til å gå på.»

Jeg ble satt inn i Nasjonalgalleriets styre for om mulig å kjempe frem de samme innkjøpsrutiner som for de andre billedkunstnerne, men det var som å renne hodet mot en vegg av bastante kunsthistorikere.

På grunn av disse triviele hendelsene kan dere muligens ane hvordan det er for en av disse tekstiljentene å få en æresdoktortittel dalende ned i fanget. Tårene rant da brevet kom. Etter all denne kamp gjennom alle disse årene for å gjøre typisk kvinnearbeid mer synlig, så var det så utrolig godt å få denne ære nettopp fra Menighetsfakultetet. Det var også så utrolig godt at Svein Ellingsen skulle få den samtidig. Våre familier har fulgt hverandre så nært i mange år. Vi har delt sorgen med hverandre, sorgen over å miste et barn, men vi har også hatt så mange gleder sammen. Vi ble begge slått til riddere av St. Olav omrent samtidig. Det samme skjedde da vi ble kalt til medlemmer av Agder Vitenskapsakademi, og nå dette med ærestittelen. Det er ikke til å tro. Svein har jo en ærestittel fra Akademiet i Åbo. Det er jo mer naturlig enn at en tekstiljente skal få en slik utmerkelse. Det er helt uvirkelig. *Jeg sier det så sterkt og varmt jeg kan: Dette var utrolig modig gjort av Det teologiske Menighetsfakultetet.*

Jeg kommer fra et hjem der vi gikk i kirken en gang i året, på selveste Julafoten. Men jeg var med på en skolelagsleir på Birkeland og ble greppt av Kristus. Jeg dugde ikke som de andre, som kom fra kristne hjem, til personlige andakter og personlige vitnesbyrd, men jeg tegnet plakater. Jeg la hele min sjel i dette arbeidet, og kunne bruke to uker på en plakat, som bare skulle henge oppe i to dager. Slik tegnet jeg meg gjennom skolelaget, gymnaslaget og studentlaget. Her inne i Oslo ble plakatene laget på gamle MF i St. Olavsgate. Da jeg kom tilbake i det nye MF i Gydas vei, var ringen sluttet.

Etter hvert syntes jeg at det ble vel lavt under taket i Studentlaget. Selv om Hallesby på sin barske måte forkynnte at det så visst ikke gikk noe ekstratog til himmelen for studenter, så kunne jeg ønske at et slikt et var til.

Vi var invitert til en felles nattvergdugdstjeneste sammen med det kristelige studentforbundet, hvor Alex Johnson var formann, men det ble bestemt at Studentlaget ikke skulle delta. Vi ble invitert til en internasjonal studentkonferanse hvor biskop Berggrav var den høye beskytter, men heller ikke der fikk vi være med. Dette forsto jeg ingen ting av og brøt med alt, både Studentlaget og kristendommen.

Men så fikk vi en oppgave på Kunst- og håndverksskolen om kirketekstiler, og for å løse den oppgaven var det nødvendig ikke bare å studere gamle kirketekstiler, men også å forstå noe av det kristne symbolspråket. Da var det som en helt ny verden åpnet seg for meg, for dette symbolspråket er jo et meget vakkert og gammelt språk, som menneskene har kjent og brukt fra tidenes morgen. Den oppgaven som skulle vart i fjorten dager, varte for mitt vedkommende i et halvt år. Og så tenkte jeg at om ikke jeg klarer å være en kristen, så kunne jeg i hvert fall forsøke å gjøre en innsats på kirketekstilenes område. Alt mitt arbeid gikk ut på å dyktiggjøre meg til den oppgaven. De stipendier som jeg fikk, ble brukt til å studere kirkekunst i andre land.

Jeg var bare så vidt kommet tilbake til Kristiansand etter endt utdannelse da jeg ble kalt ned til pastor Strømme i Domkirken. Det viste seg at kirketekstilene var i en sørgetlig forfatning. Pastor Strømme sa: «Vi må ha en hvit og en gul og en blå og en rød og en fiolett og en grønn messehagel. Pengar har jeg nok av», sa han, og dro ut en skuff som det veltet pengesedler ut av. På en av de gamle haglene var det et nydelig sølv- og gull-mattlasert krusifiks, som muligens stammer fra et paramentverksted i Lyngdal. Jeg foreslo å bruke dette på fiolett hagel, men da ble domprosten betenk, for det å bruke de liturgiske fargene, det var noe katolsk som vi måtte vokte oss vel for. Jeg spurte om jeg ikke i hvert fall kunne komme ned på et menighetsrådsmøte og orientere om det. Og hva gjør en overfor en slik samling av mørkkledde menn med hvit skjorte og mørkt slips? Jo, jeg tok med meg Martin Luther og hans saftige uttalelser. Når de unge prestene kom til Luther og klaget over at messen fortsatte akkurat som før, at ingen av de katolske tekstilene var fjernet, sa Martin Luther: «Hvis bare Guds ord forkynnes rett og sakramentene forvaltes riktig, så gå i Guds navn omkring og bær en messehagel av gull, silke eller fløyel. Og hvis deres prest ikke har nok med en messehagel, så la ham ta tre utenpå hverandre, slik som Aron yppersteprest gjorde.» Da reiste menighetsrådets formann seg og sa med et smil: «For så mye lutherdom må vi bøye oss.»

Men nå litt om tanker og tråder til tjeneste.

Selv om jeg har brukt tid og reiser på koptiske, peruanse og franske millefleurtepper, er det alltid like fascinerende å komme tilbake til vår egen norske tekstilskatt. Jeg har gått til disse teppene og forsøkt å finne oppskriften, og oppskriften på et slikt teppe er omtrent som eventyret om spikersuppa: De tok en detalj fra bygdas kirke, fra herremennenes klær og kokte det sammen med bibelske fortellinger til en herlig suppe. Så tilsatte de litt hakketeknikk, litt skiftende moter og skikk og bruk og farget brygget i bygdas urter, jevnet det hele med litt kunstnerisk begavelse, så var teppet ferdig. Samme oppskriften følger jeg når et av teppene mine blir til: Et overskåret kålhode, et avisfoto, en hendelse fra dagens situasjon. Det er utrolig hva som kan brukes.

«Å dikte», sier Ibsen, «er å holde dommedag over seg selv.» Å lage altertavler har vært å legge hele sitt liv åpent mellom renningstrådene, ens egen kamp, nederlag, sorg og fortvilelse, men også seier og mange gleder. Gleden over naturens vrimmel og mangfoldighet av linjer, farger og former. Gleden over Bibelens fargerike symbolspråk. Noen ganger har jeg nesten ikke tort å åpne denne boken for ikke å få enda flere ideer å bære på. Vevity er sent arbeid.

Tistelen, liljen, natt og dag-blomster er noe som jeg mye har brukt. Noen har spurta hvorfor så mange av mine altertavler har tistler som detaljer. Tistelen er en underlig plante.

Da jeg var i Sveits og svevet i gondolbane over fjellsidene i Alpene, ble jeg oppmerksom på en del planter som skinte som gull eller sølv nede på bakken og helt overskygget de andre blomstene. Da vi kom ned på jorden, oppdaget vi at det var en stilkløs tistel, en carlinatistel.

Like ved bakken foldet den ut en rosett av blanke blader. Disse åpnet seg bare når solen skinte. Da skjedde det underet at tistelen selv ble en liten sol som skinte og tiltrak seg hele oppmerksomheten fra de andre mer eksotiske plantene som gentiana, edelweiss og anemone. Jeg synes derfor at tistelen er et fint bilde på hva kan gjøre med oss skrøpelige mennesker, bare vi lar lyset slippe inn i våre hjerter.

Det stedet som jeg er aller mest glad i er nok Johannesprologen. Gjennom et eldgammelt skrift kommer en lysende oppstanden Kristus frem og forteller at Ordet ble menneske. Dette temaet har jeg brukt i både litografier, etsinger og altertavler.

Å veve altertavler har også vært å la en tvil som etter lange tolv år ble til en tro, komme frem i teppene. Underet skjedde under arbeidet med altertavlen til Varden kirke i Stavanger. Denne altertavlen er en frise over kirkeåret med de liturgiske farger og symboler som der hører hjemme. Mens jeg arbeidet med fastetidens tistler og torner, skjedde underet. Det var som om Gud i lange tolv

år hadde holdt meg nede, og jeg trodde det skulle bli min skjebne det som står i Haugtussa: «Du hev så myrk ein veg». Men natt ble, som i altertavlen, til dag, og mørket ble til lys. Og da jeg skulle ta fatt på påskefeltet, var det med en glede jeg aldri skal glemme. Dette skjedde for førti år siden.

Det var en mann i menighetsrådet som var meget i mot en vevet altertavle. Det var derfor så fantastisk å gå opp på prekestolen i denne kirken etter at de tre storkanonene gamle statsråd Kjell Bondevik, biskop Birkeli og domprost Svanholm hadde avfyrt sine festtaler, å ta frem disse fantastiske ordene fra 2. Mosebok der Gud gir Moses beskjed om å bygge seg en bolig og beskrive de tepper som skal være der.

Og befalingen lyder: «Tabernakelet skal du gjøre av ti tepper av finspunnet lingarn av karmosinrød og purpurrød og blå ull, og du skal gjøre dem i bil- ledvev med kjeruber som motiv.»

Dette at i det aller helligste som er bakgrunnen for nådestolen og arken, at det der skulle være billedvev, gjør jo at en føler at det er en eldgammel og fin tråd en tar opp og spinner videre på, hvor renningen er som en åker hvor hendene kan så sine frø, for en god vevstol er som et helligt instrument med tusen renningstråder å spille på. Der kan tankene løpe foran i veven, så må hendene holde tanken i tømme, kanskje er dette dunkle i takt med gaffelens rytmiske slag, motivets enkelhet og detaljenes mangfoldighet.

Å veve altertavler har vært å gå med skylapper i månedsvis. Det er å unngå å se det som bør gjøres i hjemmet eller for andre mennesker. Det er å forsøke å holde fast på alle idéene, detaljene og fargene som etter hvert rulles inn på tøybommen.

Materialene i teppet rommer mye, fra kostbare natursilkegarn fra fremmede land, til gratis ukurant nylonsilke fra brannslangeproduksjonen ved Mandal reperbane, fra hjemmespunnet spelsaugarn fra en gammel kvinne i Eiken til kasserte fiskegarn og trosser fra Flekkerøya. På et sted ved notbinderiet har jeg gått i årevis og samlet utslitte garn og trosser. Fiskegarnene er blitt klippet opp i smale remser, og trossene er fliset opp så de ble så tynne og myke at de kunne legges inn i veven. I den ni meter høye altertavlen til Haugerud kirke er halve altertavlen laget av verdiløst materiale. Jeg synes derfor alterteppet blir et fint symbol for Guds menighet, ikke først og fremst for kristelige prektigheter eller eksklusivt menneskemateriale, men også for det mennesket som menneskelig sett er vraket og ligger i rennesteinen for vær og vind. En kunstner kan se mulighet i verdiløst materiale. Det samme kan Gud se, en skinnende mulighet i et hvert menneskemateriale. Han kan ta oss opp, gjøre oss rene, arbeide med oss i sin vev til tjeneste for Guds tjeneste.

Da jeg laget min første altertavle til sportskapellet i Herefoss, døde min

mor. Da jeg laget det seks meter høye teppet til Frikirken i Kristiansand, døde min svigerfar.

Da jeg laget altertavlen til Varden kirke i Stavanger, døde min far. Da jeg laget altertavlen til Haugerud kirke her i Oslo, gikk den siste tanten min bort. Da jeg hadde begynt utsmykkingen av Greipstad kirke, døde min svigerinne fra mann og fire barn før hun var fylt femti år. Da jeg var på hjemvei fra Teie kirke i Tønsberg, for det gjennom meg: Bare nå ikke enda en av mine nærmeste går bort. Det ble den vi aller minst ventet, Maarten minstemann overkjørt og drept, 15 år gammel.

Da sognepresten kom med dødsbudskapet, for det gjennom meg, Ingegjerd og Svein Ellingsen klarte dette, da klarer vi det også. Ikke mange dagene etter kom det en håndskrevet salme fra Svein:

Nå er livet gjemt hos Gud, vi overgir alt til ham.

Håpet er i tyngste sorg, ingen er glemt av Gud.

Gud vår far tar vare på det liv som er revet bort.

Kristus har gjort i stand et rom.

For oss gikk han til Gud.

Det var en metodistprest som sa til meg: «Vet du hva som er best i teppene dine?» Han behøvde ikke å si det, jeg visste det – det var de mørke partiene med de svarte og fiolette feltene. Når jeg skulle bruke de lyse fargene, ble det så utrolig tamt og fargeløst.

Men etter at dette med Maarten skjedde, så måtte de lyse fargene frem for å hjelpe meg selv. Det var derfor så fint estetisk på Bekkefarets røde, tunge teglvegger å ta frem alle de hvite tidene i kirkeåret. Først den hvite julen med Maria og Jesusbarnet, det var så deilig å ta Maria inn i en protestantisk kirke. Over dette kommer så den hvite påske med den oppstandne Kristus, og øverst oppe Allehelgensdag med den store hvite flokk, og der vevet jeg Maarten inn, og så ender høyre side av altertavlen i en stor vinge med tusen violiner.

En gang i 1966 skulle jeg ha utstilling i Kunstner forbundet. Jeg skrev da til Arnulf Øverland som før krigen hadde uttalt: «Stryk kristenkorset av ditt flagg og heis det rent og rødt.» Jeg skrev: «Jeg er et menneske du kanskje forakrer. Jeg tror på Gud og tror til og med på Kristus. Når jeg ønsker å invitere deg til min utstilling, er det ikke fordi jeg tror jeg er en så stor kunstner, men fordi to av teppene bærer navnet de hundrede violiner.» Arnulf Øverland fikk krekket seg til utstillingen ved hjelp av Mentz Schulerud, og jeg fikk to brev fra ham. Han skrev: «Jeg har lagt min penn bort. Jeg har sluttet å skrive. Jeg sitter mest på sengekanten og sukker, men teppene var fine. Best likte jeg seileren på livets hav, og i den båten var det et kors, et anker og et hjerte som ballast i båten.

Jeg tror ettersom tiden går, vil sansen for de tause tegns tale, symbolene, bli stadig større, jeg tror du vil få mye å gjøre.»

Arnulf Øverland fikk ikke oppleve at vingen med de hundrede violiner avslutter altertavlen i Majorstuen kirke, Bekkefaret kirke, Skovlunde kirke i København og Torridal kirke i Kristiansand. Og finere kan jeg ikke avslutte enn med dette diktet hans:

En gang kommer den hellige natt
da evighetens sordiner
forvandler den hesligste kval du har hatt
til hundrede violiner

Else Marie Jacobsen og Svein Ellingsen ble æresdoktorer ved MF 3.9.08. Til venstre MFs rektor Vidar Leif Haanes.

Note tilføyd av årboksredaktøren: Else Marie Jakobsens store utstilling til Kirkefestspillene i Kristiansand i 2003, med hennes egne autentiske tekster til hvert bilde, er lagt ut på EMJ under museer og samlinger på Agder Vitenskapsakademis og UiA Seniorsentrenes nettportal www.agderkultur.no

Foto og Web-arbeid: Førsteamaniensis Torvald Slettebø.

Harald Olsen

Svein Ellingsens salmedikting

*Æresdoktorforedrag på vegne
av Svein Ellingsen*

Vi er i den heldige situasjon her på Sørlandet at vi har Norges – og sannsynligvis også Nordens – fremste nålevende salmedikter i vår midte. Selv om han nok begynner å merke alderens tyngde – han runder de 80 til sommeren – er han fremdeles høyst oppegående og nærværende, og fremdeles til stor inspirasjon, både gjennom sin personlighet og sitt vinnende vesen, og gjennom sine tekster.

Svein Ellingsen har en klar og tydelig begrunnelse for sin salmedikting, noe han ofte gir uttrykk for. På spørsmålet «Hvorfor skrive salmer i dag?» svarer han : «Fordi det er et kall til enhver generasjon å gi gjensvar på det kristne budskap, det er et kall og en utfordring også til oss som lever i dag: å finne frem til et salmespråk som er båret av samtidens livsfølelse.» Det er tydelig at Ellingsen også opplever dette som et personlig kall, ikke bare en generell og kollektiv utfordring. Han siterer gjerne den engelske visedikteren Sidney Carter: «Den dag vi ikke har noe å føye til det som tidligere generasjoner har sagt, er vår tro gått i stå.»

Dagens salmedikter må altså forholde seg til sin samtid og dens levende mennesker, og til det fellesskap som menigheten og kirken utgjør. Og samtidig må hans eller hennes salmespråk være ekte og personlig. Ifølge Ellingsen må et salmespråk for vår tid være både personlig og allment, både enkelt og med dybde, både inneholde tidens livsfølelse og et tidløst mysterium, både være båret av en levende rytme og uttrykke troens morsmål med dets symboler og billedverden.

Salmedikting må ifølge Ellingsen alltid være underveis, og den veien man søker må alltid gå i to retninger på én gang: ut i verden og inn i Skriften. Derfor må salmedikteren ha tålmodighet, og evne til å lytte: lytte til det som toner

en i møte utenfra, og lytte til det som toner i ens innerste selv. Samtidig er Ellingsen bevisst på at salmedikteren ikke kan kaste vrak på det som er skapt før. Også dagens salmedikter må forholde seg til det han kaller den nedarvede salmetonen. Med den danske salmehistorikeren Jens Lyster hevder han at den nye salmen på en måte må være «barn av huset», og «ære sin far og sin mor». Den må forholde seg til både en kirkelig og en folkelig identitet, også når den bringer noe nytt og annerledes i form og innhold.

Ellingsen sier selv at det han bestreber seg på er ikke å skrive moderne salmer, men nåtidige salmer. Det betyr for ham salmer i et språk med stor vekt på enkelhet og ordenes nyanser. I den sammenheng er det interessant å merke seg at hans fremste ideal rent stilistisk er Arnulf Øverland, som Ellingsen mener er den fremste veirydder for et nytt salmespråk i Norge. Det er han blitt gjennom en lytefri metrisk form, en levende rytme, naturlig ordstilling, og et språk som er enkelt og forståelig samtidig som det også er spennende dobbelttydig. Ved å økonomisere med ordene var han i stand til å mangedoble deres kraft.

Dette har også vært Ellingsens ledetråd: å skrive salmer i et språk som lever, for å gjøre det bibelske budskap nærværende og det kristne håp levende. Han har tre 1-ord som nøkler til sin salmedikting. Det første er livsfølelse: tekstene må forholde seg til vår tids mennesker og deres opplevelse av livet, tiden og virkeligheten. Det andre nøkkelordet er livsspørsmål: salmene må forholde seg til de tidløse og eksistensielle spørsmålene i tilværelsen, som liv/død, frykt/håp, ensomhet/fellesskap, lidelse/medmenneskelighet, angst/tryghet, tomhet/livsbejaelse, sorg/glede. Det tredje ordet er liturgi: livsfølelsen og livsspørsmålene må gjennom salmene bringes inn i det liturgiske rommet og inn i gudstjenesten. Salmen skal ikke bare være en del av gudstjenesten, men være med på å skape gudstjeneste.

Ellingsen er klar på at et dikt ikke blir en salme før det er tatt imot av menigheten, før det har fått den riktige melodien, og før menigheten har gjort den til sin gjennom sin sang og sin gudstjeneste.

Så blir spørsmålet: Har Svein Ellingsen levd opp til sine egne idealer for hva salmer og salmedikting er? Det beste beviset på dette er den mottakelsen hans egne salmer har fått. Noen nøkterne tall taler sitt tydelige språk: I Norsk Salmebok fra 1985 er Ellingsen representert med 26 originaltekster og 14 oversettelser. I salmeboktillegget Salmer 1997 har han 14 originaltekster og 4 oversettelser. I Katolsk salmebok fra 2000 har han 7 originaltekster og 4 oversettelser. Det sier noe om at han også har økumenisk appell. Og i utkastet til ny salmebok som kom i 2008 er der 11 originaltekster og 2 oversettelser fra Ellingsens hånd. Hvilket forteller at han fortsatt har aktualitet!

Dette er i særklasse det tyngste og viktigste bidraget til ny salmedikting

i vår tid. Men Ellingsen står i en særklasse også når det gjelder kvalitet og nivå. Han har lykkes i å gi menneskene ord, særlig der hvor ordløsheten er den største smerten – som ved tap, sorg og savn. Hans tekster har for mange vært støtten i ordløshetens hjelpehjelset, hjelpen til å finne ordene for de aller vanskeligste følelsene og opplevelsene. Språket er enkelt og nærværende, samtidig som det er forfinet på en måte som gjør det annerledes enn det vanlige hverdagsspråket. Ved å gi oss ord finner salmene oss, midt i vår egen tilværelse.

Ellingsen har fornyet formen. Det er blitt påpekt at han har bidratt til en befrielse av språket fra den såkalte inverterte stilens – en arv fra tysk salmedikting, der ordenes naturlige rekkefølge ble snudd om av hensyn til rimet. Ellingsen er en av dem som klarest har brutt med denne tvangstrøya: delvis ved å velge en naturlig setningsbygning og ordrekkefølge og likevel oppfylle rimkravet, og delvis ved å innføre den rimfrie stilens, men samtidig beholde en strengt metrisk form.

Men Ellingsen har også innført en lang rekke nye ord, og dermed vunnet nytt land for salmespråket. Gjennom nye ord og nye temaområder har han lykkes i å gjenspeile vår tids livsfølelse. Han forholder seg imidlertid ikke bare til samtiden. Han har også et levende og engasjert forhold til tidligere tiders salmedikting, og til selve salmetradisjonen. Han er faktisk en av landets fremste hymnologer. Det er sagt at hans salmedikting representerer et brospenn fra den apostoliske overlevering og til vår egen samtid. Den er møtepunktet mellom budskap og livserfaring.

Disse kvalitetene er nok grunnen til at Ellingsens tekster på en spesiell måte har tiltrukket seg gode melodier. Ingen andre nålevende salmediktere har vel utfordret og inspirert vår tids salmekomponister som ham. Det er i sammensmeltingen med den gode og sangbare melodien at diktet blir en salme. Og nettopp til tekster av Ellingsen har komponister som Nystedt, Hovland, Kverno, Tveit, Herresthal, Gullichsen, Ødegård o.fl. laget noen av sine va-kreste melodier.

Sørlandet har en over 300-årig tradisjon innen salmedikting. Den begynte med Arendals-mannen Samuel Olsen Bruun (1656–1694) og hans salmebok «Den siungende Tiids-Fordriv», utgitt i København i 1695. Og den har fore-løpig kulminert med Ellingsens salmedikting. Nå er det å håpe at hans salmer kan inspirere flere her i landsdelen til å sette ord og toner til vår tid og dens utfordringer, og dermed bidra til å føre denne stolte tradisjonen videre. Ingen ting ville glede Svein Ellingsen mer, og det ville være den beste måten å hedre hans store innsats på.»

Svein Ellingsen

Å skrive salmer i dag

Menighetsfakultetet 3. september 2008

Hvorfor skriver man salmer i dag? Jeg tror jeg vil si det slik: Fordi det er et kall til enhver generasjon å gi gjensvar på det kristne budskap, det er et kall og en utfordring også til oss som lever i dag: å finne frem til et salmespråk som er båret av samtidens livsfølelse.

«Den dag vi ikke har noe å føye til det som tidligere generasjoner har sagt, er vår tro gått i stå» sa den engelske kristne visedikter Sidney Carter en gang. Å føye til ... Ikke å føye til noe av det bærende i det kristne budskap – men til *svaret* på budskapet: «det himmelvendte svar på det himmelsendte budskap».

Hvorfor skriver man salmer i dag? For igjen å sitere Sidney Carter: «Vi skriver fordi vi er kalt til å være Vårherres skapende barn.» Og vi kan føye til: I den store kristne familie og dens skapende barneflokk er det noen som har fått kall til å skrive sangbare, bibelsk inspirerte dikt, dikt som er sprunget ut av vår egen samtidens tro og tvil, fryd og smerte, dikt som den kristne menighet i lykkelige tilfelle kan gjøre til sine ord og dermed til sine salmer – til sin bønn og bekjennelse, sin lovsang og klagesang, ja, som sitt gjensvar på evangeliet.

Så gjelder det for den enkelte dikter å finne frem til sitt eget personlige salmespråk, som bør være preget av det som både Grundtvig og Landstad kalte *hjertelighet*, et personlig språk som *samtidig* kan fungere som et kollektivt språk, den kristne menighets gudstjenstlige uttrykksform...

Den som skriver salmer, vil antagelig alltid føle at han eller hun er *underveis*. Underveis mot et salmespråk – mot et sanglyrisk språk, som – når det lykkes – kan forene mennesker i et fellesskap, og hvor den enkelte kan gjenfinne seg selv, sitt liv, sine følelser og sine lengsler. Et slikt poetisk språk må på samme tid være personlig og allment, enkelt og med dybde, det må være et språk som forener tidens livsfølelse med et tidløst mysterium, et språk som er båret av en levende rytme og som uttrykker det vi kan kalle *troens morsmål*

med dets symboler og billedverden. Eyvind Skeie har sagt det slik: «Vi må søke etter den dirrende nerve i vår egen eksistens og i Guds ord. Veien går alltid to steder på en gang – ut i verden og inn i Skriften.»

Noe av det viktigste for en salmedikter tror jeg er *tålmodighet* – og evnen til å *lytte*. Lytte til det som toner en i møte utenfra – og lytte til det som toner i ens innerste selv.

«Kunstens sprog er alltid et nytt sprog», sier den danske forfatter Ole Wiwel. Det er jo noe som ligger i selve driften til å skape, at ting må sies på en annen måte enn det har vært sagt før. Men jeg føler at selv om det til en viss grad er nødvendig å frigjøre seg fra tidligere slekters salmespråk, gjelder det å holde fast på det vi kan kalle *salmetonen*. Hva denne nedarvede salmetone egentlig er, er ikke så lett å definere, men vi føler og fornemmer hva ordet innebærer hver gang vi går inn i de gamle salmedikternes verden

Da jeg en dag kom over en artikkel av den danske salmehistoriker Jens Lyster, møtte jeg et utsagn som dekket de mer eller mindre bevisste forestillinger jeg alltid har hatt om spenningen mellom ny og gammel salme. Jens Lyster skriver «Men for at vi kan glæde oss og være trygge ved en ny salme, må den nye salme på en eller anden udefinierbar måde være *barn af huset* og ære sin far og mor. Det findes en kirkelig og folkelig identitet som den nye salme må forholde seg til. Det vidste vore store salmedigtere. Deres salmer vidner om fortrolighed med folkets kirkelige tradition. De spiller på den, nogle gange i et medspil, andre gange i et modspil, men altid med den respekt, man skylder sine egne rødder. Kun derved kan det lykkes at skabe salmer, som menigheten kan tage til sit hjerte og synge af hjertet, idet den gør salmens ord til sine.»

Det jeg for min del har strebet mot, har ikke vært å skrive «moderne» salmer (en moderne salme vil fort bli gammeldags!), men *nåtidige* salmer, med stor vekt på enkelhet og på ordenes nyanser. Og jeg tenker på et ord av Harry Martinson: «Också en liten brytning, accentforskyvning eller ändring i tonläget kan betyda förnyelse.»

Å skrive salmer i dag –. Når man skal skrive salmer, enten det er i går eller i dag, er det umulig å skrive uten litterære påvirkninger. Ingen begynner på bar bakke. Og vi må alltid være åpne for impulser fra vår egen tids diktere.

Den som etter mitt skjønn har stått som veirydder for et nytt salmespråk i Norge, er fremfor alt Arnulf Øverland. I Øverlands beste dikt finner vi de kvaliteter som også bør kjennetegne en nåtidig salme: en lytefri metrisk form – med levende rytme og naturlig ordstilling. Og et språk som er enkelt og forståelig, men ofte spennende dobbelttydig, slik at det får en gjennomsiktig uttrykkskraft. «Han var en dikter som økonomiserte med ordene, og derved kunne mangedoble deres kraft» er det blitt sagt om ham, og videre: «Han

søker den formulering som bærer i seg et dirrende ekko, og som kan huskes lenge», det samme skulle helst kunne sies om en salme som skrives i dag.

Selv om Øverland stod utenfor kirken og hadde liten sans for kirkens salmediktning, ble det paradoksalt nok han som fremfor alle banet vei for et nytt og naturlig salmespråk i Norge. Og når det gjelder mitt forfatterskap, er det ingen grunn til å stikke den øverlandske påvirkning under stol.

Er det en spesiell oppgave for den som skriver salmer i dag?

Jeg kunne ha lyst til å ta frem et sitat (her i fornorsket form, skrevet av en dansk salmeinteressert prest. Hans navn er Aage Jespersen: «En salmedikter må gi svar på de rop og de sukk som kommer fra hans eget og samtidens hjerter. Han må lytte seg frem og forsøke å gi svar på dem. Det forutsetter at han må gjøre opp med fortidens språk og med fortidens svar så langt som de er blitt hengende i luften og kun gir skinn-svar.» Og om salmediktingens oppgave i vår tid, som til alle tider, skriver Aage Jespersen videre: «En salmes egentlige hensikt vil alltid være å rive meg ut av min selvsentrerte stilling og gi meg den rette plassering overfor tilværelsen og Gud.»

Så er det viktig for kirken at den i hvert slektsledd har medlemmer som skriver salmer. Men det er neppe noen blant de skrivende som setter tittelen salmedikter på sitt visittkort. Får man en slik tittel, må andre gi en den – og tittelen må mottas i ydmykhet.

Også i vår tid har noen fått oppgaven å skrive tekster som menigheten, når lykken er god, kan innlemme i sitt salmeforråd. Så må bestrebelsen være å skrive salmer i et språk som lever – for mennesker som lever i dag – og ha for øye og i hjertet at gjennom salmen skal det bibelske budskap gjøres nærværende og det kristne håp gjøres levende.

Og jeg vil gjenta: For den som vil forsøke å skrive salmer, i dag som i går, gjelder det alltid å vite at en er underveis, lyttende til alt som toner en i møte fra tiden vi lever i, lyttende til det som toner i ens innerste selv – og samtidig lyttende til det budskap som møter oss i Skriften og i kirkens gudstjenesteliv. Og ha for øye og i hjertet at gjennom salmen skal det bibelske budskap gjøres nærværende og det kristne håp gjøres levende.

Jeg tror utfordringen til salmediktingen i dag ligger i tre ord som alle begynner på *l*: Det er å finne et salmespråk som gir uttrykk for menneskene *livsfølelse*. Det er å finne et salmeinnhold som gir uttrykk for det som på svensk heter *livsfrågor*, de eksistensielle spørsmålene: død/liv, frykt/håp, ensomhet/fellesskap, lidelse/medmenneskelighet, angst/trygghet, tomhetsfølelse/livsbejaelse, sorg/glede. Og det er å finne en form der språk og innhold fører livsfølelsen og livsspørsmålene inn i det *liturgiske rom*.

Så er det salmens oppgave å hjelpe menneskene til å bære hele mennes-

kelivet inn i kirkens gudstjeneste. Og salmen skal ikke bare være en del av gudstjenesten i kirkerommet, salmen skal også være med å skape gudstjeneste i og omkring den enkelte utenfor kirkerommet og låne menneskene ord i den situasjon de måtte være i.

Og derfor innebærer det å skrive salmer i dag at den skrivende er på stadig leting etter de riktige ord, de livsnære ord, de levende, gjenkjennelige ord, som i sin dikteriske sammenheng kan bli transparente og fremstå som nye.

Jose J Gonzalez

Systems Thinking

Two kinds of complexity

Suppose you had been born in 1850. It is now 31 December 1899 and you are celebrating the last day of the nineteenth century with friends. What will the twentieth century bring about? You and your friends have experienced incredible progress during your lifetimes: The once dark night is now illuminated by electrical lamps. Many people have a telephone and can talk over long distances with others. Also, the whole world is connected by telegraph. When Krakatoa exploded 27 August 1887, the combined effects of pyroclastic flows, volcanic ashes and tsunamis had disastrous results in Java and Sumatra. For the first time in history a volcanic eruption transcended a region and became a world event. Within hours, people in New Delhi, Moscow, London, New York and Caracas read first-hand accounts of the eruption in their newspapers.

Everyone at the new year's party expects accelerating progress. One of the guests poses a question. Which of the following three visions will become reality by the end of the twentieth century? Vision one: Jules Verne's dream of humans travelling to the moon and back will occur. Vision two: Virtually the whole world will use incredibly smart machines that can solve difficult tasks in microseconds, and people will be connected in a network allowing them to exchange messages, written or oral, and transmit any kind of documents, including pictures and animated pictures («videos»), within fractions of a second. Vision three: Carriages will travel fluently along the streets in a coordinated manner, without delays and congestion. You and your friends agree that the first and second vision will require so much new knowledge and industrial progress that it will take more than one hundred years to achieve. Whereas the third vision just requires good planning of traffic and that would not take much time to organize.

We know that the opposite happened: The first man on the moon landed 1969, and affordable computers with Internet connection were common lore in the 1990s.

But traffic congestion is a different story. Already ancient Rome suffered from gridlock and, as Frosch (1999) observed, failed to solve it: «Many of the-

se problems would be familiar to ancient Roman and medieval city residents and governments (although on a smaller, but similarly dense, scale), and like our earlier counterparts, we don't seem to have good engineering solutions, either. In ancient Rome they attempted to deal with congestion by forcing delivery and pickup to night-time hours, with resulting problems caused by noise and irate citizens.»

The congestion problem has persisted through the ages. England's King Charles II issued a famous edict in 1660 to ban standing carriages, wagons, and horses from the streets of Westminster and London because they were excessive and creating a public nuisance. The order required that they wait for their passengers off the main thoroughfares to enable the traffic to flow more freely on the main streets.

By the nineteenth century, when industrialization brought urbanization, cities became more crowded still. Nineteenth century and especially Victorian London led the movement in innovations that promised to be the solution to urban congestion and convenient local travel through multiple-occupancy public transportation. The Stage Carriages Act of 1832 encouraged the gradual replacement of the hackney cab – the horse-drawn taxicab (and still the technical term for taxis in London) by the multiple occupancy 'omnibus' as the means of non-pedestrian movement around the city (and their rail-based equivalent, the tramcar). Of course, as the ancient Romans also found, the solution to one problem often simply creates a new one. In 1850 a traffic count in Cheapside and London Bridge tallied a thousand vehicles an hour passing through these areas during the day. By 1900 three thousand horse-drawn buses were carrying 500 million passengers a year. However, as Perdue (2005) has observed in his review of Dickens' life and times, «all of this added up to an incredible amount of manure which had to be removed from the streets.»

Traffic congestion in 2010 is ubiquitous and worsening. The costs to society of traffic congestion in terms of lost time, wasted fuel, pollution, stress and disease is huge. In the USA alone, the cost is in the order of 100,000,000,000 US dollars per year. The situation elsewhere seems to be even worse. Regions in industrialized societies like France, the United Kingdom, and Japan, and in rapidly developing societies like India, China, Indonesia and Brazil have less mobility and greater traffic congestion than the United States. And greater problems will come: Buoyant Asian economies, such as Korea, Thailand, India and China, are densely populated countries and their total population surpasses two billion people. Their economic development will necessarily require growing traffic. The resulting increase in heavy traffic might deplete non-renewable resources too fast for the world economy to accommodate; oil

prices could soar to prohibitive levels; the general health level would probably deteriorate; and pollution, including a potential increase in «greenhouse gases», would affect most people directly or indirectly.

Why is something as deceptively intuitive as traffic congestion quite impossible to solve, while seemingly fairy tales, like travelling to the moon and connecting the world with the Internet, have been realized? The three problems are extremely complex but travelling to the moon and devising the Internet belong to the domain of *detail* complexity whereas traffic congestion is among the extremely difficult to solve problems characterized by *dynamic* complexity.

When the complexity of a problem lies in many details (even millions of details), a systematic approach of divide and conquer (solving sub-problems until the pieces fit) sooner or later yield a solution. By contrast when the complexity of the problem results in behaviour that is difficult to anticipate over time, long experience shows that such problems tend to become chronic and – mostly – unsolvable.

As Senge (1990) states it: «[dynamic complexity applies to] situations where cause and effect are subtle, and where the effects over time of interventions are not obvious ... When the same action has dramatically different effects in the short run and the long, there is dynamic complexity. When an action has one set of consequences locally and a very different set of consequences in another part of the system, there is dynamic complexity. When obvious interventions produce non-obvious consequences, there is dynamic complexity.» (Senge 1990, p. 71–72).

Policy resistance

Dynamically complex problems show *policy resistance*. Attempts to solve them by conventional means are resisted by other aspects of the problem. Often, such attempts at solution make the problem worse.

Traffic congestion is policy resistant.

Many examples of policy resistance can be quoted (chosen from among fourteen prominent examples in Sterman, 2000, p. 8):

- Flood control systems such as levee and dam construction have led to more severe floods by preventing the natural dissipation of water in flood plains.
- The policy of fire suppression in many countries has increased the size and severity of forest fires. Rather than frequent, small fires, fire suppression

leads to the accumulation of dead wood and other fuels. As a result, the forest fires are larger, hotter, and more dangerous.

- Antibiotics have stimulated the evolution of drug-resistant pathogens (more virulent strains of tuberculosis, sexually transmitted diseases, etc).
- Pesticides and herbicides have stimulated the evolution of resistant pests and weeds, killed off natural predators, and accumulated up the food chain to poison fish, birds, and possibly humans.
- Information technology has not enabled the «paperless office» – paper consumption per capita is up.

Other examples of policy resistance include epidemics of overdose deaths among heroin addicts treated with methadone; growing crime as politicians spend more resources in crime prevention; increasing queues for medical treatment despite costly hospital reforms,¹ ...

Dynamic complexity can arise even in simple systems with low detail complexity. The Beer Distribution Game (Senge 1990) is a very simple system whose rules can be explained in fifteen minutes but attempts to manage it lead to completely dysfunctional behaviour.

System dynamics and systems thinking

The recognition that dynamic complexity creates policy resistance emerged in the 1950s. The driver of dynamic complexity is the interaction of the agents in the system over time. Such interactions propagate and result in feedback. That is, the chain of effects resulting from a system intervention come back like a boomerang – sometimes to counteract the intervention, at other times to reinforce its influence. The propagation of effects mostly takes considerable time – significant time delays obscure the connection between cause and effect, and they increase the complexity of the problem.

The discipline of system dynamics was created to deal with dynamic complexity, and it has had considerable success in better understanding dynamic complex systems. System dynamics rests upon modelling the problem in question and using computers to simulate the problematic behaviour. Guided by an understanding of the feedback structure of the problem – the driver of the dynamics of the problem – system dynamics locates policies that the system will not resist.

A thorough introduction to system dynamics requires a full course during

¹ See front page article in Aftenposten Wednesday 1 September 2010 «Regjeringens mål: Raskere behandling av syke – Virkeligheten: Lengre ventetid».

one to two semesters. There are also master studies and PhD studies in system dynamics (e.g. in the University of Bergen).

A «soft» version of system dynamics – called systems thinking – employs qualitative models («causal loop diagrams»). The simplest causal loop diagrams dealing with policy resistance are known as system archetypes. Properly used, systems thinking with system archetypes can help to avoid very costly mistakes and can even point to a sustainable solution.

There are just four such system archetypes: *Out of control*, *underachievement*, *relative control* and *relative achievement* (Wolstenholme 2003). Examples of archetypes exist in all areas exhibiting dynamic complexity. Archetypes have the same form across disciplines. This isomorphic property makes them a powerful tool to understand dynamical complexity and to transfer insight from one area to another. We illustrate each archetype by one example of each kind.

Relative control archetype

The perennial problem of traffic congestion is a relative achievement archetype.

The canonical «answer» to traffic congestion has been to increase the capacity of roads and highways. The intended outcome is to shorten travel time, trying to reduce it to an acceptable target. Figure 1 shows the intended consequence feedback loop. To reduce the actual travel time to the target value («desired travel time») highway capacity is increased. This process takes considerable time (indicated by the // mark). One has a *balancing* feedback loop of causes and effects: If travel time *increases* by congestion, adding highway capacity *decreases* travel time and reduces congestion.

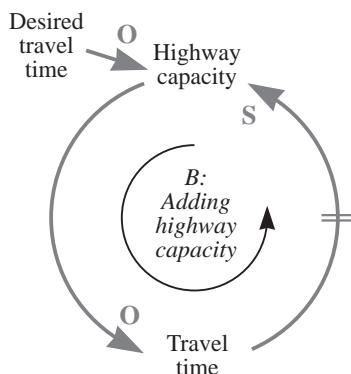

Figure 1 The intention of increasing highway capacity is to decrease travel time (reduce traffic congestion). «S» stands for effect in the same direction, «O» for effect in the opposite direction.

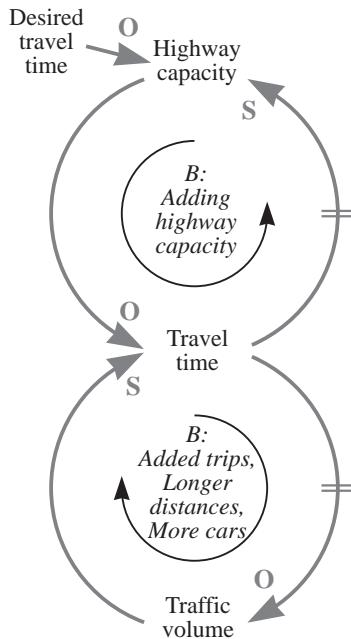

Figure 2 Automotive Parkinson's Law: Traffic expands to fill available road capacity

However this is not the end of the story. In complex dynamic problems one has more actors and more interactions that need to be accounted for. In the traffic congestion problem these actors are the car users. As travel time decreases, the attractiveness of driving increases. People make more trips, they drive longer distances, and some persons who did not want a car when they risked getting stuck in the road now buy a new car and use it. Figure 2 enhances Figure 1 with the unintended balancing feedback loop («Added trips, Longer distances, More cars»). The out-of-control archetype describing the perennial failure of solving traffic congestion by building more roads is a special version of Parkinson's Law. Since the costs of building more roads and the time delay in doing so is considerable, the unintended consequence loop (traffic expands to fill available road capacity) gains the upper hand again and again. The traditional way of confronting traffic congestion meets policy resistance, and traffic congestion persists.

Out-of-control archetype

An example of an out-of-control archetype is the futile attempt in several big cities in the world to reduce pollution by limiting car usage.

Air pollution in Mexico City is amongst the worst in the world. The authorities decided to limit vehicle use – every car has a colour-code, and for one working day each week is banished.

The expected result was a 20% reduction in car usage on weekdays. The actual result was more cars than ever, and they produced ever increasing pollution.

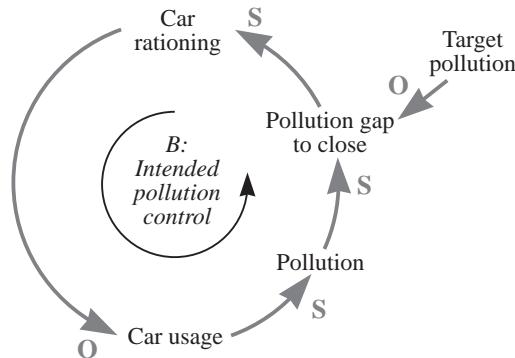

Figure 3 The intended consequence in pollution control

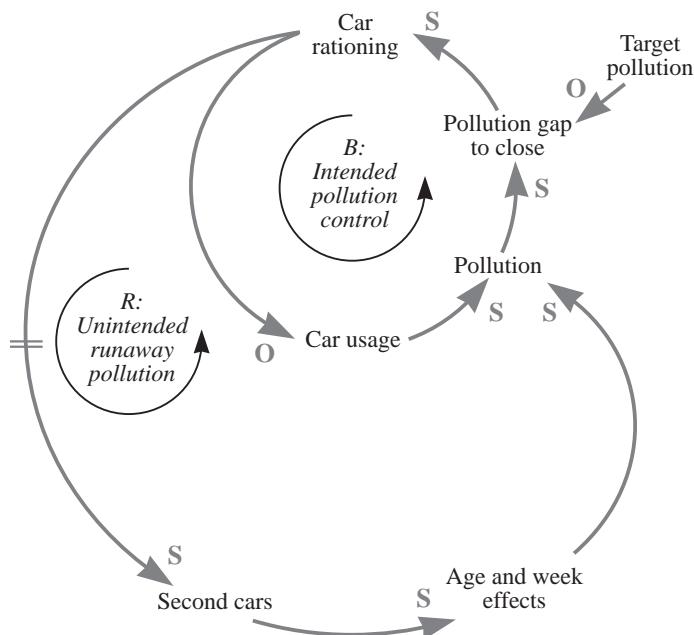

Figure 4 Runaway pollution is the unintended consequence of the pollution control

Figure 3 shows the intended consequence, a balancing feedback loop. The authorities enforce car rationing, which in the short term reduces car usage; less car usage means less pollution, coming closer to the desired, lower target pollution. As the gap is being closed, the need to increase car rationing diminishes, in accordance with the behaviour of balancing feedback.

But people do have travel needs. Public transport in Mexico City is insufficient, unreliable and crowded. To solve their problem, people buy a second car with a different colour, so that they always have a car that is allowed to drive on working week days. However few people can afford a second new car. Rather, for the purpose of beating the car rationing, people buy the cheapest car available – often a wreck that otherwise would be condemned. The combined effect of families having more available cars and older, more polluting cars, leads to additional car usage and to worse pollution. The unintended consequence loop is a vicious reinforcing feedback loop («Unintended runaway pollution», Figure 4). Again, a well-intentioned attempt to solve a complex dynamic problem is frustrated by policy resistance.

Underachievement archetype

Ryanair is an extremely successful airline. The combination of cheap airfare, point to point flights and use of low fee airports has led to a sustainable growth over a long period of time. But Ryanair did not invent this successful strategy. Rather, Ryanair adopted the strategy of the inventor – the American company, People's Express – but they added a crucial element from systems thinking. People's Express had a tremendous initial growth and an equally tremendous collapse to bankruptcy because they did not anticipate the unintended consequence of the intended commercial success. Ryanair understood what went wrong and planned for sustainable success.

The failure of People Express is actually quite frequent in many upstart enterprises with a brilliant commercial idea. Figure 5 shows the intended consequence feedback loop for such enterprises.

Psychologists have known since the 1970s that most people are unable to intuitively estimate exponential growth – which is what happens when one has an unchecked reinforcing feedback loop. As long as the reinforcing feedback loop dominates, the growth in sales and orders vastly surpasses the intuitive expectations of even the most optimistic managers. As a consequence, many initially successful enterprises grossly underestimate the requirements for sustainable growth – that is, planning for capacity expansion (capacity to deliver the product or the service when the enterprise gets more and more orders). Figure 6 shows the underachievement archetype, consisting of the reinforcing

intended feedback for growth and the unintended consequence of this growth – that the enterprise has neglected to invest in capacity to sustain quality.

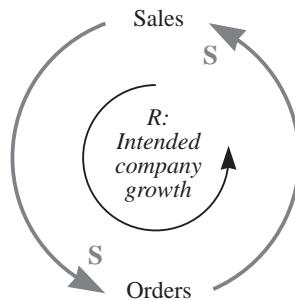

Figure 5 Intended growth: More sales, more orders; more orders, more sales

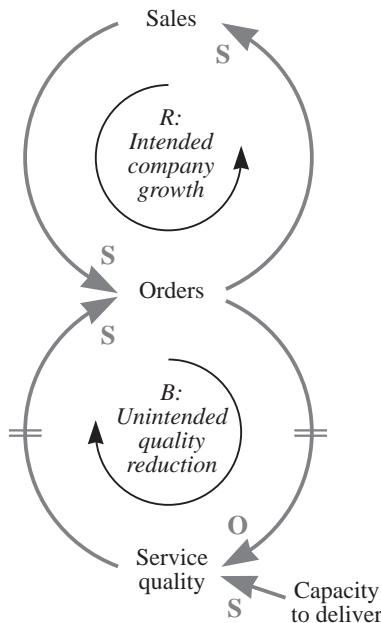

Figure 6 Failure to plan for capacity to deliver when the intended growth is realized limits the success of many upstart companies

Relative achievement archetype

A very well known problem occurs in the shape of «success to the successful» and «self-fulfilling prophecies».

The director of an organization has a strong belief in a junior manager J and his department. The director promotes this department, which responds with success. This leads to even more promotion and even more success in an intended reinforcing feedback (Figure 7).

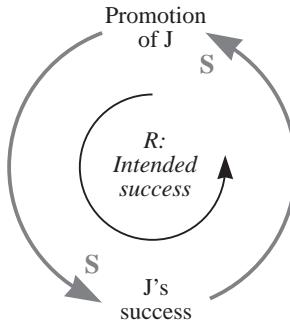

Figure 7 Promotion of a department leads to intended success ...

F leads another department which does not get the same favourable conditions. F's department is neglected and falls behind. As J's department achieves reinforced success, F's department experiences reinforced failure. F's failure is an unintended consequence of the intended promotion of J (Figure 8).

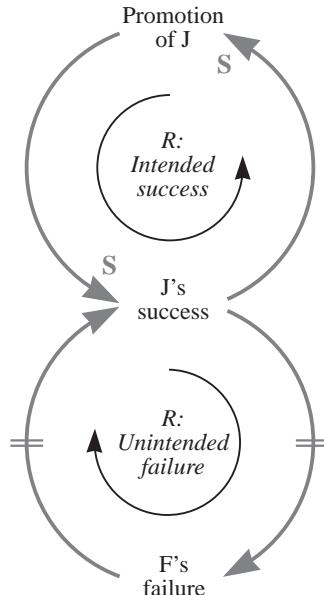

Figure 8 J's failure occurs at the expense of F's failure – in an unintended zero-sum game for the organization

The organization risks ending in a zero-sum game. In a holistic perspective, the benefits of department J's success are compromised by losses for department F. Perhaps F was at the outset more promising than J – but the organization has wasted this opportunity as J's success has happened at the expense of F.

The archetype is not restricted to departments in organizations, it applies to people as well. It took many thousands of years for some countries to realize that the success of the males had occurred at the expense of females. Women did not get the opportunity to realize their potential and were considered less intelligent by many who owned their success to the discrimination of females.

In most countries of the world female discrimination persists – to the detriment of not only females, but of the entire country.

Beyond problem archetypes

The four kinds of archetypes (out of control, relative control, underachievement and relative achievement) describe the causes of policy resistance. They are *problem* archetypes showing how the unintended consequence arises counterintuitively from well-intentioned interventions.

Use of problem archetypes can help avoiding costly mistakes. But can such archetypes be used for finding policies which the system will not resist?

The answer is that problem archetypes can be starting points for finding solutions that work.

One option is to examine if the planned intervention can be improved by adding interventions that counteract the unintended system reaction.

For the last example («success to the successful males» as special case of relative achievement) some countries have quite successfully improved the situation for females by laws and regulation. Figure 9 shows the solution feedback loop – a balancing loop targeting equality of opportunities.

For the underachievement archetype in the shape of limits to growth by failing to plan for capacity expansion, the obvious solution is to plan for *both* growth by reinforced sales of products and services, *and* for capacity expansion. Since capacity expansion must be planned well in advance, the main practical problem is to take the necessary steps with judicious consideration of processes and time delays.

The traffic congestion and the traffic pollution problems are significantly more complex than the two other examples. Both traffic problems have compounded *dynamic* and *detail* complexity. The question arises if it is wise to stick to the usual attempts at solution – expanding highway capacity to mitigate traffic congestion or rationing private car usage to reduce traffic pollution. In other words, should one discuss other types of interventions that are more holistic and more desirable for society?

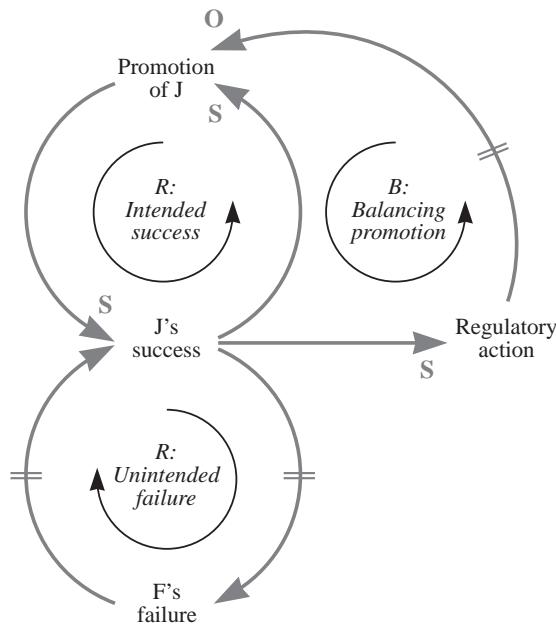

Figure 9 Equality of opportunities as solution to the «success to the successful» problem

Archetypes can help avoid costly mistakes and they can be used to discuss ways of counteracting unintended effects or even lead to a discussion of other options. But at some stage in dealing with dynamic complexity one must go further and build models that can simulate numerically the behaviour of complex systems under various policies and conditions. That is what the discipline of system dynamics does, and it has indeed contributed to the solution of problems of high dynamic complexity (Sterman 2000).

Concluding remarks

Despite major successes and demonstrable impact to solve complex dynamical problems the adoption of system dynamics in the educational system has been slow. We live in a complex dynamic world, and if we neglect the discipline that addresses dynamic complexity, most chronic problems will persist, and more chronic problems will surface. Slow changes are occurring, as e.g. in the USA where the principles of system thinking are being introduced in K-12 curriculum.

But regrettably, in universities world wide, system dynamics is not often found. As a method to deal with dynamic complexity, students of law, social sciences and technology should get a thorough exposure to system dynamics. This is still far from being reality.

Sadly, even in academia most colleagues are quite illiterate in matters of dynamic complexity. Some brilliant authorities in system dynamics have been counteracted by ignorant colleagues, and some excellent departments for system dynamics have not been treated by their universities with the esteem that they deserve – so for instance the system dynamics group at the University of Bergen.

But also in the University of Agder system dynamics, which originally was an obligatory course in two master studies, has been relegated to elective courses by colleagues who live in a complex dynamic world without being aware of what dynamic complexity is.

If these colleagues were in the habit of coming to Academy meetings to discuss themes outside as well as within their special domains, greater mutual understanding might ensue.

References

- Frosch, Robert A. 1999. Facing Urbanization. *The Engineering Challenges* 29 (4 – Winter 1999):(Editorial).
- Parkinson, C. Northcote. 1957. *Parkinson's Law, and Other Studies in Administration*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Perdue, David. 2005. Dickens' London 2005. Available from http://www.fid-net.com/~dap1955/dickens/dickens_london.html.
- Senge, Peter. 1990. *The Fifth Discipline*. New York, NY: Doubleday.
- Sterman, John D. 2000. *Business Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World*. Boston, MA: Irwin/McGraw Hill.
- Wolstenholme, E.F. 2003. Towards the definition and use of a core set of archetypal structures in system dynamics. *System Dynamics Review* 19(7): p. 7–26.

VÅRMØTE

23. april 2009 – Gimle Gård

Professor dr. h.c. Ernst Håkon Jahr:
Æresdoktorforedrag

Amanuensis Oddbjørn Johannessen:
Hamsun og Sørlandet. Til markering av Hamsun-året 2009

Paneldebatt
Forskningstid og tid til forskning
Panelleder: preses, professor Ernst Håkon Jahr

Professor, viserektor Per Kristian Egeberg:
Resultatkrav som virkemiddel for økt forskningsvirksomhet

Førsteamanuensis Ellen K. Nyhus:
Noen tanker om ledelse av UiAs menneskelige ressurser

Professor Ole Riis:
De frie forskningstid

Professor Sven-Åke Selander:
Forskningstid och tid till forskning

Ernst Håkon Jahr

Æresdoktor ved Uppsala universitet 23. januar 2009

Æresdoktorforedrag

(Talla i parentes refererer til litteraturlista bakerst.)

Mange takk for denne muligheten til å se litt tilbake og reflektere over den perioden jeg til nå har vært så heldig å arbeide i høyere utdanning og med forskning. I august i år (2009) har jeg vært forsker og universitetslærer i Oslo, Tromsø og Agder i 36 år. Tida og plassen tillater at det her bare kan bli enkelte hovedpunkter, men kanskje kan det gi noe av bakgrunnen for at jeg i januar i år var i Uppsala og mottok ring, laurbærkrans og diplom som konkrete æresdoktorbevis.

Universitetet i Oslo 1967–1976: student og vit.ass.

Etter examen artium på reallinja våren 1967 blei Universitetet i Oslo mitt alma mater, fra immatrikulering høsten 1967 til cand.philol.-eksamen med nordisk hovedfag våren 1976. Etter examen philosophicum (H67) og latin for filologer (V68) var det først historie mellomfag (H69). I 1970 blei militærtjenesten i Kystartelleriet unnagjort. Nyttårsaften 1970 gifta jeg meg med Inger, vi hadde møtt hverandre på Blindern i 1969. Det jeg seinere har gjort, ville neppe gått uten henne, hun har vært min beste konsulent og rådgiver i tillegg til alt annet.

Fra 1971 fortsatte studiene med nordisk mellomfag (V72), deretter allmenn språkvitenskap med fonetikk grunnfag (V73). De siste tre åra i Oslo blei hovedfagsstudiet kombinert med halv stilling som vitenskapelig assistent ved det første store sosiolingvistiske forskningsprosjektet i Norge, *Talemålsundersøkelsen i Oslo* (TAUS), finansiert av forskningsrådet (NAV). Sosiolingvistikken blei utvikla særlig i USA på 1960-tallet, og kom nå til Norge som en spennende og fornyende forskningsgrein.

I TAUS arbeida jeg sammen med Eskil Hanssen, Olaug Rekdal og Geirr Wiggen. Noen organisert forskerutdanning slik vi har nå, fantes ikke den gangen. Derfor var de tre åra i TAUS så viktige. Det var her jeg for alvor kom i inngrep med språkvitenskapelig tenkemåte, dreiv feltarbeid øst og vest i Oslo

og diskuterte og analyserte talespråk dag ut og dag inn. Et tema jeg var spesielt opptatt av, var distribusjonen og bruken av de ulike *l*-lydene i oslomål. TAUS-prosjektet var slutt i 1976, og hovedrapporten kom i 1978. (1)

Det at historie var det første faget, fikk stor betydning for hvilke forskningsområder jeg kom til å velge. Med interessen for talespråk og sosiolinguistik, ikke minst vakt gjennom arbeidet i TAUS, var nyere norsk språkhistorie – med språkstriden – et opplagt felt å ta tak i. Der kunne språkvitenskap og historie kombineres, og med de nye innsiktene som sosiolinguistikken nå gav, var det mulig å gi analyser med djupere språksosial forståelse enn tidligere. Med teoretiske innsikter også fra moderne språkkontaktforskning var muligheten der for en ny og annerledes framstilling av norsk språkhistorie etter 1814.

Først blei det ei hovedfagsoppgave (1976) om den språkpolitiske rørsla *Østlandsk reisning*, som seinere biskop Eivind Berggrav tok initiativet til i 1916, og som dreiv språk- og kulturarbeid på Østlandet fram til 1926. Seinere blei denne rørsla nesten helt glemt. Hovedoppgava kom ut som bok i 1978. (2)

Universitetet i Tromsø 1976–98

Til Universitetet i Tromsø (UiT) kom jeg som amanuensisvikar i august 1976. Da var nok universitetet der mindre «universitet» enn det Høgskolen i Agder var, da jeg tjueto og et halvt år seinere begynte på Gimlemoen. UiT var nytt, vedtatt oppretta av Stortinget i 1968, åpna 1972, og det blei så å si bygd opp fra grunnen. Det møtte stor skepsis hos mange, særlig sørpå. Kunne en ha et ordentlig universitet på nesten 70 grader nord? Mange tvilte på det. Det blei derfor ei viktig oppgave for oss unge, som nå tok fatt i Tromsø, å vise at det var mulig å bygge et godt universitet så langt mot nord.

Faglig entreprenørvirksomhet

Språkforskere f.eks. på studiefaga engelsk, nordisk og tysk deler i stor grad grunnleggende teoretiske forutsetninger og interesser, og har følgelig mer til felles enn det de har med kolleger på litteratursida. Skulle vi lykkes i å utvikle språkvitenskap til å bli et samvirkende og produktivt miljø ved UiT, var derfor en veg å gå å definere alle språkviterne som éi forskningsgruppe, ett språkvitenskapelig miljø. Vi måtte da skape forskjellige «møteplasser» for språkviterne fra de ulike studiefaga. Som et ledd i det starta vi et eget arbeidsskrift: *Nordlyd: Tromsø University Working Papers on Language and Linguistics*. Det kom med sitt første nummer i 1979. Skriften kom ut uregelmessig, men med minst ett hefte pr. år. Bare de som hadde tilknytning til Tromsø-miljøet, kunne publisere der. Flere ganger måtte jeg som redaktør avvise tilsendte

manus fra forskjellige kanter av verden. Det viste seg nemlig snart at dette vesle arbeidsskriftet var det lingvistiske tidsskriftet i Norden som hadde størst spredning i hele verden. Grunnen til det var nok helst at vi sendte det ut gratis. Det var likevel en pen fjær i hatten til miljøet vårt langt mot nord, og det bidrog vesentlig til å plassere Tromsø på kartet nasjonalt og internasjonalt når det gjaldt språkvitenskapelig forskning. (3)

I 1980 begynte allmennlingvisten Ove Lorentz og jeg å gi ut monografiserien *Tromsø-studier i språkvitenskap / Tromsø Studies in Linguistics*, også den åpen bare for forskere i Tromsø. Men mens arbeidsskriftet *Nordlyd* var en offisiell publikasjon, der trykkeutgiftene blei dekt av universitetet, var monografiserien ikke det. Den stod bare Ove Lorentz og jeg bak. Derfor måtte vi finne finansiering av hvert bind spesielt. Det er kommet 24 bind i denne serien, de fleste på 1980- og 1990-tallet. (4)

Vi starta også en egen språkforening i Tromsø, *Moja på twoja* het den, etter et av de folkelige navna på pidginspråket russenorsk, som blei brukt i Nord-Norge i om lag 150 år. Språkforeninga hadde hyppige møter med foredrag og diskusjoner.

Stor betydning fikk en samarbeidsavtale med Adam Mickiewicz-universitetet i Poznan i Polen. Jeg var dekanus (eller rettere: instituttleder med dekanusfunksjoner) da vi forhandla fram denne avtalen i 1981–82. Gjennom den fikk vi tilgang til viktige konferanser, der forskere fra øst og vest møttes. Ofte traff vi ledende internasjonale språkforskere første gang i Poznan, for så å invitere dem til Tromsø etterpå.

Den forskningsfriordninga vi hadde i Tromsø, var svært viktig. Alle i fast vitenskapelig stilling hadde fritermin hvert femte semester eller hvert femte år. Da drog nesten alle til utlandet. Det var ofte til forundring for kolleger i Oslo, som nok mente vi heller burde være hos dem. Men det var en bevisst strategi fra vår side. Vi skulle løfte Tromsø-miljøet gjennom internasjonal kontakt og samarbeid. Det kunne vi ikke gjøre ved å dra til Oslo.

Andre «møteplasser» for språkviterne ved UiT var symposier med deltagelse av ledende internasjonale forskere, som på den måten fikk et personlig og direkte forhold til Tromsø-miljøet. Mange fruktbare kontakter blei resultatet av disse små konferansene. Etter hvert symposium blei foredraga redigert sammen til internasjonale antologier, oftest på forlaget Mouton de Gruyter i Berlin. (5)

Det var i tillegg også nasjonale oppgaver å ta fatt på. På 1970-tallet gikk det velrenomerte *Norsk Tidsskrift for Sprogvitenskap* (grunnlagt 1928) inn i det nystarta *Nordic Journal of Linguistics*. Det viste seg snart å være et stort tap for norsk språkvitenskap. Vi hadde mista en viktig, internasjonalt kjent

publiseringsskanal, som var redigert i Norge. I 1983 fikk jeg derfor støtte fra forskningsrådet (NAV) til å starte opp *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* (NLT) på Novus forlag og med to hefter pr. år. Før jeg gav fra meg redaktøransvaret i 1994, blei det inngått en avtale med Det Norske Videnskaps-Akademiet i Oslo (DNVA) om å inkludere NLT i akademiets tidsskriftsportefølje. Jeg ønska ikke å ha en ordning, nokså vanlig for mange humanistiske tidsskrift på den tida, som innebar at den avgående redaktøren utpekte sin etterfølger. Siden da er det DNVA som hvert femte år oppnevner redaktør for dette tidsskriftet. (6)

I første halvdel av 1980-tallet hadde nesten ingen humanistiske tidsskrift i Norden fagfellevurdering (eller referee-ordning). Det vanlige var at redaktøren nokså suverent avgjorde om en artikkel skulle trykkes eller ikke. I internasjonale språkvitenskapelige tidsskrift var imidlertid referee-ordninger nokså innarbeida praksis, på samme måte som i naturvitenskap. I åra 1985–90 leda jeg det utvalget under Nordisk Råd som bevilga støtte til nordiske humanistiske tidsskrift (NOP-H). Jeg ønska da at de nordiske humanistiske tidskrifta skulle innføre en fast referee-ordning, for å heve og sikre kvaliteten. Det skjedde også i løpet av femårsperioden fram til 1990, men slett ikke uten protester. Flere av redaktørene mente at en slik ordning altfor sterkt reduserte deres myndighet. De måtte likevel finne seg i det, for NOP-H satte det som betingelse for økonomisk støtte. Slik fikk de nordiskbaserte humanistiske tidskrifta innført fagfellevurdering av alle bidrag, og snart var det også for dem en helt selvsagt ordning.

Det er verdifullt og ofte svært fruktbart om forskere innen et fagområde kan møtes regelmessig med utveksling av ideer og resultater. I 1985 starta vi derfor en konferanseserie om norsk språk, MONS-møtene. Inspirasjonen kom fra den svenske tilsvarende serien «*Svenskans beskrivning*». Det første MONS-møtet («*Møte Om Norsk Språk*») blei arrangert i Bergen med Kjell Ivar Vannebo (UiO) og meg som ansvarlige for det faglige programmet. Miljøet i Bergen var teknisk arrangør. MONS-konferansene har sia vandra landet rundt flere ganger, og de er arrangert to ganger i Kristiansand. De holdes i november hvert annet år. Disse konferansene er blitt det viktigste nasjonale møtepunktet for alle språkvitere i landet. Allerede i 1986 spredte ideen seg videre til Danmark. De fikk sine MUDS-møter («*Møder om Udforskningen af Dansk Sprog*»).

Av og til blir gamle oppdagelser presentert om igjen som «nye». På 1970-tallet la Ove Lorentz og jeg gjentatte ganger merke til at enkelte yngre norske språkvitere publiserte som nytt noe som tidligere forskere hadde analysert og beskrevet. Sammen redigerte vi derfor fem store samlebind med sentrale artikler om norsk språk. Det første bindet, som gjaldt *Fonologi*,

kom i 1981, seinere kom *Prosodi* (1983), *Morfologi* (1985), *Syntaks* (1989) og *Språkhistorie* (1993). Det var et omfattende arbeid å samle, lese og vurdere alle publiserte artikler om norsk språk gjennom tidene. Belønninga kom imidlertid da vi etter hvert la merke til at det sjeldent etterpå blei publisert nye artikler om norsk språk uten at forfatterne siterte fra ett eller flere av disse samlebinda. (7)

Det hadde lenge vært et uttalt behov i Norden for et tidsskrift innen feltet anvendt språkvitenskap. Derfor var det et såvel nordisk som internasjonalt initiativ Geirr Wiggen (UiO) og jeg tok da vi lanserte *International Journal of Applied Linguistics* (InJAL) i 1991. Wiggen var med som redaktør i tre år, da blei Leiv Egil Breivik (UiB) min medredaktør. Sjøl gav jeg stafettpinnen videre til Inger Moen (UiO) etter fem år. InJAL gis nå ut av forlaget Blackwell i Oxford. (8)

Norsk språk blir studert ved ca. 135 universiteter over hele verden. Omrent tilsvarende tall finner vi for dansk og svensk. Ved mange av disse universiteta drives også forskning om nordiske språk. I 1995 starta jeg bokserien *Studia Nordica – International Contributions to Scandinavian Studies* som en publiseringsskanal for bidrag til nordisk språkvitenskap skrevet av forskere fra land utafor Norden. Til nå er det kommet fem bind i denne serien, det sjette kommer i 2010. (9)

Et stort prosjekt jeg var så heldig å bli invitert med på, var Berlin-forlaget *de Gruyters* handbok for historia til de nordiske språka, i to bind, i alt 2319 dobbeltpalta sider i stort format. Det var et veldig arbeid, som tok over 11 år fra vi begynte (1994), til bind 2 forelå (2005). I alt 230 artikler av 200 forskjellige forfattere skulle bestilles, kommenteres og redigeres sammen. Hovedredaktør var Oscar Bandle, professor emeritus ved universitetet i Zürich. Ellers var vi én redaktør fra hvert nordisk land, dessuten en fra Tyskland og en fra Sveits (i tillegg til Bandle). To professorer fra Uppsala var også knytta til prosjektet som spesialrådgivere. (10)

Den faglige entreprenørvirksomheten i Tromsø-tida var motivert dels ut fra ønsket om å samle og utvikle det språkvitenskapelige miljøet i Tromsø, dels ut fra nødvendigheten av å skape nye publiseringsskanaler og møteplasser for språkvitenskap lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Det var en stor triumf for UiT da det språkvitenskapelige miljøet i 1990 blei tildelt forskningsrådets (NAVFs) pris for fremragende forskning innen humaniora. Prisen var på 2,5 millioner kroner fordelt på fem år, og den betydde at vi kunne øke aktiviteten betydelig i åra etterpå. I 2002 fikk UiT et *Senter for fremragende forskning* (SFF) i teoretisk språkvitenskap.

Forskningsvirksomhet i Tromsø-tida: språkhistorie og språkkontakt – språk og samfunn

I Oslo hadde forskninga mi dreid seg om sosiolinguistik og nyere norsk språkhistorie. Ved UiT fortsatte jeg først arbeidet med nyere språkhistorie. Mens mange i inn- og utland har fått med seg at Norge er et spesielt land når det gjelder skriftspråk, det at vi har to lingvistisk sett svært like målformer, er ikke like mange klar over at også for muntlig språkbruk er Norge spesielt. Dialektenes sterke stilling og det at dialektbruk fins overalt i samfunnet, også i Storting og Regjering, i skole og på universitet, er nokså unikt i en europeisk sammenheng. Det som imidlertid var blitt glemt, var at det særlig i tida 1900–25 utspant seg omfattende diskusjoner og harde strider omkring muntlig språkbruk i skolen. Skulle elevene få snakke dialekt, eller skulle de lære å bruke et normalisert talespråk? Spørsmålet mobiliserte språkstridsorganisasjonene over lang tid, brakte en regjering inn i et valgtap, og blei flere ganger drøfta i Stortinget i lange debatter. Alt dette var glemt, og følgelig ikke omtalt i noen framstillinger av nyere språkhistorie. Jeg dukka ned i årganger av Stortingstidende, mange arkiver og gamle aviser, og kom opp igjen med ei avhandling på 498 sider, *Talemålet i skolen*, som i juni 1984 blei forsvarst for dr.philos.-graden ved UiT. (11) Seinere på 1980- og 1990-tallet kom flere bøker om nyere norsk språkhistorie, og i tillegg ei rekke artikler. (12)

Mot slutten av 1970-tallet begynte jeg dessuten å bevege meg inn på et område som skulle bli et nytt hovedfelt, nemlig språkkontakt. Først gjaldt det *russenorsk*, det nordnorske pidginspråket som i hovedsak var bygd på norsk og russisk, og som blei brukt i den såkalte pomorhandelen. Russiskfilologen Ingvild Broch og jeg samla inn mye nytt materiale og gav en ny beskrivelse av dette språket. Ingvild Brochs grandonkel, slavisten Olaf Broch, publiserte 1927 – på tysk – den første lingvistiske beskrivelse av russe-norsk. Det var imidlertid før utviklinga av den moderne språkkontaktforskninga, som først utvikla seg fra 1950-åra og utover. Vår beskrivelse blei derfor svært forskjellig fra Olaf Broch sin. Vi gav ut ei bok om russe-norsk i 1981, med ei ny utgave i 1984. Hovedbolken av boka blei utgitt på engelsk i 1984. (13) Boka blei anmeldt i ledende internasjonale tidsskrift, og er mye referert til internasjonalt. I tillegg publiserte vi sammen og hver for oss ei rekke artikler om russe-norsk i åra framover, og vi holdt inviterte foredrag og gav bidrag på konferanser over hele verden. (14)

Nord-Norge er i norsk sammenheng et laboratorium for studiet av språk- og dialektkontakt, og i beskrivelsen av professoratet mitt (fra 1986) stod det at den som blei utnevnt i stillinga, bl.a. skulle forske om nordnorsk språk. Uni-

versitetet i Tromsø definerte seg som et landsdelsrelevant universitet, og det blei forventa at vi fulgte dette opp i vår forskning. Vi skulle bruke nordnorsk empiri, og drøfte og løfte fram nordnorske problemstillingar. Dette skulle vi så bringe ut i verden og med i den internasjonale forskningsdebatten. Slik skulle vi dels internasjonalisere våre egne fag, dels bidra til at UiT knytta sammen det lokale og det globale, det internasjonale. Forskning om nyere norsk språkhistorie og om russenorsk falt naturlig inn her, interessen internasjonalt var stor både for Norges spesielle språkutvikling og for det nordligste av alle dokumenterte pidginspråk.

Men interessen også for andre resultater av språk- og dialektkontakt i Nord-Norge kom relativt tidlig. Det første generelle foredraget om nordnorsk språkkontakt holdt jeg på konferanser i 1982, først i Mannheim, så i Tokyo, og den første trykte versjonen av dette foredraget kom samme år i en antologi i Tyskland. (15) I åra etter fulgte studenter og kolleger ved UiT opp dette temaet, særlig fra finsk- og nordiskfaglig side.

Spesielle er også språkforholda på Svalbard. Der fins det ingen stedegen norsk dialekt. Hvilke faktorer avgjør da talemålet til barna som vokser opp i Longyearbyen? Med Brit Mæhlum som stipendiat begynte arbeidet med å kartlegge dette i 1985. (16) Mæhlums doktoravhandling viste at disse faktorene særlig spiller inn i svalbardbarnas språkutvikling: nordnorsk, foreldres dialekt, venners dialekt og generell østnorsk. Mæhlum disputerte i 1991, og er nå professor i Trondheim.

Interessen for og prosjektet rundt språkforholda på Svalbard gjorde at jeg blei engasjert i lokal, nasjonal og nordisk forskningsadministrasjon knyttta til det arktiske området. Som medlem av universitetsstyret leda jeg (1989) et utvalg som utreda opprettelsen av et senter for arktisk forskning ved UiT. Det resulterte i *Roald Amundsens senter for arktisk forskning*, som fortsatt er i virksomhet. (17) Mest interessant her var kanskje likevel ledervervet i *Det norske universitetsråds utvalg for arktisk forskning og undervisning*, som var i virksomhet 1989–92. Den viktigste enkeltsaka som dette utvalget tok initiativ til og utreda grunnlaget for, var *Universitetsstudiene på Svalbard* (UNIS), som blei åpna i Longyearbyen av statsråd Gudmund Hernes i september 1993.

I 1986 hadde jeg et halvårig forskningsopphold ved University of Reading i England. Der arbeida jeg vesentlig med ei framstilling av norsk språkhistorie etter 1814. I studieåret 1992/93 var jeg gjesteprofessor ved Universität Hamburg. Da hadde interessen for språkkontakten i seinmiddelalderen mellom nordisk og hansaspråket nedertysk (lågtysk, plattysk) blitt vakt. Det resulterte i artikler og bokutgivelser i 1990-åra. (18) En av studentene mine skreiv hovedoppgave om nedertysk og nordnorske dialekter, og to stipendiater har

fullført doktoravhandlinger om språkkontakten mellom nedertysk og nordisk, den siste ved UiA.

Den som i si tid åpna hele dette forskningsfeltet i Norge, var Clara Holst (1868–1935). I 1903 tok hun doktorgraden ved universitetet i Kristiania, som første kvinne. Avhandlinga hennes tok for seg nedertyske lånord i dansk, særlig hva lånorda kan fortelle om lydforhold i middelnedertysk, det långivende språket. Denne kvinnelige akademiske pioneren og hennes faglige innsats var seinere nesten helt glemt. I nærpå 15 år samla jeg materiale om hennes liv og gjerning i inn- og utland, i Europa og i USA. I 2006 kom biografien om henne: *Clara Holst – kvinnelig pionér i akademia i Norge*. Dette arbeidet inngikk dessuten i en interesse jeg lenge hadde hatt for faghistorie. (19)

I forskninga har jeg sett det som viktig å prøve å bringe fram det generelle i det spesielle, dvs. prøvd å bruke norsk språk og nordiske språkforhold (det spesielle) inn mot allmenne teoretiske problemstillinger (det generelle). Det er nødvendig hvis vår empiri, enten den er nordnorsk eller fra Agder, skal kunne komme ut og telle med i internasjonale teoridiskusjoner. Slik fungerte forskninga om russenorsk, slik har forskninga om nyere norsk språkhistorie og om språkkontakten i Norden i seinmiddelalderen bidratt når teorien på feltet historisk sosiolinguistikk er blitt utvikla de siste tiåra, slik kan Clara Holsts historie bidra til økt forståelse generelt av tidlige kvinner deltagelse i forskning og i akademia. Forsøket på å utnytte lokal og norsk empiri til å gi teoretiske bidrag internasjonalt har nok hatt sitt å si for at mange av publikasjonene er blitt referert og sitert relativt mye internasjonalt. Dette momentet blei dessuten spesielt framheva i 1995, i forbindelse med at jeg blei æresdoktor ved Adam Mickiewicz-universitetet i Poznan.

Undervisning og tv-program

Det har alltid vært – og er – en stor glede å undervise kull etter kull av studenter om norsk språk, og å veilede dem inn i språkvitenskapelig tenkemåte. Tidlig i Tromsø begynte vi å inkludere studenter i forskningsvirksomhet. Fra første semester på hovedfag blei de oppfordra til å delta på nasjonale og internasjonale fagmøter og konferanser, og også til å holde egne foredrag med emne fra hovedoppgavene. Seinere tok kolleger ved andre norske universitet etter dette, og i dag er det helt vanlig at masterstudenter deltar i forskningsfellesskapet i nordisk språkvitenskap, f.eks. på MONS-møtene hvert annet år. Jeg tror dette har bidratt til at flere enn før har fått interesse for forskning.

Da en av studentene mine fra ei gruppe jeg hadde hatt i målføretekunnskap våren 1977, begynte i NRK, fikk jeg spørsmål om jeg ville være konsulent og dommer i tv-quiz-programmet «Har det på tunga», om norske dialekter. NRK

Tromsø produserte programma, og det blei en populær programserie i 1984, og med nye serier i 1986 og 1988, i alt blei det produsert 21 halvtimes programmer. Det var en interessant erfaring å få med seg, og det var vel relativt god populærvitenskap. Seriene resulterte også i to bokutgivelser om norske dialekter. (20)

Høgskolen i Agder > Universitetet i Agder, fra 1999

Etter et års opphold som Fulbright-forsker ved University of California Santa Barbara 1997/98 og avvikling i Tromsø høsten 1998 begynte jeg ved Høgskolen i Agder 1. januar 1999. Men tida i normal professorstilling blei ikke så lang i første omgang. I august 2000 overtok jeg som rektor etter Knut Brautaset. Mandatet var klart, det var å utvikle høgskolen fram til full universitetsstatus. Dette arbeidet tok nesten to fulle rektorperioder. Men i juni 2007 blei endelig HiA faglig akkreditert som universitet. Det kjentes tilfredsstillende å gå av som rektor da universitetsakkrediteringa var oppnådd, og da HiA blei til UiA 1. september 2007.

Tidlig i 2002 kom Thor Einar Hanisch opp på kontoret mitt i 6. etasje og spurte hva vi skulle gjøre med Agder Akademi? Resten er historie, som det heter. Vi oppnevnte et bredt sammensatt interimstyre. Fram til oktober 2002 forberedte det reetableringa som vitenskapsakademi. Agder Vitenskapsakademi har vokst seg stort etter det, og i februar i år (2009) etablerte vi ei avdeling, et «chapter», i Poznan. Det er antakeligvis første gang i historia at et vitenskapsakademi har etablert ei avdeling i et annet land. Arbeidet med å bygge akademiet vil fortsette i åra som kommer.

Universitetsbygginga må også fortsette, UiA er på ingen måte framme ennå, enda sjølve statusen kom i 2007. Universitetet i Tromsø var universitet fra dag én. Men det tok likevel om lag 25 år før det blei fullt ut akseptert i det gode selskap. Det vil ta tid for Universitetet i Agder også. Men at vi vil nå dit, er jeg sikker på.

Publikasjoner omtalt i teksten

(1)

L-fonemet i Oslo bymål (= Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS). Skrift nr. 1.) I: *Norskraft: Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur* (University of Oslo) No. 1, 1975, 3–15.

Oslo-mål. Prosjektbeskrivelse og syntaktisk analyse av oslo-mål med henblikk på sosiale skilnader (= Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS). Skrift nr. 6. Hovedrapport). Oslo 1978: Novus. 301 s. (Med E. Hanssen, T. Hoel, O. Rekdal and G. Wiggen.)

(2)

Østlandsmåla fram! Ei bok om rørsla Østlandsk reisning. Tromsø – Oslo - Bergen 1978: Universitetsforlaget. 212 s.

(3)

Nordlyd: Tromsø University Working Papers on Language and Linguistics. Redaktør 1979–96.

(4)

Tromsø-studier i språkvitenskap / Tromsø Studies in Linguistics, bind 1–24. Novus, Oslo 1980–2005. Redaktør sammen med Ove Lorentz.

(5)

Language Change. Contributions to the Study of Its Causes (= Trends in Linguistics, Studies and Monographs 43). Berlin–New York 1989: Mouton de Gruyter. 281 s. (Redaktør sammen med L. E. Breivik.)

Language Contact. Theoretical and Empirical Studies (= Trends in Linguistics, Studies and Monographs 60). Berlin–New York 1992: Mouton de Gruyter. 234 s. (Redaktør.)

Language Conflict and Language Planning (= Trends in Linguistics, Studies

Fra æresdoktorkreeringen i Uppsala 23.1.2009. Promotor, professor Henrik Williams, setter laurbærkransen på preses Ernst Håkon Jahr.

and Monographs 72). Berlin–New York 1993: Mouton de Gruyter. 320 s. (Redaktør.)

Language Contact in the Arctic: Northern Pidgins and Contact Languages. (Trends in Linguistics, Studies and Monographs 88.) Berlin–New York 1996: Mouton de Gruyter. 349 s. (Redaktør sammen med I. Broch.).

Language Change: Advances in Historical Sociolinguistics. (= Trends in Linguistics, Studies and Monographs.) Berlin–New York 1998: Mouton de Gruyter. 316 s. (Redaktør.)

(6)

Norsk Lingvistisk Tidsskrift, årg. 1-12. Novus, Oslo. Redaktør 1983–96.

(7)

Fonologi / Phonology (= Studier i norsk språkvitenskap / Studies in Norwegian Linguistics 1). Oslo 1981: Novus. 359 s. (Redaktør sammen med O. Lorentz.)

Prosodi / Prosody (= Studier i norsk språkvitenskap / Studies in Norwegian Linguistics 2). Oslo 1983: Novus. 460 s. (Redaktør sammen med O. Lorentz.)

Morfologi / Morphology (= Studier i norsk språkvitenskap / Studies in Norwegian Linguistics 3). Oslo 1985: Novus. 181 s. (Redaktør sammen med O. Lorentz.)

Syntaks / Syntax (= Studier i norsk språkvitenskap / Studies in Norwegian Linguistics 4). Oslo 1989: Novus. 418 s. (Redaktør sammen med O. Lorentz.)

Historisk språkvitenskap/ Historical Linguistics (= Studier i norsk språkvitenskap / Studies in Norwegian Linguistics 5). Oslo 1993: Novus. 431 s. (Redaktør sammen med O. Lorentz.)

(8)

International Journal of Applied Linguistics, vol. 1–5. Novus, Oslo. Redaktør 1991–95 (sammen med G. Wiggen 1991–93, med L. E. Breivik 1994–95.)

(9)

Studia Nordica – International Contributions to Scandinavian Studies / Internationale Beiträge zur Skandinavistik 1-6. Novus, Oslo. Redaktør 1995–.

(10)

The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages 1–2. 1140s + 1150s. Berlin–New York 2002 og 2005: Walter de Gruyter. (Medredaktør.)

(11)

Talemålet i skolen. En studie av drøftinger og bestemmelser om muntlig språkbruk i folkeskolen (fra 1874 til 1925). Oslo 1984: Novus. 498 s.

(12)

Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814. Oslo 1989: Novus. 95 s. 2. reviserte utg. 1994.

Innhogg i nyare norsk språkhistorie. Oslo 1992: Novus. 160 s.

The fate of *Samnorsk*: A social dialect experiment in language planning. I: M. Clyne (red.): *Undoing and Redoing Corpus Planning* (= Contributions to the Sociology of Language 78). Berlin–New York 1997: Mouton de Gruyter, 215–248.

(13)

Russenorsk – et pidginspråk i Norge. Oslo 1981: Novus. 164 s. 2. reviderte utg. 1984. (Sammen med I. Broch.)

Russenorsk: a new look at the Russo-Norwegian pidgin in northern Norway. I: P. S. Ureland og I. Clarkson (red.): *Scandinavian Language Contacts*, Cambridge 1984: Cambridge University Press, s. 21–65. (Sammen med I. Broch.)

(14)

The emergence of a TMA grammatical device in a stable pidgin: the Russenorsk preverbal *po* construction. I: *Journal of Pidgin and Creole Languages* 18, 2003, s. 121–130.

Russenorsk. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 2nd edition. Red.: Keith Brown. Vol. 10. Oxford 2006: Elsevier, s. 694.

(15)

Language contact in northern Norway. Adstratum and Substratum in the Norwegian, Lappish and Finnish of northern Norway. I: P. S. Ureland (red.): *Die Leistung der Strataforschung und der Kreolistik. Typologische Aspekte der Sprachkontakte*, Tübingen 1982: Niemeyer, s. 307–320.

Et sammendrag av foredraget i Tokyo 1982: «Language contact in Northern Scandinavia (in particular in Northern Norway)» er trykt i S. Hattori og K. Inoue (red.): *Proceedings of the XIIIth international congress of linguists, August 29–September 4, 1982, Tokyo*, Tokyo 1983, s. 1284.

(16)

Språklig variasjon i Longyearbyen – rapport fra et forprosjekt våren 1985. I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 4, 1986, 125–132. (Sammen med B. Mæhlum.)

Nokre merknader om stadnamn i og kring Longyearbyen. Opplegg til eit onomatologisk granskingsprosjekt på Svalbard. I: L. Popowa og J. Kusmenko (red.): *Berkovsbók. In honour of Professor V.P. Berkov*. Moskva 1997: Impeto, 115–120.

(17)

Arktisk senter ved Universitetet i Tromsø. (Innstilling fra et utvalg nedsatt av universitetsstyret; formann: Prof. E. H. Jahr.) Tromsø 1988: Universitetet i Tromsø. 24 s.

(18)

Språkkontakt og språkforandring i Norden i hansatida. I: U.-B. Kotsinas og J. Helgander (red.): *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden* (= Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, MINS 40), Stockholm 1994: Stockholms universitet, 23–37. (Engelsk sammendrag, s. 317.)

Nordisk og nedertysk. Språkkontakt og språkutvikling i Norden i seinmellomalderen. Oslo 1995: Novus. 198 s. (Redaktør.)

Language contact through trade in the late Middle Ages: Middle Low German and other north European languages. Spesialhefte av tidsskriftet *Multilingua* (Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication) 16:4, 1997 (s. 309–409). (Redaktør sammen med L. Wright.)

Sociolinguistics in historical language contact: the Scandinavian languages and Low German during the Hanseatic period. I: E.H. Jahr (red.): *Language Change: Advances in Historical Sociolinguistics* (= Trends in Linguistics, Studies and Monographs), Mouton de Gruyter, Berlin–New York 1998, s. 119–139.

(19)

Clara Holst – kvinnelig pionér i akademia i Norge (= Skrift nr. 5 fra prosjekttet «Språkhistoriske prinsipper for lånord i nordiske språk» under Nordisk Ministerråds forskningsprogram «Norden og Europa»). Oslo 2006: Novus. 240 s.

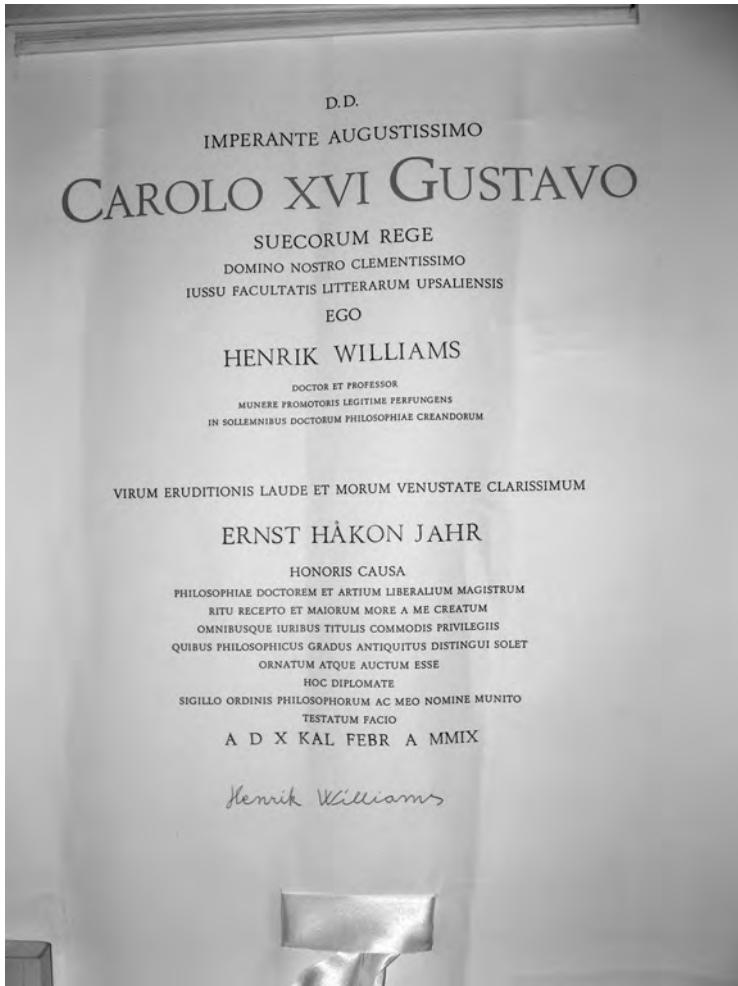
Nynorsk språkforskning – en historisk oversikt. I: C. Henriksen, E. Hovdhaugen, F. Karlsson and B. Sigurd (red.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Papers from the conference on the history of linguistics in the Nordic countries, Oslo, November 20–22, 1994*, Oslo 1996: Novus, s. 84–101.

Alf Axelssønn Sommerfelt. I: J. G. Arntzen (red.): *Norsk Biografisk Leksikon*, bd. 8, Oslo 2004: Kunnskapsforlaget, s. 347–48.

- Ernst W. Selmer. I: J. G. Arntzen (red.): *Norsk Biografisk Leksikon*, bd. 8, Oslo 2004: Kunnskapsforlaget, s. 165–66.
- Alf Torp. I: J. G. Arntzen (red.): *Norsk Biografisk Leksikon*, bd. 9, Oslo 2005: Kunnskapsforlaget, s. 218–19.
- Eva Sivertsen. I: *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab Årbok 2009*, red.: K. Overskaug og B. Sæther. Trondheim 2010, s. 145–52.

(20)

'Har det på tunga.' *Kort innføring i norske dialektar*. Oslo 1986: Novus. 40 s.
Den store dialektboka. Oslo 1990: Novus. 222 s. (Redaktør.)

Æresdoktordiplomet

Oddbjørn Johannessen

Hamsun og Sørlandet

Til markering av Hamsun-året 2009

Knut Hamsun oppholdt seg mange år av sitt liv på Sørlandet. I perioden 1918 til han døde i 1952 bodde han på Nørholm i gamle Eide kommune (nå en del av Grimstad). Han hadde imidlertid også tidligere – i begynnelsen av 1890-årene – hatt kortere opphold i landsdelen – både i Lillesand og i Kristiansand.

Jeg går her og tumler med noget, som Gud straffe mig skal blive noget af det stejleste, der til Dato er skrevet paa Jorderig. Hvis jeg faar det rigtig som jeg vil, NB! Men her faar jeg det ikke til; her bor en gal Musiker i Værelset ved siden af mig.¹

Dette skrev han til forleggeren sin mens han sommeren og høsten 1890 hadde bosatt seg i Lillesand for å få ro til å skrive. Det han «tumlet» med, var nok både de litterære foredragene han året etter skulle holde (der han angrep «de fire store», og da først og fremst Ibsen) og romanen *Mysterier*.

Hamsun hadde kommet til den sørlandske småbyen med dampskipet, og i et annet brev bekjenner han: «Jeg har allerede gjort Skandale her». Hva slags «skandale» er det han sikter til? Jo, han hadde løftet på hatten og hilst «ærerbødig paa en ung Dame», uten at han på forhånd hadde blitt «presenteret for» henne. Hun var med andre ord ukjent for ham, og det ble i småbyen betraktet som en utilbørlig frekkhet.

To år senere – i 1892 – kom *Mysterier* ut. Romanens mannlige hovedperson, Johan Nilsen Nagel, ankommer en sommerdag «en liten norsk kystby» med dampskipet. Han er kledd i «en avstikkende gul dragt», og hans første møte med den kvinnelige hovedpersonen, prestedatteren Dagny Kielland, ar-

¹ Harald S. Næss (red.): *Knut Hamsuns brev 1879–1895*, 1994, s. 183–184. Musikeren i naboværelset het Hans Jacob Grøgaard, og det er nærliggende å tenke seg at han har vært modell for «Minutten» i *Mysterier*, som jo hadde et liknende navn: Johannes Grøgaard.

ter seg nesten som Hamsuns egen «skandale» i Lillesand. Dette gjør at vi med ganske stor sikkerhet kan slå fast at modellen for den lille kystbyen i romanen er Lillesand, og at Hamsun har lagt inn ganske mye av sin egen historie i beretningen. Til vennen Erik Frydenlund skrev han fra Lillesand:

Lever her et elendig Skidtliv. En jammerlig By, og her er ikke et Menneske i den.

(...)

Jeg gir dem forresten den argeste Fan allesammen».²

Utsagnet likner svært på følgende utblåsning av Nagel i *Mysterier*:

Dette er et hul av en by, en rede, et bol! Man stirrer efter mig hvor jeg går og står, jeg kan ikke røre mig. Men jeg ønsker ikke dette spioneri allevegne, jeg gir alle menneskene fan».³

Liknende karakteristikkere av småbybeboerne finner vi ellers i programartikkelen «Fra det ubevidste Sjæleliv», også den skrevet i Lillesand.⁴ Der forteller Hamsun i innledningen om «noget, der har hændt mig her i Lillesand» i forbindelse med hans jevnlige spaseruturer til Vestre Moland kirke, dit han går for å studere gravinskripsjoner (og hvor han morer seg med å statistikkføre hvor mange gravsteiner som bærer inskripsjonen «døde i Troen paa sin Frelser»):

Paa Hjemvejen møder jeg endel spadserende fra Byen (...). Det vakte (...) min Interesse, at alle de brave Mennesker, jeg mødte, skuled saa forægret til mig, formelig gik tilside for mig paa Vejen, som om det i Grunden var et frækt Stykke af mig, at ogsaa jeg gik der. Jeg var allerede bleven vel vandt med disse Blikke og Miner af Folk her, saa jeg kendte dem godt igen; men alligevel, den Aften gjorde det mig med Skam at mælde lit trist, at jeg altsaa var bleven en saa dybt mærket Mand – uagtet jeg aldrig havde røvet en Bank, aldrig overfaldt Kvinder og aldrig slaaet ihjæl.⁵

Dette må vi vel tolke som nok en bekreftelse på at Hamsuns første møte med Lillesand ikke kan ha vært udelt positivt, og det skulle komme mer. I det allerede siterte brevet til Frydenlund røper Hamsun nemlig motivet for (og dermed også modellen for) novellen «Småbyliv»:⁶

2 Sitert fra Tore Hamsun: *Knut Hamsun – min far*, 1992, s. 123.

3 Alle sitater fra Hamsuns skjønnlitterære tekster er hentet fra *Samlede verker*, 1954–56. Her fra bind 1, s. 226 (*Mysterier*).

4 Første gang trykket i *Samtiden* 1890 – senere i *Artikler 1889–1928*, 1939.

5 *Artikler 1889–1928*, s. 33.

6 En første versjon av «Småbyliv» ble skrevet i Lillesand i 1890. En senere, kraftig revidert versjon, sto på trykk i novellesamlingen *Kratskog* (1903).

For øvrig har jeg skældt ud Lillesanderne paa en indirekte Maade i en Artikel, «Smaabyliv», som jeg har sendt til «Bergens Tidende», og som du burde læse. Jeg tror den er bra.⁷

Hamsun presenterer altså et lite flatterende bilde av Lillesand – som han også i en sammenheng uerbødig omdøper til «Fillesand».

Samtaleemnene i byen er få og konsentrert om naboenes gjøren og laden – eller om makrell («man regner det for en vellykket diskussion om makrel hvis man kan bli færdig med den til klokken seks»)⁸. Det kulturelle vidsynet er det altså så som så med. Om småbyens outsider, Tønnes Olai, sies det for eksempel at han i sin ungdom skal ha begått det dristige vågestykket å lese Holbergs *Peder Paars* fra perm til perm, og følgene av dette ble vidtrekkende: «Han blev peppersvend og dagdriver og har dertil været litt underlig av sig».

I «Småbyliv» møter vi ellers et miljø der en rekke personer blir omtalt, selv om få av dem blir nærmere presentert. De fleste er representanter for småbyens ulike roller. Flere av dem opptrer først og fremst i grupper: Skipperne, losene, skipperkonene og loskjerringene. Det er særlig blant den sistnevnte gruppen sladderen sitter løst, men de nysgjerrige øynene finnes imidlertid overalt – kollektivt representert ved vekterne Thobiesen og Marcussen, som bokstavelig talt lever av å ha øynene med seg.

Noen form for solidaritet, det være seg av sosial, familiær eller lokalpatriotisk art, er det vanskelig å spore. Det er skavankene som blir poengert: Byen har to skreddere, begge er halte – og fotograf Rosen, som bare har ett bein, går bort og henger seg etter å ha blitt forlovet over sin stand («således går det når folk av ringe stand lever for høit»). Olsen på tollboden stjeler av kassen, og skolelærer Eliassen begår forsikringsswindel.

De største skandalene er imidlertid knyttet til den med størst fallhøyde – småbyens matador, konsulen. Først gjør han skipperkone Olava Wollertsen gravid, mens ektemannen hennes er til sjøs på et av konsulens skip. Deretter går han «grandiost» fallitt – og blir forbigått i makt og prakt av oppkomlingen kjøpmann Berg.

Det er vanskelig å se at fortellersympatiens ligge hos noen av personene i beretningen. Det måtte da i så fall – men bare et stykke på vei – være hos outsideren Tønnes Olai, «som ingen har set (...) gjøre et dagsværk» – men som tilsynelatende «tjener sit brød på en hemmelighetsfuld måte ved bare å bruke hodet». Han redder i det minste konsulen gjennom den første skandalen ved å påta seg farskapet for Olava Wollertsens barn – mot betaling, riktignok.

7 Tore Hamsun 1992, s. 124.

8 I *Sørlandet og litteraturen* (1995), s. 27 skriver Bjørn Hemmer: «Dette er – så vidt jeg har registrert – første gang sørlendingen er blitt utstyrt med det som nærmest må karakteriseres som hans trofastes følgesvenn i senere tiders forestillinger om ham: *Makrellen*».

Det siste vi hører om ham, er at han «tok mere og mere til i lat fylde». Den arbeidssky dagdriveren Tønnes Olai, som «nat og dag (...) lusker omkring i byen alle steder på en gang», er – paradoksalt nok – en av de få som opplever en viss velstandsstigning, på tross av en dårlig skjult latskap.

Tønnes Olai er for så vidt symptomatisk for småbyens totale mangel på dynamikk og vitalitet. Den eneste gangen en viss bevegelse kan øynes, er når en utenlandsk havarist blir bragt inn til bryggene – men det er en bevegelse som jo ikke skyldes annet enn utsiktene til en høyst passiv inntekt i form av bergelønn!

Det bør altså være liten tvil om at det geografiske forelegget både i «Småbyliv» og i *Mysterier* er Lillesand. Og Lillesand blir et slags ankerfeste for Hamsun også senere i livet, selv om han altså bruker en del energi på å fnyse av miljøet. Hit reiser han stadig vekk for å skrive etter at han har inntatt «Herrssædet» Nørholm i 1918 – en flytting som for øvrig også har Lillesands-tilknytning, i og med at det var en av hans omgangsvenner fra Lillesands-perioden, Tønnes Birknes, som hjalp ham med eiendomshandelen.

Dukker så Lillesand opp igjen senere i forfatterskapet? Ikke som navngitt sted, men den sørlandske småbyen får vi likevel flere gjensyn med. Først i artikkelen «Nabobyen», som sto på trykk i Aftenposten 8. og 12. juli 1917. Dernest i romanen *Konerne ved vandposten* (1920) – og sannelig også i Hamsuns siste roman, *Ringens sluttet* (1936). Ut fra biografiske forhold, bør riktig nok sørlandsbegrepet her muligens utvides noe. Kanskje er det mer korrekt å si den sør-østlandske småbyen. «Nabobyen» er nemlig skrevet mens Hamsun bodde i Larvik. Et par samtidige besøk i Langesund og Kragerø har ellers vært anført som mulige inspirasjonskilder. *Konerne ved vandposten* ble nok også påbegynt i Larvik, men fullført på Nørholm, i Lillesand og i Arendal. Uansett: Referansene – både indirekte og mer direkte – til «Småbyliv» og *Mysterier* er tydelige. Dessuten er ikke forskjellen mellom Lillesand og eksempelvis Kragerø eller Langesund av «prinsipiell» art. Det er i alle tilfeller snakk om små, relativt like kystsamfunn ved Skagerak i en gitt historisk epoke.

Hamsun hadde for øvrig også et forhold til Kristiansand tidlig i 1890-årene. På den berømte foredragsturnéen i 1891 stanset han to ganger i stiftsstaden, der han hadde venner. Anarkisten Krøger Johansen, som han hadde blitt kjent med i Amerika, presenterte ham bl.a. for Jørgen Løvland. Ellers pleide han omgang med kunstnerne Olaf Isaachsen og Alfred Emil (Alfredo) Andersen, som malte et stort portrett av ham.

Tradisjonen har villet ha det til at romanen *Pan*, ble skrevet i Paris, og det er korrekt at den både ble unnfangen og påbegynt der. Men Bjørn Hemmer har i boka *Sørlandet og litteraturen* (1995) påvist at han fikk skrivesperre gan-

ske tidlig og måtte bort fra Paris for å bli ferdig. Og hvor dro han så? Jo, til Sørlandet – til Kristiansand, hvor han installerte seg i «landlige omgivelser på Lund – nærmere bestemt i Torridalsveien 14. Det er altså dermed riktigere å si at *Pan* ble skrevet i Kristiansand, enn at den ble skrevet i Paris. For noen år siden ble det satt opp en plakett utenfor porten til huset i Torridalsveien. Fra før var det festet en plakett til veggen på det huset i Paris der *Pan* var påbegynt (Rue de Vaugirard 8) – så i dag finnes det altså to plaketter som forteller at «her skrev Knut Hamsun romanen *Pan*».

Hvilken funksjon har så den sørlandske småbyen (med trekk fra tilsvarende småbyer litt lengre øst) når den dukker opp i Hamsuns fortellinger? Og hvorfor valgte Hamsun en slik arena? Den mest negative slutningen: Han fant denne trange, stillestående kystbyen velegnet som topos for å studere «det degenererte» menneske i moderniteten. Det kan nok – et stykke på vei – være et synspunkt som har noe for seg. Det er imidlertid alltid slik hos Hamsun (og for så vidt i all stor diktning) at når «analyseskjemaet» er utfylt, så står man igjen med en større eller mindre uopp gjort rest, slik at det ikke lar seg gjøre å sette to streker under svaret.

Den lite sympatiske Oliver Andersen i *Konerne ved vandposten* har noen særtrekk som både Tønnes Olai i «Småbyliv» og Minutten i *Mysterier* har levert råstoff til. Verken Tønnes Olai eller Oliver hadde utseendet med seg, for å si det pent. Begge blir av småbyens befolkning betraktet som litt aparte, og de vandrer ofte rundt i gatene uten at noen helt vet hva de driver med. Dessuten: Begge påtar seg andres (matadorens) farskap. Vi kan forresten legge merke til nok en par koblinger mellom de to tekstene: Småbyens konsul-matador går i begge beretningene fallitt og blir (delvis) utkonkurrert og forbigått av «oppkomlingene». Og i begge tekstene spiller ankomsten av en havarist en viss rolle som potensiell inntektskilde – en gevinst som altså ikke er basert på eget arbeid eller noen form for egeninnsats.

Minuttens ytre er ikke mindre heslig enn Tønnes Olais og Olivers, og han har, som Oliver, vært sjømann. De har dessuten lidd nøyaktig samme skjebne, som har gjort dem til krøplinger: De har falt ned fra riggen på et skip og blitt alvorlig kvestet nedentil. Oliver er blitt «kastrat» som følge av ulykken.

Småbysladderen er dessuten et gjennomgående motiv i tekstene. «Konerne ved vandposten» dukker opp i dem alle (med unntak av *Mysterier*, som like fullt er kjennetegnet ved sitt «spioneri allevegne»). De framstår som smålighetenes og bagatelltyranniets representanter:

Vet dere at Jensen hos Berg har fått en malingflæk på de nye bukserne sine? (...)

Det er vel ikke sandt!

Vet dere ikke det? Men det har han godt av den viktigere.

Hahaha, så morsomt.

(«Småbyliv»)⁹

Jeg kommer til en Vandpost, Børn ligger og roter omkring den, her staar Koner med Hænderne paa Maven under Sjalet og prater med hverandre. De tisker om Naboeerne, om deres Døtre som er gaat over til Industrien paa Nordsiden av Byen. (...) En ny Kone kommer til. Hun er fremragende blandt Koner. Hun kommer med huskende Bryster og Hænderne i Siden, de andre Koner hilser hende og later hende faa Plass.

(«Nabobyen»)¹⁰

Folk husket at det stod i bladet. Konerne taler endda om det ved vandposten.

(...)

I storbyerne går man ut fra at folk i småbyerne næsten ikke har det Gud har skapt av store tildragelser, det er en feilagtig og fornærmede tænkemåte, de har sandelig fallitter, bedragerier, mord og skandaler like så vel som den store verden. Stedets blad sender riktig nok ikke ut løpesedler om det, men en nyhet spredes sikkert og snart fra vandposterne og når ind i de trangeste kammers.

(...)

Det stod jo nu i byens blad et oprop til folk om å bli religiøse, og konerne ved vandposten drøftet dette program så det spredtes i hvert kammers i byen ...

(...)

Det var ikke å tvile på at konsulen var styrtet og at Schelderup hadde overtatt driften, det så man på virkningene rundt omkring, gode og onde virkninger som alle blev drøftet ved vandposten. Å hvor kværnene gik!

(...)

... doktorens pike har hørt de unævnligste ting ved vandposten.

(Konerne ved vandposten)¹¹

Selv om konene ved vannposten altså stort sett er opptatt av de «små» ting, er de i kraft nettopp av sin sladderaktighet og sin latterliggjørings-kompetanse likevel i stand til et godt stykke på vei å sette dagsorden. Og her hadde Hamsun personlige erfaringer som han utnytter og karikerer.

Jo da, visst er småbyen trang og stillesstående – og menneskene i den er preget av sine omgivelser. Atle Kittang har forresten pekt på et interessant poeng når han i en artikkel hevder å ha registrert en viss forskjell i Hamsuns bruk av «småbyen nordpå» (f. eks. Segelfoss og Polden) som han betegner som *dynamisk* – og den mer *statiske* «småbyen sørpå».¹² Den nordlandske småbyen er et

9 Hamsun: *Samlede verker*, bind 4, s. 101.

10 Hamsun: *Artikler 1889–1928*, s. 121.

11 Hamsun: *Samlede verker*, bind 8, s. 8, 198–199, 252, 258 og 275.

12 Atle Kittang: «Hamsun og småbyen», i Nils M. Knudsen (red.): *De røde Jærn. 7 foredrag fra Hamsun-dagene på Hamarøy*, 1996, s. 92.

samfunn som blir til, mens den sørlandske er et samfunn som «har vært», noe Hamsun særlig besværer seg en del over i kortteksten «Nabobyen».

Det er relativt enkelt å finne forelegg for bildet av den statiske småbyen i den sørlandske historien rundt forrige århundreskifte, og den skarpsynte observatøren Hamsun var selvsagt bevisst på den bakevjen de tidligere så blomstrende og utad vendte sørlandske sjøfartsbyene hadde havnet i, blant annet som en følge av den vanskelige omstillingen fra seil til damp. Han hadde sikkert også både lest og hørt om det katastrofale krakket i Arendal i midten av 1880-årene og de sørgeelige resultatene av det. Dobbelt-konsul Johnsen i *Konerne ved vandposten* har riktignok gått til anskaffelse av et dampskip, men det er gammelt og utrangert, innkjøpt fra Göteborg. Og det kan vel betraktes som et bilde på bakevje-motivet at når skipet forlisser, viser det seg at det har seilt uassurert – med matadorens fall som resultat. Dobbelt-konsulen blir enkelt-konsul.

Ingenting går som det skal i disse tekstene for dem som antakelig står dikterens hjerte nærmest, mens eksempelvis den aparte Tønnes Olai og den lite sympatiske Oliver klarer seg relativt bra – og det virker sågar som om fortelleren, om enn med en god porsjon forbehold, gir dem et klapp på skulderen. Om Oliver Andersen står det sågar: «Han er det varige menneskestof».

Atle Skaftun har i en doktoravhandling om Hamsuns forfatterskap lansert begrepet «dialogisk realisme». ¹³ Med det mener han, om jeg forstår ham rett, at vi har med en fortelleinstans å gjøre som står forfatteren nær, og som inngår i en ikke-hierarkisk struktur i forhold til fiksions-personene – en forteller som er blitt plassert/har plassert seg i dialogiske relasjoner. Observatøren befinner seg med andre ord ikke i en opphøyd utenfor-tilstand preget av ironisk distanse til de personer og forhold han forteller om, men må snarere oppfattes som en risikosøkende, «forfatternær fortellerstemme som setter sin egen autoritet på spill i møtet med det han framstiller» ¹⁴ – som er «tett på fiksjonens her og nå, og forholder seg aktivt spekulerende til personenes adferd og motiver; han hengir seg til subjektive utfall mot enkeltpersoner (...).» ¹⁵ En slik «dialogisk åpenhet» er antakelig en bevisst strategi eller metode som dikteren har valgt seg, et poeng Skaftun understrekker gang på gang:

13 Atle Skaftun: «Knut Hamsuns dialogiske realisme. En studie av *Børn av tiden*, «Nabobyen» og *På gjengrodde stier* med særlig fokus på autorposisjon, plot og personer», Oslo 2003. Begrepet har også relevans i et par av hans senere artikler: «Segelfoss-bøkene og Markens grøde» (i Ståle Dingstad: *Den litterære Hamsun*, Bergen 2005) og «Shadows of time. Tidsrepresentasjon og dialogisk åpenhet i Hamsuns prosa» (i Arntzen og Wærp (red.): *Tid og rom i Hamsuns prosa (II)*, Hamarøy 2006).

14 Atle Skaftun 2005, s. 190.

15 Atle Skaftun 2006, s. 204.

... det (er) viktig å holde fast ved måten Hamsun aktivt situerer sin egen fortellerstemme som observatør tett på det fortalte og dermed unngår det overblikket som en mer distansert tilnærming vil innebære. Observasjon og spekulasjon – begge deler er forankret lokalt i de enkelte situasjonene framfor å støtte seg til en autoritativ innsikt i helheten.¹⁶

Godtar vi at fortelleren nok står Hamsun nær, men at han også et stykke på vei er aktør i teksten, en delvis involvert observatør som i kraft av dette ikke er i besittelse av et overlegent overblikk, da mister teksten sin éntydighet. Det blir rett og slett vanskelig – for ikke å si umulig – å klebe én bestemt ideologi til den. Kanskje kan et sitat fra «Nabobyen» være en relevant avrunding:

Det er ikke saa liketil at dømme i Nabobyens Liv som jeg først mente, de klare, greie Linjer mangler.¹⁷

Og da gjenstår det vel bare å slå fast at «de klare, greie Linjer» sannelig også mangler i Hamsuns forfatterskap.¹⁸

16 Op. cit., s. 210.

17 Hamsun: *Artikler 1889–1928*, s. 127.

18 Dette foredraget er en forkortet og noe endret versjon av en artikkel i Stein Gauslaa (red.): *Hamsun på Sørlandet*, Bokbyen forlag 2009.

Paneldebatt

Per Kristian Egeberg, Ellen K. Nyhus, Ole Riis,
Sven-Åke Selander, panelleder Ernst Håkon Jahr

**Forskningstid og tid
til forskning**

Per Kristian Egeberg

Universitetets viserektor, og medlem av Agder Vitenskapsakademi, professor

Per Kristian Egeberg omkom ved en tragisk sykkelulykke 25.8.2010

Resultatkrev som virkemiddel for økt forskningsvirksomhet

Universitetet i Agder har et presserende behov for å øke forskningsvirksomheten. De viktigste tiltakene for å nå dette målet er å gi mer tid til forskning til de mest forskningsaktive ansatte, og å rekruttere ansatte med evne og motivasjon for å drive forskning. For at UiA skal kunne konkurrere om arbeidskraft med de etablerte universitetene må det kunne tilbys lik tid til forskning og undervisning for ansatte med forskerutdanning og/eller profesjonskompetanse. Kartlegging av publiseringssvirksomheten ved UiA viser en klar sammenheng mellom det å ha formell forskerutdanning og det å publisere forskningsarbeider.

En slik fordeling av tidsressursen må følges opp av krav til dokumenterbar forskningsvirksomhet. Innføring av resultatkrev er et hjelpemiddel for faglige ledere både til å prioritere tidsressursene til ulike typer oppgaver, og som et verktøy for å kunne avgjøre når tiltak må iverksettes for å styrke den ansattes forskningsvirksomhet. Slike tiltak kan være mentorordninger, innlemming i forskergrupper, ulike kompetansehevingstilbud, assistanse til etablering av nettverk osv. Ansatte som over tid ikke imøtekommmer resultatkrevet, eller som ikke ønsker å forske, kan få tildelt andre oppgaver.

Vitenskapelige publikasjoner er et anerkjent mål for forskningsvirksomhet. Resultatet av forskningsvirksomhet foreligger når det er publisert etter en prosess med kollegavurdering. Krav til dokumentert forskningsvirksomhet bør derfor i hovedsak knyttes til publiseringer. Det er imidlertid ikke all forskningsvirksomhet som fører til publiserbare resultater. Derfor er det svært viktig at krav til resultat sees over noe tid.

Det er mulig å utformes resultatkrev som i utgangspunktet er anvendelige for alle fagområdene ved universitetet (unntatt for de kunstneriske fagmiljøene som bør få særskilte resultatkrev tilpasset kunstnerisk virksomhet), og som gir rom for tilpassing til fagenes særtrekk og den faglige lederens vurdering

av forhold som ikke nødvendigvis fanges opp i eventuelle forenklede kriterier for forskningsproduksjon.

Det er nærliggende å ta utgangspunkt i det nasjonale systemet for forskningsdokumentasjon, med de lokale tilpassingene som er gjort ved UiA. Spørsmålet som umiddelbart reiser seg, er hvor sterkt resultatkrav til forskning bør kvantifiseres. Ulike svar på dette spørsmålet vil særlig skyldes ulik vektlegging av følgende hovedargumenter for og mot kvantifisering:

+ Forskningspoengsystemet foreligger, og UiA blir uansett målt etter det i nasjonale sammenhenger. Det skal i utgangspunktet være fagnøytralt, slik at ingen fagområder skal ha særlige fordeler av systemet, og det dokumenterer normalt på en god måte hvilken forskning som utføres i et fagmiljø.

- Forskningspoengsystemet gir et mangelfullt og upresist mål på forskning, særlig på lavere nivåer (institutt/faggrupper) og for enkeltpersoner. Begrensningene inviterer til strategisk tilpassing som kan bli skadelig for institusjonen hvis poengproduksjon på personnivå brukes utstrakt eller ukritisk til styring av vesentlige økonomiske ressurser.

En arbeidsgruppe har kommet frem til følgende forslag til hovedprinsipper for resultatkrav til forskning:

- Lik tid til forskning og undervisning for den aktuelle gruppen av ansatte betinges av jevnlig publisering som gir uttelling i form av forskningspoeng. Det vil normalt bety at medarbeideren forventes å være hovedbidragsyter til minst en poenggivende artikkel eller tilsvarende hvert år når dette ses over noe tid, f.eks. en treårsperiode. Analyse av nasjonale publiseringssdata viser at ulikheter i publiseringsmønsteret mellom institutter kan gi betydelige utslag i antall produserte publisingspoeng, selv innenfor samme fakultet. Praksisen kan derfor kunne være forskjellig fra institutt til institutt.
- Faglig leder har plikt til å gjøre individuelle vurderinger og skal kunne fravike normen med lik tid til forskning og undervisning basert på slike vurderinger. Dette kan f.eks. medføre at institusjonsbyggende oppgaver og virksomheter i randsonen som er avtalt med faglig leder, kan kompensere for manglende publisingspoeng. På den andre siden kan det også bety at en ansatt som over tid konsekvent synes å tilpasse seg strategisk for å innfri resultatkravene, f.eks. med uvanlig kreativt samarbeid med medforfattere, gjentatte «billige» publikasjoner i tidsskrifter på lavt kvalitetsnivå e.l., ikke nødvendigvis vil beholde lik tid til forskning og undervisning over tid.
- Ansatte som ikke oppfyller resultatkravet, skal få spesiell veiledning av faglig leder. Arbeidsgruppa vil også peke på at den faglige ledelsen gjennom praktiseringen av resultatkrav skal understøtte medarbeidernes arbeid med stillingskvalifiserende karriereplaner, f.eks. frem mot professorkompetanse.

- Arbeidsgruppa anbefaler at årlig medarbeidersamtale med instituttleder gjøres obligatorisk. En gjennomgang av den ansattes vitenskapelige produksjon de siste tre årene skal være et element i samtalene, som grunnlag for fordeling av arbeidsoppgaver.
- Alle oppgaver knyttet til drift av egen forskningsvirksomhet bør inngå i forskningsandelen av stillingen, fra å holde seg orientert om utlysning av forskningsmidler, søknadsutvikling, gjennomføring av prosjekt, formidling av forskningsresultatene, deltagelse på instituttseminarer etc.

Førstelektorer, førsteamantuenser uten doktorgrad, amantuenser og universitetslektorer har ikke formell forskerutdanning, og har i sitt valg av karriere tonet ned forskning til fordel for utviklings- og undervisningsvirksomhet. Alle fast tilsatte i vitenskapelige stillinger har imidlertid både undervisnings- og forskingsplikt og skal derfor ha avsatt tid til å drive forskning og utviklingsarbeid. Minimum tid til FoU bør være 10 %. Også for disse stillingskategoriene følges avsatt tid til forskning med et krav om dokumentert forskningsproduksjon, hovedsakelig i form av årlige publikasjoner/kunstneriske produkt. Dette gjelder også for utviklingsarbeid. For eksempel skal utviklingsarbeid som gjelder undervisning og undervisningsformer, dokumenteres gjennom publiserte rapporter/artikler.

Det finnes eksempler på ansatte i disse stillingskategoriene med publiseringvirksomhet på linje med ansatte med doktorgrad. Det er et klart ledelsesansvar å legge forholdene til rette for at disse også får delt sin tid likt mellom forskning og undervisning, og at de gis muligheter til å få formell forskerutdanning.

Ellen K. Nyhus

Noen tanker om ledelse av UiAs menneskelige ressurser

Innledningsvis vil jeg klargjøre mitt bilde av de menneskene denne diskusjonen angår: Forskerne. De som har tatt doktorgrad. De som har tatt så mye som åtte års utdanning etter videregående for å kvalifisere seg til jobben sin, og mest sannsynlig har brukt mer tid enn det også. De fleste doktorer jeg kjenner, er drevet av en sterk indre motivasjon til å gjøre tingene sine bra, og de har en bemerkelsesverdig evne og vilje til å stå på. De jobber mye, og de setter høye krav til seg selv. Innenfor ganske mange fagområder gir de også opp en betydelig høyere lønn for å få forske og være i akademia, og mange jobber langt utover normal arbeidstid for å gjøre dette. Jeg har jobbet mange sene kvelder og netter, helger og ferier, og jeg har nesten aldri vært alene på jobb. Det å være forsker og akademiker er ikke en 8–4 jobb, men en del av ens identitet. Vi slår ikke av hodene våre klokken 4 om ettermiddagen, selv om ventilasjonssystemet slås av da.

Nå uttrykkes det sterke ønsker om styring av denne gruppen arbeidstakere. Det skal føres timer, og det skal kontrolleres hva som ytes. Dette til tross for at flere tidsstudier og andre typer målinger tyder på at vitenskapelig ansatte yter mer undervisning, forskning og formidling enn før i tiden. Spesielt er det forskningstiden som skal styres og eventuelt inndras.

Inndeling av gjøremål i kategoriene «forskning» og «undervisning» er en grov forenkling. Og undervisningstiden får oftest prioritet. Kursene og veiledning gjennomføres som regel i sin helhet. Avlyste forelesninger tas igjen, og avlyste veiledningsmøter settes opp på nytt. All sensur gjennomføres som forutsatt. Forskning blir da å betrakte som et residual. Permisjoner eller egen eller barns sykdom vil stort sett gå ut over forskningstiden. I tillegg vil andre typer arbeid enn ren forskning tas av forskningstiden. Eksempler på dette er:

- *Fagfellevurdering:* Nesten alle akademiske institusjoner har som mål å øke sin andel publikasjoner i fagfellevurderte tidsskrifter, og at deltakelse på konferanser først og fremst skal være på konferanser der artiklene er

fagfellevurdert. Derfor mottar journaler og konferanser stadig flere bidrag som skal fagfellevurderes. Det som ofte glemmes, er hva fagfellevurdering faktisk innebærer. Fagfellevurdering betyr at fagfeller skal bruke tid på å gi en skriftlig vurdering av artiklene. Artiklene sendes til to eller flere forskere innen samme fagfelt som blir bedt om å vurdere dem. Dette er akademisk dognadsarbeid som tar mye tid. Alle institusjoner med ambisjoner om å øke publiseringsnivået, bør derfor også være villig til å sette av ressurser til fagfellevurdering. Så lenge fagfellevurdering ikke er en egen budsjettpost, bruker den enkelte forsker (fagfelle) forskningstiden sin til slikt arbeid.

- *Faglig administrativt arbeid:* Faglige ansatte blir også bedt om å bidra i komiteer og utvalg. Min erfaring er at dette ofte er underbudsjettert i form av timer avsatt til arbeidet sammenliknet med den tiden det faktisk tar. Verv i internasjonale akademiske organisasjoner har ikke vært en budsjett-post i det hele tatt.
- *Kollegaveiledning:* I tillegg til å veilede egne studenter, som regnes som en del av undervisningen, får man også henvendelser fra andre studenter og kollegaer om bistand. Jo mer kjent og merittert en forsker er, jo flere slike henvendelser dukker opp.
- *Søknadsskriving:* Det er en uttalt målsetning å få økt prosjektfinansiering fra NFR eller EU. En del tid går også med til å skrive slike søknader og til å skrive søknader om midler til å skrive søknadene. I tillegg skrives det søknader om støtte til konferansereiser og til bidrag til opparbeidelse og ivaretakelse av internasjonale nettverk, for eksempel gjennom arrangering av workshops eller forskermøter.
- *Formidling:* I tillegg til å undervise og forske, skal en faglig ansatt også formidle. Formidling som intervjuer, kronikkskriving, deltakelse i referansegrupper og debatdeltakelse tar også mye tid. Det er ikke avsatt noen del av den enkelte forskers stilling til dette, og dersom en forsker er en aktiv formidler, vil også dette gå på bekostning av tid til forskning.
- *Deltakelse i øvrig faglig aktivitet:* Det er nødvendig at folk stiller på workshops, seminarer og annet som kollegaer arrangerer. Det er pinlig å invitere gjester utenfra dersom ingen kommer for å høre på foredrag eller delta i debatt. Faglig aktivitet og et stimulerende miljø fordrer at folk deltar og engasjerer seg. Dette er også noe som må tas fra forskningstid.

Det er altså ikke nødvendigvis slik at en forsker tvinner tommeltotter fordi han eller hun ikke har fått registrert så mange forskningspoeng. Forskningstiden er under stadig press, og 50 % forskningstid på papiret er ikke nødvendigvis det i virkeligheten. Produksjonskrav må derfor praktiseres fleksibelt og sees

i sammenheng med andre arbeidsoppgaver og tidstyver, i tillegg til ressurser forskeren har hatt til disposisjon, om forskningstiden har vært sammenhengende og effektiv, og i hvilken grad lav produksjon skyldes innsending av artikler til journaler med en lang reviewtid. Dersom vi skal ha resultatkrav på individnivå, er det vesentlig at vi har faglige ledere som faktisk kan vurdere om en forsker ikke fyller arbeidstiden med forskningsrelaterte oppgaver. En bør også ha en faglig leder som kan støtte de som sliter med å publisere. Faglig ledelse skal ikke bare bestå i trusler om at forskningstid blir inndratt, men også hjelp til å lykkes med sine arbeidsoppgaver.

Tildeling av forskningstid er et økonomisk spørsmål. Men å fokusere på de små beløpene en artikkel gir i ekstrauttelling i departementets tildeling til UiA, blir misvisende og feil og gir et for kortsiktig fokus. Da vil det lønne seg å prioritere undervisning. Forskning er imidlertid en betingelse for at vi i det hele tatt er akkreditert som universitet. Forskning er en betingelse for å nå våre målsettinger om økning i andelen av ekstern finansiering. Vi når ikke nå opp i konkurransen om prosjektmidler dersom vi ikke har prosjektledere som viser at de er forskningsaktive og får publisert sin forskning. Et visst antall førstestillinger og professorer er også en forutsetning for å få tilby studier på høyere nivå. Vi bør derfor la de i førstestillinger få gode muligheter til å kvalifisere seg til professorat.

Det bør ikke være noe tvil om at en kvalifisert forsker skal få forskningstid. De som ikke lykkes i å nå publiseringsmål, bør få hjelp og støtte til dette i stedet for trusler. Det er ikke bare viktig for den enkelte, men også for institusjonen. Forhåpentligvis vil det komme flere forskningsmidler fra departementet etter hvert, og forhåpentligvis klarer vi å øke andelen ekstern finansiering til forskning. I mellomtiden får vi prioritere så godt vi kan, og effektivisere både undervisning og administrasjon så langt det er mulig. Forskningen er så viktig for vår virksomhet, at vi ikke kan la den være et residual.

Ole Riis

Den frie forskningstid

Forskningstidens nødvendighed

I det velstående, effektivt organiserede samfund kommer tiden under pres. For de, hvis arbejde rationaliseres, er fritiden et dyrebart gode; medens andre prøver at fylde tiden ud med underholdning, eller endda slå tiden ihjel. Tidspresset kan føre til stress, især hvis man er under krydspres. Det er især en fare for de, der samtidig pålægges funktioner i erhvervsarbejdet og i familiearbejdet. Hjemmet er en arbejdsplads, der stiller store og ofte uforudsigelige krav. Hvis man ikke investerer tid nok i familielivet og i venskaberne, kan man miste social kapital, og så står man alene, når de personlige problemer presser på.

Forskning er et målrettet arbejde for at opbygge ny, dokumenterbar viden. Der er ikke bare tale om at indsamle og fremlægge informationer. En del af forskningsarbejdet består i at sikre et dokumenteret grundlag af informationer. Dette arbejde har samme karakter som virksomhed med beskrivende standardrapporter, statistikker eller udredninger som foregår i mange offentlige og private virksomheder. Denne del af arbejdet kan rutiniseres og rationaliseres. Men forskningsarbejdet har et særligt præg i søgningen efter nye informationer eller nye perspektiver på de foreliggende. Denne kreative del af arbejdet kan næppe programmeres og rationaliseres. Man kan ikke sikre gode forskningsresultater ved at programmere og rationalisere arbejdet. Det kræver tværtimod en åben, kreativ arbejdsramme. Et kreativt og produktivt forskningsmiljø har samme karakter som et godt kunstnerisk miljø eller et godt designermiljø. Man kan ikke garantere resultater ved at investere i en styret forskning ganske lige som man ikke kan garantere guldmedaljer ved at investere i et sportshold og lave et stramt træningsprogram. Det kan kun sikre rutinepræstationer. Hvis investeringen skal give ny viden eller nye perspektiver på den gældende viden, må der være et overskud – med tid til eksperimenter og til at danne et kreativt fagmiljø.

Forskningstid er arbejdstid. Det er imidlertid den del af arbejdstiden, hvor man får mulighed for at beskæftige sig med det, der er den vigtigste grund til valget af arbejde. De fleste, der vælger at blive forskere, har en særlig lidenskab for deres fagområde. Forskningsarbejdet er ikke bare spændende og kreativt. Det omfatter rutinepræget arbejde, som når man skal efterkontrollere sine informationer, lave korrektur på et manuskript og så videre. Men det rutineprægede opvejes af faserne, hvor man læser værker, som man selv synes er spændende – selvom de fleste andre undrer sig. Når forskningen får karakter af hobbyvirksomhed, føles arbejdspresset ikke som en belastning. Men dette forudsætter selvsagt, at man vitterligt får lov til at forske i sit interesseområde. Hvis forskningstiden derimod rationaliseres og styres oppefra, kan den tværtimod blive en yderligere stressfaktor. En vis forskningstid er nødvendig for at holde sig ajour med sit fag. Man har brug for tid for at følge op på den aktuelle forskning. Først når man har dette grundlag sikret, kan man bidrage med ny forskning. For at nå op på internationalt niveau kræves et yderligere overskud. Man skal have tid til prøve nye tankebaner af, man skal have en tidsramme, der tillader at prøve og fejle. En kreativ forsker vil forfølge mange vildspor – og den trivielle forskning går ad de kendte veje og finder ikke meget nyt. Der må være plads til at forsøge noget nyt og fejle. Vi præsenterer kun succeshistorierne for vores studerende og doktorander, men egentlig er det lige så vigtigt, at de bliver bekendte med de mange mislykkede forsøg, som er forudsætningen for successerne.

Universiteternes hovedopgave er at forske og formidle forskning. Ifølge den norske universitetslov §3: «gi høgre utdanning, drive forskning og utbre kunnskap i samfunnet om vitenskapens metoder og resultater». Det er en logisk følge af denne målsætning, at forskningsarbejderne skal bruge halvdelen af deres arbejdstid på at forske, og resten på at undervise, formidle og administrere. Udenfor universiteterne findes på den ene side rene forskningsinstitutioner og på anden institutioner, hvis hovedfunktion er undervisning. Men taler man om et universitet, forventer man at der er en stab af funktionærer, som har forskning som hovedopgave. Da jeg blev ansat som professor ved HiA i 2005 med henblik på at støtte en ansøgning om universitetsstatus, gik alle parter ud fra, at dette automatisk ville medføre en opnormering af forskningstiden. Når man i dag opslår internationale professorater ved Agder University går udenlandske ansøgere naturligvis ud fra, at det er et rigtigt universitet med normal forskningstid. Man kan ikke forestille sig, at en norsk regering bare hænger et universitetsskilt på en højskole, uden at give den reel universitetsstatus med de forskningsressourcer, det kræver.

Krydspres fra undervisning og administration

Undervisningen på et universitet skal være forskningsbaseret. Det mærkes især på master- og doktorniveauet. Universitetsundervisningen skal gå bagom lærebøgerne. Dette kræver, at læreren har forskningserfaring. Det kræver også en anden form for forberedelse. Det pædagogiske sigte får tilføjet en ekstra, kritisk dimension. Universitetsundervisningen må ikke være så pædagogisk, at problemerne og indre modsigelser i lærestoffet fjernes. Undervisningen skal afdække problemer, svage argumenter, indre og ydre modsigelser. Den skal medvirke til at give studenterne en kreativ forvirring. Det kræver, at læreren selv arbejder aktivt som forsker og har tidsoverskud til at dykke ned i det materiale, som lærebøgerne bygger på. Den ekstra tid til fordybelse kan kaldes forskningstid eller forberedelse, som man vil. Den er nødvendig for at opretholde et universitetsniveau. Men hvis læreren ikke kan følge med den faglige udvikling, vil undervisningen bygge på forældet viden, metoder, der er afskrevet, og gamle forelæsningsnoter.

Kvalitetsreformen lægger op til, at vi ikke bare har elever, men aktive studerende, der kan fordybe sig kritisk i selvvælgte materialer. Også dette kræver, at læreren er bredt orienteret og opdateret om sit fagområde. Dette ligger ikke i selve undervisningsforberedelsen, men kræver tid til både at læse bredt og til at fordybe sig kritisk i nyt fagstof. Dette kan klassificeres som forskningstid eller undervisningstid. Men hvis der ikke er tid, går det ud over universitetsniveauet. Forberedelsestiden ved UiA virker ganske rimelig på master- og doktorniveauet. Måske varierer det mellem institutterne og også mellem medarbejderne. I hvert fald er mit stressniveau lavere nu, end da jeg arbejdede ved Aalborg Universitet. Forskningstiden har karakter af et residual. Undervisningen er bindende. Hvis man må bruge ekstra tid til undervisningsforberedelse på grund af IT-problemer, eller hvis man bliver syg rammer det forskningen. For man kan ikke bare aflyse. Forskningstiden er en samlet ramme. Kun en del af den kan bruges til aktiv forskning. Det indrammes blandt andet af administrative krav. Meget tid skal bruges på ansøgninger, og meget af dette arbejde er spildt, fordi der er for få midler til at støtte alle de fagligt gode projekter. Vinder man i ansøgningsrunden, skal man bruge tid på administrativ styring af projektet og på afrapportering. Nøjes man med at skrive et konferenceoplæg, der bliver en artikel, går meget tid med ansøgninger, rejseafregning, sprogvask og publiceringsrapport. Det egentlige forskningsarbejde udgør en del af den arbejdstid, der har etiketten «forskningstid». Den frie forskningstid er den resttid, som er til rådighed efter undervisning, forberedelse af undervisningen, faglig ajourføring, administrative pligter og spildtid. Denne tid anvendes til: planlægning af nye projekter, bearbejdelse af et igangværende projekt, afslut-

ning og finpudsning af et projekt. Igen fokuserer man meget på bearbejdelsen, men reel kræves der også, at man ser frem til det næste projekt. UiA kunne kompensere for den stramme forskningstid med administrative støttetjenester til forskerne. Men efter mine erfaringer er der en bedre administrativ støtte ved danske universiteter. Ved de institutter, jeg har arbejdet på i Danmark, er der dygtige sekretærer, som bistår med det daglige, og der er centrale specialtjenester, som bistår ved ansøgninger eller konferencer. Desuden var der ved Aarhus gode muligheder for at få forskningsassistance til arkivtjenester, for eksempel fra Cheminovafonden. Ved UiA virker nogle af de centrale støttetjenester som en administrativ belastning af forskerne, mere end som en effektiv aflastning, der kan frigøre effektiv forskningstid. Det er svært at se gevinsten ved, at alle forskerne skal lære et administrativt program, man måske skal bruge et par gange årligt, for at aflaste en konsulent. Det kan også være svært at finde ud af, hvilken konsulent man kan søge bistand fra, og hvornår denne konsulent eventuelt har tid. Forskerne er ikke ansat ud fra en vurdering af deres administrative evner. Nogle dygtige forskere er endda notorisk upraktiske. For universitetet som helhed er der næppe megen gevinst ved at pålægge forskerne mere administration.

Den danske udvikling

Mine erfaringer i Danmark sluttede i 2005. Indtil da, var universiteterne defineret ved lærernes forskningspligt! For at komme ind i forskerkarrieren som adjunkt skal man mindst kunne fremlægge en afhandling på PhD-niveau. Forsningstiden er under ansvar. Og i mange lande, herunder Danmark, strammes dette ansvar. I Danmark har den borgerlige regering gået langt med universitetsreform og forskningsstyring. Universiteterne har en styrelse, udpeget af ministeren, som ansætter rektor og ledere. Universiteterne indgår en udviklingskontrakt med ministeriet, som institutterne skal opfylde. Institutterne har lejlighed til at byde på nogle satsningsområder, som de tror har gennemslag i universitetsledelsen og ministeriet. Dette kan indskrænke forskningsfriheden for den enkelte forsker. I mit tilfælde ville instituttets profilering medføre, at jeg måtte afskrive min interesse for religionssociologi for i stedet at fokusere på metoder og sociale værdier. Det er selvfølgelig ikke givet, at ledelsen vil håndtere denne styring meget stramt. Men der er en risiko for, at en forsker, der leverer forskning af høj international standard udenfor satsningsområdet, ikke bliver værdsat for det. Samtidig tilskyndes institutter og forskere til at få eksterne midler. I nogle institutioner giver ekstern finansiering bedre mulighed for forfremmelse. Dette styrer forskningen fra det langsigtede til det mere kortsigtede, fra det samfundsnyttige til det erhvervsnyttige for enkelte

virksomheder, fra den basale viden til det anvendbare, fra at give kulturværdier til at give målbare resultater. I mange tilfælde kræver de eksterne finansieringer en medfinansiering, som udhuler de frie midler. Hertil kommer, at de statlige forskningspuljer også er blevet mere ministerielt styrede i deres problembestemmelse. I nogle tilfælde har regeringen øremærket midler til særlige projekter eller centre.

Inden universitetsloven byggede vurderingen på publikationslister og regelmæssige faglige evalueringer. De faglige evalueringer var grundige, og de fleste mundede ud i en meget positiv vurdering – i betragtning af de ressourcer, der var til rådighed. De institutioner eller forskere som fik dårlige evalueringer, havde som regel nogle historiske og økonomiske begrundelser. De frie forskningsråd førte ofte til gode resultater. Alligevel mente et politisk flertal, at der skulle bedre styring og evaluering af forskningen.

Den nye forskningspolitik har skærpet konkurrencen, mellem medarbejderne om advancement og mellem institutter og universiteter. Det hæmmer selvfølgelig samarbejdet. Konkurrencen bliver desuden problematisk, fordi kvalitetskriterierne er uklare og beslutningsprocessen er lukket. Når beslutningsprocessen er omgivet af hemmelighedskræmmeri, fører det til rygtedannelser og mistro. Den nye universitetslov har været udsat for en del kritik – blandt andet gennem tidsskriftet Forskerforum – og er for tiden under revision.

Som en del af forskningspolitikken har man udvidet forskningsbegrebet. Tidligere har man i Danmark skelnet skarpt mellem universiteterne og højere læreanstalter uden forskningspligt – som uddanner lærere, pædagoger, socialrådgivere, sygeplejere og andre. Der er dermed større politisk opmærksomhed på den praksisrettede forskning ved disse læreanstalter. Dette fører også til en skærpet opmærksomhed på kvalitetskravene. På den ene side ønsker politikerne at styrke kvalitetsforskningen og på den anden side at udvide forskningsbegrebet. Denne indre modsigelse kræver en afklaring. Mødet mellem universitetsforskningen og praksisforskningen har ført til visse spændinger, fordi man opererer ud fra forskellige målsætninger og kvalitetskrav. Med en udvidelse af forskningsbegrebet følger et større pres på forskningstiden og samtidig ydre krav om at kunne vurdere, om tiden er udnyttet fornuftigt.

Forskningsevaluering

Denne udvikling er ikke kun dansk. I det postindustrielle samfund spiller viden en stadig større rolle for økonomien. Den frie forskning finansieres i hovedsagen af staten, og politikerne vil sikre sig at midlerne investeres så de giver det bedste udbytte. Forskningskontrollen kan betragtes som følge af positivismens opløsning, og dermed troen på en nyttig og målbar helhedsvi-

denskab. I kølvandet på positivismen dukkede en række alternativer op: først en universitetsmarxisme, som ikke fik støtte fra arbejderne, så en feministisk forskning, som ikke fik støtte i kvindebevægelsen eller blandt arbejdende kvinder, og derpå en postmoderne kulturkritik, som passede med avantgardekulturen, men igen manglede opbakning udenfor den akademiske verden. Samtidig skete en udvidelse af forskningbegrebet, og grænsen mellem udredning, praksis, populærvidenskab og innovativ dybdeforskning blev udvasket. Forskning er dermed ikke længere en eliteaktivitet. Denne udvikling var en forståelig konsekvens af det postindustrielle videnssamfund. Det medførte et politisk krav om at evaluere forskningen og styrke den mest kvalificerede del, for eksempel gennem elitecentre. Den politiske skepsis overfor dele af den humanistiske og samfundsvideuskabelige forskning førte til strammere vurderinger og mindre budgetter. Dette rammer også den samlede forskningstid til disse områder.

Et af de underliggende problemer er, at universiteterne selv er for dårlige til at gennemføre en faglig evaluering på et klart, sagligt grundlag. En del af den interne kritik har karakter af personskænderier eller troskampe – og det bekræfter visse politikere i deres generelle skepsis til de ineksakte viden-skaber. Der er behov for en afklaring af kriterierne for evalueringen af forskningen på alle niveauer. I det norske system lægges der vægt på publikationsarbejdet. Det er ikke helt galt, men det kan blive for snævert. Det giver incitamenter til at skrive mange, korte artikler, frem for et større, samlet værk. Desuden mangler incitament til det anonyme, slidsomme arbejde som deltager af bedømmelseskomiteer eller redaktionskommittéer eller organisator af forskningskonferencer. For slet ikke at tale om det vigtige sociale arbejde med at opbygge et gensidigt inspirerende arbejdsmiljø. Opbygning af åbne miljøer er en af de bedste veje til at sikre kreativ forskning. Det kræver ikke bare tid til selve forskningsarbejdet, men også tid til miljøbygning til både lederne og alle deltagerne. Det er igennem de uformelle debatter på kryds og tværs mellem specialområderne, at de nye ideer opstår og nye projekter tager form. Det kræver igen et tidsoverskud. Hvis tidsrammen for forskningen er stram, vil man reagere ved at satse på det sikre, velkendte, og holde sig til sit snævre felt. Det kan sikre, at man producerer til tiden. Men det løfter ikke kvaliteten op.

En afsluttende overvejelse: Jeg spørger mig selv, om arbejdet med dette oplæg skal regnes under forskningstid – eller? Set ud fra de formelle kriterier for forskningsevaluering er dette papir værdiløst, og min arbejdstid er spildt. Måske er du, min læser, enig i dette; men hvis du fandt at dette oplæg gav dig et udbytte, er kriterierne for evalueringen af forskningen måske for snævre.

Sven-Åke Selander

Forskningstid och tid till forskning

Ett diskussionsinlägg

Inledning

Är det någon skillnad mellan att ha forskning i tjänsten och en tjänst för forskning? Naturligtvis, säger de flesta. Tjänst för forskning vill man ju ha – forskning i tjänsten, kan det vara något? När undervisning och administration tar över ...

Det finns emellertid ett viktigt samband mellan att forska och att undervisa. Den som undervisar blir en bättre undervisare om man får möjlighet att i undervisningen redovisa och ställa sin egen forskning under diskussion. Då blir också undervisaren en bättre forskare.

Samspel undervisning – forskning

Samspelet mellan egen undervisning och forskning är inte svårt att illustrera. Härom veckan lyssnade jag på en sociolog på Malmö Högskola som föreläste över ämnet «musik och samhälle». Det kan bli hur teoretiskt som helst. Denne föreläsare var emellertid inte bara teoretiker utan också aktiv forskare. Han kunde utifrån egna erfarenheter bl.a. livfullt redovisa hur han i sin forskning utvecklat kontakter med problemungdomar via rock och hip-hop, att musiken, som han också själv kunde medverka i, gav honom möjligheter att tolka och förstå ungdomarna och deras sökande efter egen identitet. Även vi som lyssnade men som inte gjort liknande erfarenheter kunde då lättare engagera oss och förstå den analysmodell och de teoretiska resonemang som utvecklats i hans forskning.

Jag har gjort egna liknande erfarenheter i min egen undervisning och forskning. Jag har nog varit mer engagerad och kanske också framträtt med större självförtroende och säkerhet när jag kunnat presentera min egen forskning i min undervisning. Det hade emellertid inte funnits någon forskning att redovisa om jag inte haft forskningstid inlagd i min tjänst.

För både individen och institutionen/lärosätet är samspelet mellan undervisning och forskning viktigt. Därför är den forskningstid institutionen kan erbjuda nödvändig. Man kan peka på följande:

1. Forskningstid utvecklar personligheten. Den ger glädje i arbetet och sporrar till insatser. Levande och nyfikna personligheter ger levande institutioner.
2. Forskningstid berikar undervisningen liksom undervisningen berikar forskningen.
3. Egna forskningserfarenheter gör läraren till en mer engagerad och kreativ handledare. Vad man kräver av sina studenter bör läraren själv ha brottats med. Det gäller på alla nivåer. Bra genomförda uppsatser, examensarbeten och masters för att inte tala om avhandlingar ger credits åt institutionerna vid utvärderingar.
4. Forskningstid i tjänsten förpliktar. Även om den tilldelade forskningstiden kan upplevas som blygsam så har man som lärare och forskare fått ett förtroende som det gäller att svara mot. När jag började tjänstgöra på Lärarhögskolan i Malmö som metodiklektor, motsvarande universitetslektor, var min tjänstgöring satt till 360 timmar per år. En metodiklektor utan forskning i tjänsten hade c:a. 450 timmars tjänstgöringsskyldighet per år och en adjunkt c:a 600 timmar. Det var alltså inte någon liten resurs som universitetslektorn hade ansvar för och skulle omsätta i forskning. Andra personalkategorier kunde uppleva detta som orättvist, särskilt som inte alla metodiklektorar med forskning tycktes prestera något som svarade mot forskningstiden.

Organisatoriska förutsättningar

Den uteblivna forskningen var nu inte alltid den enskildes ansvar. Institutionen hade ett stort ansvar för att den anställda fick sådana tjänstgöringsförfållanden att forskning faktiskt gick att genomföra. Hade den anställda att genomföra långa resor under långa perioder för att handleda lärarkandidater på fältet eller uppmanade institutionen läraren att åta sig s.k. övertimmar eller administrativa uppdrag av olika slag som knappast minskade tjänsteunderlaget så reducerades möjligheterna att göra något av forskningstiden markant.

Å andra sidan underlättade institutionen spridning av den forskning som

faktiskt kom till stånd genom att skapa publiceringsmöjligheter och ge bidrag till att delta i konferenser och seminarier.

Systemet med forskningstid har ändrats flera gånger sedan dess. Man har försökt med att efter ansökan friställa lärare med forskningsskyldighet en termin på halvtid/heltid, man har försökt sprida tillgänglig forskningsresurs på institutionen enligt olika fördelningsprinciper, med eller utan ansökan, med eller utan uppföljning.

Numera gäller årsarbetstid (c:a. 1700 tim) och lärare kan friställas för forskning efter ansökan. Forskningen redovisas i varje befattningshavares CV, tidigare i en särskild årsbibliografi. På institutionell nivå har man insett vikten av att man har ansvar för forskaren och vidtar följande åtgärder:

1. Den som har forskningstid skall tillförsäkras en tjänstgöring som ger reella möjligheter för forskningsinsatser.
2. Om möjligt skall den som har/har haft forskningstid ges möjligheter att presentera sin forskning i ett bredare sammanhang. På Teologiska institutionen i Lund (numera Centrum för teologi och religionsvetenskap) gjorde man ett experiment som gick ut på att lärarna skulle ge kurser som utgick från det forskningsområde och de forskningsprojekt som läraren var engagerad i. Tyvärr blev resultatet en alltför stor spridning på olika kurser och ekonomiskt ohållbart, men syftet att ge lärare möjligheter att undervisa på ett område som engagerade dem och att stimulera lärare till att producera forskning som de kunde förmedla till studenterna, var tänkvärt.

Ett annat initiativ på dåvarande teologiska institutionen i Lund var att starta en egen publikationsserie: *Religio. Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund*. I denna serie publicerades från 1982 forskning som genomförts av institutionens personal, konferens- och större seminarieredovisningar, som genomförts inom institutionens och fakultetens ram m.m. Serien är numera avslutad, mycket beroende på att andra publiceringsmöjligheter öppnat sig, men den fyllde en viktig funktion.

Forskingstid och samhälle

Det finns ett ytterligare viktigt samband att beakta, nämligen det mellan forskningstid och samhälle.

Forskingstid kan bidra till att nya forskningsområden uppmärksammars och ges större resurser. Min egen erfarenhet av detta härför sig till min tid som lärarutbildare. Hos några universitetslektorar i ämnesmetodik i svenska, historia, religionskunskap och matematik vaknade intresset för och behovet

av ämnesdidaktisk forskning ganska tidigt. Liknande initiativ kom från andra lärarhögskolor. Förståelsen var från början inte särskilt stor. Staten hade bundit sig för att forskning kring undervisning skulle ske vid särskilda pedagogiska institutioner, knutna till lärarhögskolorna. Den gamla seminarietraditionen där praktisk lärarkunskap var central hade följt med till de nyinrättade lärarhögskolorna.

Men vi kämpade på med den forskningstid vi hade. Vi kunde då med hänvisning till den forskning vi genomfört söka större projekt och få än mer forskningstid. Förståelsen för behovet av ämnesdidaktisk forskning ökade. Men först på 1990-talet kom det stora genombrottet för ämnesdidaktisk forskning.

Lärdomar

Vad lär man sig av detta? Det är viktigt att ta varje tillfälle till forskningstid till vara även om den är mindre än man skulle önska sig. Det är viktigt att man satsar sin forskningstid på det som är relevant i ett samhällsperspektiv och inte bara som uttryck för ett personligt intresse. Det kan efterhand leda till ytterligare forskningstid och kanske till tjänster där forskning och undervisning bättre balanserar varandra.

För institutionerna är det viktigt att man uppmärksammas och uppmuntrar forskare och ger dem realistiska möjligheter att genomföra sin forskning.

För samhället gäller att det är viktigt att lyssna på forskare som försöker utveckla nya forskningsområden och skapa möjligheter för högre utbildning så att yngre forskare kan träda till och föra forskningen vidare.

SOMMERMØTE

9. september 2009 – Gimle Gård

Professor Alv Egeland:
Nordlysforskeren Lars Vegard

Professor Peter Trudgill:
What really happened to old English?

Nordlysforskeren Lars Vegard

Sammendrag

Hovedvekten i foredraget er lagt på Lars Vegards nordlysstudier. Hans innsats som universitetslærer og forskningsadministrator er også kort nevnt. For de som gjerne vil vite mer om mennesket og hans innsats som røntgenkrystallograf, henvises til boken *Lars Vegard; Mennesket, forskeren og læreren*, som kom ut i 2008 ved Bokbyen Forlag.

Slektsbakgrunn og ungdomsårene

Lars Vegard ble født på gården Grasåsen i Vegårshei 3. februar 1880 og døpt Lars Nilsen. Faren, Nils Gundersen var bonde og tredje generasjon i slekta på Grasåsen. Moren, Anne Gundesdatter fra Espeland, kom fra en velstående slekt i bygda. Lars var yngst i en søskjenflokk på sju. Faren var aktiv i politisk arbeid og var også ordfører i en periode. Han hadde i de siste leveårene et stort religiøst engasjement og var med i den flokken som grunnla *Guds Menighet på Vegårshei*.

Da Lars var bare seks år, døde faren, bare 46 år gammal. En farløs barneflokk i den tiden hadde små sjanser til utdanning, men dette gjaldt ikke barneflokken på Grasåsen. Den sosiale oppdrifta var sterk: De skulle bli til noe. Mens eldste sønnen overtok gården, begynte de andre på ulike skoler.

Etter amtsskolen i Vegårshei tok Lars middelskolen i Risør – på ett år, med meget godt resultat. Etter dette reiste han til Kristiania og gikk på Ragna Nielsens Skole. Her tok han en god eksamen artium – som privatist, i juni 1899. Det var på denne tiden at han, omkring 1900 – liksom sin eldre bror Gunde, forandret etternavnet Nilsen til Vegard. (For flere detaljer henvises til boken: Lars Vegard, Bokbyen Forlag (2008) av A. Egeland, B. Pedersen og J. Torsæteit.)

Universitetsstudiene

I september 1899 begynte Lars å studere ved Det Kgl. Frederiks Universitet i Christiania – det eneste universitet i Norge den gang. Universitetsutdannelsen ble sett på som en viktig del av samfunnets høyeste kultur og dette var spesielt viktig for gutten fra Vegårdshei.¹ Året etter tok Lars Examen philosophicum - også kalt anneneksamen, der han hadde valgt fagene engelsk (2), matematikk (1), fysikk (2), kjemi (2) og botanikk (1). Karakterene han fikk står i parentesene. Hovedkarakteren var laud – nest beste karakter.

Lars Vegard som fersk student i festantrekk.

Høsten 1900 begynte Vegard på selve realfagstudiet. Det var han meget interessert i og tidligere karakterer hadde vist at han hadde gode evner. Da han begynte på universitetet var det omkring 45 som studerte realfag ved Matematiske-naturvidenskapelig fakultet. Målet var å ta matematiske-naturvitenskapelig lærereksamen. Fagene ved fakultetet var ordnet i tre grupper og man måtte ta eksamen i to. Vegard tok eksamen i gruppe I (matematikk, mekanikk og astronomi) i desember 1902 (karakter meget godt: 1,6) og eksamen i gruppe II (fysikk og kjemi) i desember 1905 (karakter meget godt: 1,7). Som hovedkarakter fikk han laud.

¹ Gran, G.: Det Kongelige Frederiks universitet 1811–1911. Aschehoug, Kristiania. (1911).

Universitetet og Universitetsplassen slik de så ut omkring 1900. Når man går over universitetsplassen mot Domus Media, ser man Fysisk Institutt sine kontorer og laboratorium i kjelleretasjen på venstre hånd. Kontorene til instituttet var innenfor vinduet nærmest trappehallen.

Vegard hadde fem gode år ved Universitetet. Han fikk i høy grad føle spenningen mellom norsk nasjonalistisk virkelighet og svensk overhøyhet fram mot unionsoppløsningen i 1905. I studentsamfunnet var han aktiv og satt i styret sammen med den senere kjente stortingspresidenten Carl J. Hambro.

Etter hvert ble Vegard mer og mer fanget inn av fysiske problemstillinger, og fysikken ble hans hovedinteresse resten av livet. Det skjedde mye i fysikken på denne tiden (som for eksempel oppdagelsen av elektronet, radioaktivitet og Einsteins første arbeider), og han prøvde å følge med i den siste og nyeste kunnskapen innen dette feltet.

Først etter at Kristian Birkeland (1867–1917) ble ansatt som professor i 1898 fikk fysikkforskingen en betydelig plass ved instituttet. Birkeland ble etter kort tid den toneangivende skikkelse ved instituttet både da Vegard var student, og senere ung stipendiat. Birkelands forelesninger var populære og innbød til nye refleksjoner hos den oppvakte studenten. For en som ville opp og fram som fysiker, var han den viktigste kontakten. I de årene Lars var student ved Universitetet ble professor Birkeland en stor kjendis i landet takket være arbeidet med etableringen av Norsk Hydro i 1905. Med sin nyunne rikdom brukte Birkeland store summer på forskningen, både til å avlønne assistenter og til å bygge opp et moderne fysikklaboratorium og samle rundt seg en stab av unge, dyktige medarbeidere. Dette var nok hovedgrunnen til at Vegard valgte å fortsette i Birkelands fotspor.

Stipendiat i Norge og utlandet

Lars Vegard var Birkelands assistent – betalte ham av sin egen pung, på heltid fra han tok siste eksamen i 1905 til han ble ansatt som universitetsstipendiat fra 28. november 1908. Han var ofte vikar for Birkeland, som var mye borte på grunn av nasjonale og internasjonale oppdrag.

Høsten 1907 fikk Vegard stipend for et studieopphold i Cambridge og straks før jul reiste han til England. Valget av Cambridge viser klart at han ville studere eksperimentalfysikk ved et av de mest kjente universiteter i verden. Det var her professor J.J. Thomson (1856–1940), som i 1906 fikk Nobelprisen i fysikk, arbeidet. Men virksomheten ved Cambridge-laboratoriet var ikke helt hva han ønsket. Så Vegard ble bare et år i Cambridge. I januar 1909 flyttet han til Universitet i Leeds, hvor professor W. Bragg (1862–1947) arbeidet. Også han ble senere velkjent og fikk Nobelprisen i fysikk for sine analyser av strukturen i krystaller ved bruk av røntgenstråler.

Amanuensis, dosent og professor i fysikk

Vegard ble ansatt som amanuensis ved Det Kgl. Frederiks Universitet i Christiania fra 1. januar 1910 og fikk ansvaret for laboratorieundervisningen i fysikk. I tillegg holdt han egne forelesninger innen feltet *ionisation og ionisationskilder*.

I 1911 fikk Vegard på nytt studiestipend, og nå drog han til professor W. Wien ved Universitet i Würzburg, Tyskland. Også Wien var nobelprisvinner (Nobelprisen i fysikk 1909). I Würzburg gjorde Vegard ferdig avhandlingen han forsvarde for dr. philos. graden i februar 1913 ved Universitetet i Christiania.² Han ble utnevnt til dosent i fysikk 19. september 1913.

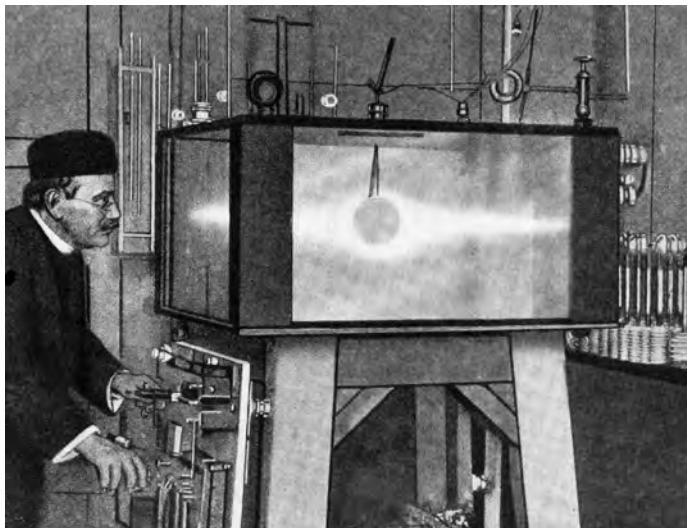
Som dosent foreleste han mye. Det skyldtes at han underviste i sine spesialområder for hovedfagsstudentene og at han ofte vikarierte for Birkeland. Høst 1913 og våren 1914 var han også vikar i amanuensisstillingen for Olaf Devik som da var i utlandet. Samtidig var han aktiv som forsker og publiserte flere avhandlinger.

Hans forskningsoppgave for Birkeland var en detaljert analyse av det enorme materialet som var samlet ved den store nordlysekspedisjonen fra 1902 til 04. Vegard skulle spesielt arbeide med å kartlegge forstyrrelsene i jordas magnetiske felt. Han var rette person for oppgaven.

I forordet til Bind I av Birkelands store hovedverk, som kom ut i 1908,

² Lars Vegard: *Über die Lichterzeugung in Glimmlich und Kanalsstrahlen*. Z. Phys. **39**(1912) 111–169.
Han oversatte tittelen til norsk med: *Lys frembragt av elektriske stråler*.

blir Vegard takket spesielt på følgende måte: *In Mr. Vegard I have found an invaluable collaborater, whom I have to thank for many excellent suggestions.*

Birkeland med sitt berømte verdensrom – terrella eksperimentet, hvor han studerte kunstig nordlys i laboratoriet. Jordas med sitt magnetfelt er representert med terrelaen – en liten jord, inne i glasskassen.

Flere unge realkandidater arbeidet i Birkelands forskningsgruppe. I tillegg til S. Sæland (1874–1940), var Carl Størmer (1874–1957) en flittig gjest. Ole Andreas Krogness (1886–1934) og Thoralf Skolem (1887–1963), var viktige medarbeidere. Forskeren og senere departementsmannen Olaf Devik (1886–1986) var en annen trofast assistent i denne hektiske perioden fram til 1913. Det er ingen tvil om at de alle ble sterkt inspirert og stimulert av den dynamiske og kunnskapsrike gruppelederen. Flere av assistentene ble senere i livet kjente nordlysforskere, men bare Krogness og Devik hadde noen form for vitenskapelig samarbeid med Vegard.³

Fra studieoppholdene i England og Tyskland hadde Vegard samlet seg store kunnskaper innen eksperimentalfysikk som var avgjørende for hans senere grundige studier av fargene i nordlyset. Det var ingen tvil om at Vegard ville gå i Birkelands fotspor som nordlysforsker.⁴ En del av vinteren 1912/1913 oppholdt han seg på det nye Haldde-observatoriet – også kalt Birkeland-ob-

3 Olaf Devik: *Fra Pionertiden i norsk fysikk og geofysikk*. Universitetet i Tromsø, 5–9 og 11–43, (1976). Se også samme forfatter: *Blant fiskere, forskere og andre folk*. Aschehoug (1971).

4 Kristian Birkeland: *The Norwegian Aurora Polaris Expedition*. Bind I (1908) og Bind II (1903), Aschehoug, Christiania (1908 og 1913).

servatoriet, som ble innviet sommeren 1912, og hvor O. Krogness var utnevnt som bestyrer.

Høsten 1917 ble professoratet etter Birkeland lyst ledig. Vegard og dr. philos Torstein Wereide (1882–1969) søkte det ledige embetet. Begge hadde vært elever av Birkeland, men Wereide hadde mest arbeidet med teoretisk fysikk. *Begge tilfredsstiller de vanlige krav til lærerdyktighet* står det i innstillingen. De sakkyndige; nemlig professorene N. Bohr fra København og C.W. Oseen fra Uppsala, stilte Vegard først. Fakultetet besluttet enstemmig å innstille *docent, dr. L. Vegard til at erholde det ledige professorembetet i fysikk*. Vegard ble 8. februar 1918 ønsket velkommen som professor av Dekanus. På denne tiden var det 15 professorer ved fakultetet.

Universitetslæreren

Lars Vegard var professor i fysikk ved Universitetet i Oslo til han gikk av med pensjon i 1952, 2 år etter aldersgrensen. Han virket med andre ord 34 år i den fremste lærerstillingen på dette fagområdet. Vegard hadde ved ansettelsen en betydelig forskningsvirksomhet, og hadde derfor gode forutsetninger for å utdanne studenter i fysikk. Som professor la han til rette for undervisning i den lavere grads eksamen, og til hovedfaget for de studentene som ønsket å gå videre med studiene. Ved den lavere grads eksamen ble emnene elektrisitet, magnetisme, atom- og molekylarfysikk forelest av Vegard. Forberedelsene til bifags eksamen tok omtrent to år, og i løpet av denne tiden ble det gitt forelesninger med en dobbelt time i hver uke.

Professor Vegard hadde utarbeidet et kompendium på 3 stensilerte hefter som til sammen behandlet de emner han var ansvarlig for til bifags pensum. Vegard var nøyne med å gi forklaringer på spørsmål som oppstod. Han brukte også mange eksperimenter i auditoriet til å demonstrere hvordan fysikkens lover virket. Bifaget i fysikk var regnet som et av de større fagene. Han viste alltid et sterkt engasjement i de emnene han behandlet.

Med bifags eksamen i fysikk kunne hovedfaget påbegynnes. Dette tok også omkring to år å fullføre. Hele embetsstudiet tok for de aller fleste studentene 6 år. For hovedfagstudiet var professoren den helt sentrale veilederen. Særlig var Vegard hjelpsom når hovedoppgaven lå innenfor de fagområdene som han var særlig opptatt av og drev forskning på. Han viste særlige interesser for nordlysforskningen, men han var også åpen for å drøfte problemer som var nye og aktuelle i forbindelse med den utviklingen som skjedde i fysikken.

Fra flere muntlige rapporter kan man trygt konkludere at Vegard tok sine plikter som professor i fysikk alvorlig. Han ga studentene både på bifags niveau og de videregående studiene i et hovedfagsstudium de beste råd og en

meget god veiledning. Selv om han i sitt vesen virket noe innesluttet, var han velmenende og hjelpsom når det var behov for det.

Vegard veiledet et meget stort antall hovedfagsstudenter i fysikk – spesielt innenfor emnene nordlys og røntgenkrystallografi. Vegard veiledet også den første jente i Norge som tok hovedoppgave i fysikk.

Var Vegard vanskelig å samarbeide med? Professor Gotfred Kvifte (1914–97), som var Vegards hovedfag- og doktorgradstudent og senere nære medarbeider i nesten 20 år skriver i sin tale ved 50 års jubileet for Nordlysobservatoriet, den 25.6.1980: *På enkelte kunne han virke stridbar og egosentrisk. Noen vil si at Vegard ikke bare nyttet, men utnyttet sine assistenter. Han kunne 'reise bust' og ligge frampå med egne ting: Jeg minnes han som en inspirerende læreremester og omgjengelig i uformell omgang.* (Kvifte, 1986).⁵

Vegard kartla fargene i nordlyset og fant at nordlyset skyldes kvantesprang i atmosfæregassene

Den eneste fargen i nordlyset som var noenlunde kjent før Vegard startet sine studier i 1912, var *den grønne linjen*. Det var faktisk han som først målte dens bølgelengde nøyaktig til 557, 7 nm. (1 nm = 10^{-9} meter.)

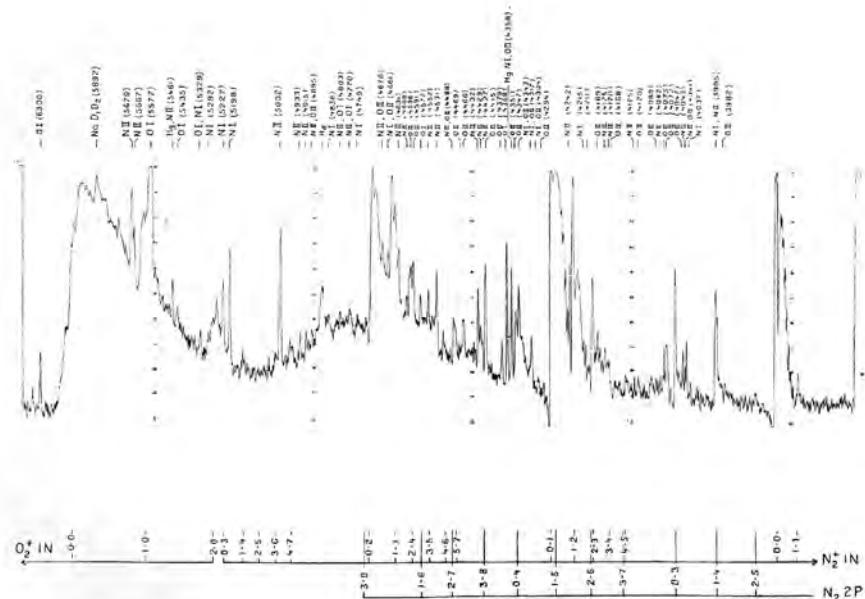
For å sette Vegards kartlegging av nordlysfargene i perspektiv, er det nødvendig å repete litt fra fysikkens verden. Vi må ha en modell for hvordan et atom og molekyl ser ut, for å forklare nordlysets farger. Et atom består av en positiv kjerne med negative elektroner som kretser omkring kjernen i bestemte baner. Linjespektret av gassen hydrogen var kjent allerede i 1885 da sveitseren Johann Balmer fant en formel for dets bølgelengder i den synlige delen av spektret. Det var dansken Niels Bohr som i 1913 forklarte hvordan man skulle analysere lysspektret til de ulike grunnstoffene.

Hver elektronbane tilsvarer en bestemt energitilstand for grunnstoffet. Hvis et elektron hopper innover mot kjernen, frigjøres energi. Slike hopp kaller vi kvantesprang. Energioverføringer kan bare foregå ved at atomet går fra et av de tillatte energinivåene til et annet. Hele energiforskjellen frigjøres i form av lyskvante – som også kalles fotoner. Dette betyr at et hvert grunnstoff bare sender ut fotoner med en bestemt bølgelengde – dvs. med en bestemt farge. Derfor er nordlysfargene atmosfærens fingeravtrykk. Har vi målt bølgelengden vet vi hvilken gass lyset kommer fra. Et atom eller molekyl i sin laveste energitilstand – kalt grunntilstanden, sender ikke ut noe lys. For at en gass skal sende ut stråling, må dens atomer varmes opp til en høyere energitilstand – vi sier de må være eksitert. Partiklene blir ikke lenge i en eksitert tilstand

⁵ Foredrag ved 50-årsjubileet for Nordlysobservatoriet, 25.06.1980 i Tromsø.

– normalt mindre enn 1/1 000000 sekund før elektronene hopper tilbake til grunntilstanden samtidig som det sendes ut lyskvanter. Om lyset kommer fra atomære gasser observerer man smale linjer – diskrete farger, mens man fra molekyler får brede bånd – dvs. båndbredden er 10 ganger større.

Basert på Vegards nordlysobservasjoner ble flere av fargene for første gang målt og identifisert. Spesielt har han gjort et grundig arbeid med å identifisere både de negative og positive båndene fra molekylært nitrogen (N_2) og nitrogen ioner (N_2^+). Han var også meget tidlig ute – dvs. i 1926, med å identifisere den røde linje fra atomært oksygen ved 630 nm. I 1930-årene identifiserte han et stort antall linjer fra nøytrale og ioniserte oksygen atomer.

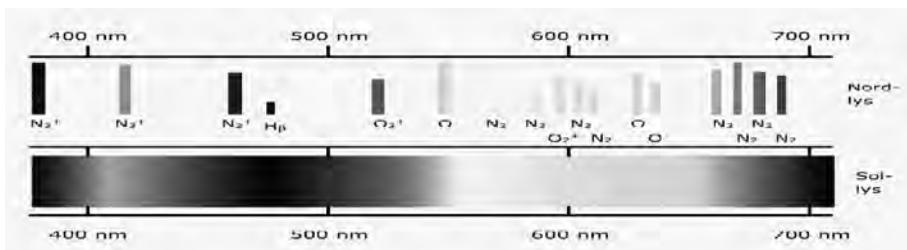
Vegard oppdaget mer enn 700 ulike farger i nordlyset som figuren over illustrerer.

I 1923 publiserte han to artikler om nordlysspektret hvor han hevdet at noen emisjoner kunne komme fra små, frosne nitrogenpartikler, men ettertiden har vist at han der tok feil. Men det som er spesielt viktig er at Vegards navn – sammen med Kaplans, har blitt knyttet til et spesielt bånd i N_2 -spektret, som han observerte første gang i 1933. Han kalte de da «epsilon bandene». Vegard er den eneste norske fysiker som har fått sitt navn knyttet til en bestemt emisjon i spektret.

Nordlysets fargespektrum består av en rekke linjer og bånd i både det synlige, i den ultrafiolette og den infrarøde del av spektret. Vegard var også den

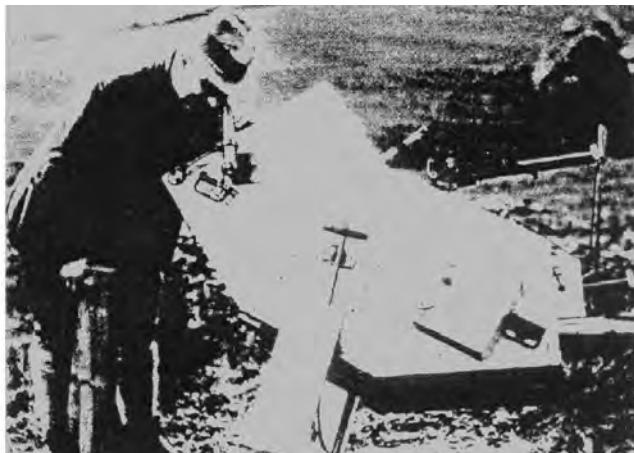
første som påpekte at nordlyset også inneholder informasjon om temperaturen i den gassen som sender ut lys.

Luftens i atmosfærens nordlyshøyde består hovedsakelig av nitrogen og oksygen, i atomær og molekylær form og som positive ioner.

Figuren viser de sterkeste emisjonene i nordlyset innen det synlige området av spektret samt hvilke gasser disse fargene kommer fra. I den nedre kolonnen er spektret fra sola vist.

Vegards hovedinstrument for å kartlegge fargene i nordlyset var spektrografer med stordispersjon og han var en ivrig observatør, både i Nord-Norge (Haldde og Tromsø) og i Oslo-området. Nordlys fra de lette gassarter som helium og hydrogen ble ikke funnet. Dette var overraskende da en på denne tiden trodde disse gassene dominerte i nordlyshøyden. Studiet av nordlysfargene førte til at man fikk en mer realistisk modell for atmosfærens sammensetning og tetthet i høydeintervallet fra ca. 90 til 1000 km.

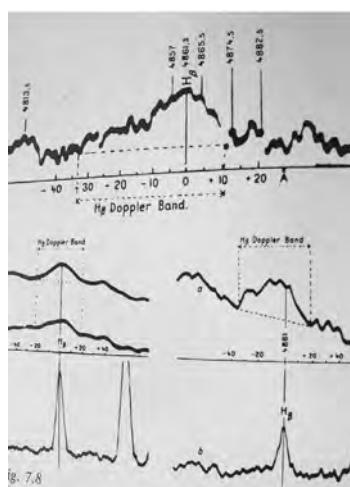

Professor Lars Vegard (3.2.1880–21.12.1963) fotografert med sin store nordlysspektrograf.

Vegards navn er knyttet til protonnordlyset – hans pionerarbeide

I 1911 skrev Vegard en kort, men viktig avhandling med tittel: *The Alpha Theory of Aurora Borealis* i det engelske tidsskriftet Nature.⁶ Her står det at positive ioner – som han kaller alfastråler, kan også generere nordlys. Vegard holdt foredrag om ideen og fikk endog førstesideoppslag om dette temaet den 9. august, 1916 i Morgenbladet.⁷ Hovedargumentet var at elektronene fra sola måtte så å si ha «fast følge» med positive atomkjerner, fortrinnsvis alpha partikler (som er energirike heliumioner), for at partikelstrømmen skulle nå fram til jorda. Hvis det ikke var slik, ville det oppstå så sterke elektriske polarisasjonsfelt mellom elektronskyene og sola at elektronene ville bli stoppet på veien. Konsekvensen av Vegards avhandling fra 1911 var at Birkelands mye omtalte nordlysteori måtte utvides.

Vegards synspunkter, som også professor C. Størmer var enig i, er at materiestrømmen fra sola er tilnærmet elektrisk nøytral; dvs. det er like mange negative og positive partikler. Vegards avhandlinger på dette området var nok inspirert av den kjente britiske forskeren Arthur Schuster (1851–1934), generalsekretær i Royal Society.

Figuren viser noen av Vegards aller første målinger av proton-nordlys. Av kurvene kan en se at lyset er dopplerforskjøvet og dopplerforbreddet. Nederst i figuren – til høyre, kan en se observasjoner uten dopplerforskyvning.

⁶ Vegard, L.: *The Alpha Theory of Aurora Borealis*. Nature **87** (1911) 213–4.

⁷ Se Vegards publikasjonsliste til slutt i artikkelen.

Vegard skriver om spektrene i figuren over:

Vi kunne nå med absolutt sikkerhet fastslå at vi hadde å gjøre med vannstoffets linjer (på denne tiden ble hydrogen kalt vannstoff), og hertil kom at på enkelte av disse spektrogrammene hadde vannstofflinjene antatt form av smale bånd, særlig sterkt forskjøvet i retning mot kortere bølger. Denne forbredning og forskyvning mot kortere bølger kunne ikke tilskrives uskarp avbildning, for andre linjer i nærheten var meget skarpe. Den kunne derfor kun bero på at vannstoffatomene, som utstrålte lyset, var i hurtig bevegelse og da fortrinnsvis i retning mot iakttageren, altså nedover mot jorden.

Den 16. oktober 1939 ble en stor merkedag i Vegards liv fordi han den kvelden – for første gang i verden så langt vi vet, observerte protonnordlys. (Dette viser at han nå hadde droppet ideen om at alpha partikler var de mest sannsynlige positive ionene som genererte nordlys.) Målingene ble utført med en nordlysspektrograf på taket av det nye bygget for Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet på Blindern. Fordi han observerte to linjer i spektret fra hydrogen samtidig, kalt H_α og H_β (leses h-alfa og h-beta), var han sikker på at han hadde detektert protonnordlys.⁸ Avhandling fra 1939 i Nature er på bare en side, men i tidsskriftet fra Det Norske Videnskaps-Akademi er det en mer detaljert beskrivelse med gode figurer.⁹

Vegard fant hydrogenlinjene i to spektra den oktoberkvelden i en rolig nordlysue. Samme natta – fra klokken 18 til 06, gjorde Størmer og hans mange medarbeidere 214 parallaksemålinger (dvs. samtidige og koordinerte fotograferinger av nordlys fra to eller flere steder), og fra 131 av beregnet de en middelhøyde på 105 km. Det ble derfor konkludert at høyden av protonnordlyset sannsynligvis var tilnærmet den samme som for elektronnordlys.

Historien har vist at Vegard var den første som fant at det i nordlyset opptrer noen svake hydrogenlinjer – de første linjene i Balmer serien – H_α og H_β ved henholdsvis 656,3 nm og 486,1 nm. Disse linjene kommer fra eksitere hydrogenatomer – dvs. hydrogenatomer med høy energi. Det er mange som mener at dette er den enkeloppdagelsen som har gjort Vegards navn mest kjent som nordlysforsker.¹⁰

Hvorfor hadde Vegard ikke sett disse linjene før i sitt store materiale? Han trodde lenge at protonnordlys bare forekom ved spesielle nordlysutbrudd, eller som han skriver *on rare occasions*. Vegard hadde i lang tid arbeid med å øke kvaliteten på sine instrumenter, og i 1939 fikk han betalt for innsatsen.

8 Vegard, L.: *Hydrogen showers in the auroral region*. Nature **144** (1939) 1089. + Det Norske Videnskaps-Akademi I Oslo, Math. Naturv. Kl.No. 8 (1939).

9 Se publikasjonslisten nr 145.

10 A. Brekke og A. Egeland: *Nordlyset; Kulturarv og vitenskap*. Grøndahl/Dreyer (1994).

Året etter skrev Vegard en lengre artikkel om samme tema i det på den tiden mest kjente internasjonale tidsskrift for nordlys, kalt: *Terrestrial Magnetisme and Atmospheric Electricitet*, forkortet *Terr. Magn. Atmos. Elect.*¹¹

Både i 1940 og 41 observerte Vegard hydrogenlinjene i nordlys, men nå fra Nordlysobservatoriet i Tromsø. I 1942 observerte Carl W. Gartlain ved Cornell University første gang hydrogen-linjene i Amerika. I de følgende årene var det mange som rapporterte om protonnordlys.

Konklusjon: Hydrogen-linjene er et vanlig fenomen i nordlyset, men intensiteten er lav. Man kan ikke se protonnordlyset med bare øynene. Det har en intensitet som er lavere enn øyets terskelverdi. Studier av protonnordlys krever instrumenter med høy følsomhet.

Et kort sitat fra Vegards originalartikkel:

I 1939 opptok vi i Oslo en serie nordlysspekrogrammer, hvor vannstoffets spektrallinjer opptrådde med betydelig styrke ... Dette viser at det under tiden fra solen utsendes positive joner (protoner). I de følgende år (1939–41, både i Oslo og ved Nordlysobservatoriet) fikk vi opptatt flere spekrogrammer der gav sterke vannstofflinjer. Protonnordlys oppstår slik som av meg tidligere antatt. I 1940 hadde han fått bygd en ny spektrograf »med betydelig større dispersjon enn den vi brukte i Oslo i -39.

Dopplerforskyvningen

I 1948 ble for første gang en dopplerforskyvning av hydrogenlinjen fra 4861 til 4856 Ångstrøm (Å) – dvs. en forskyvning mot blått, rapportert av Vegard. For å forklare hvorfor denne oppdagelsen er så viktig, kan en tenke på en ambulanse som passerer med ulende fløyte; fra å være høy når ambulansen kommer mot deg til å bli lav når den kjører fra deg, selv om bilhornet gir fra seg en konstant tone. Dette er den kjente Dopplereffekten. Det var en ekvivalent effekt Vegard fant da han studerte observasjonene av protonnordlyset. De positive protonene som trenger inn i atmosfæren produserer nordlys. Om hastigheten til protonene øker mot observatøren på bakken, vil bølgelengden til hydrogenlinjene minke; dvs. hydrogenlinjene forskyves mot blått. Den oppdagelsen åpnet et nytt vindu mot verdensrommet. En forskyvning på 5 Å betyr at protonene beveger seg med en hastighet på minimum 300 km/s mot jorda. (1 Å = 0,1 nm)

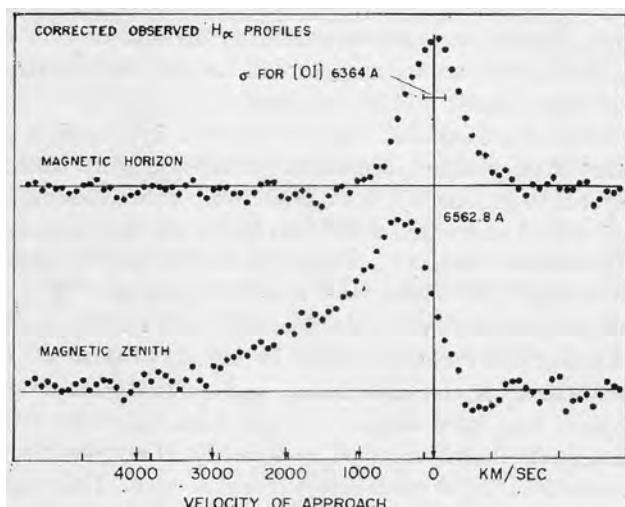
Formelen for Dopplerforskyvningen er gitt ved:

$$\lambda = \lambda_0 (1 - v/c),$$

¹¹ Vegard, L.: *On some recently detected important variations within the auroral spectrum*: *Terr. Mag. Atmos. Elect.* (1940)

hvor λ er bølgelengden av det observerte protonnordlyset, mens λ_0 er bølgelengden uten Dopplerforskyvning, c er lyshastigheten og v er hastigheten til protonene som vi er interessert i å finne.

Den amerikanske forskeren A.B. Meinel tok i august 1950 de mest overbevisende observasjonene av Dopplereffekten i protonnordlyset (se fig. 2). Hans observasjoner har høyere kvalitet enn målingene til Vegard og Gartlein. Meinel observerte forskyvninger på opptil 70 Å som tilsvarer hastigheter på opptil 4 000 km/s. Slike høye hastigheter røper tydelig at det kreves mye energi for å produsere nordlys. Dr. Meinel har fått mye av æren for oppdagelsen av dopplerforskyvningen, selv om Vegard omtalte effekten først.

Observasjonene av protonnordlys – nederste kurve, viser tydelig at lyset er dopplerforskjøvet. Fra forskyvningen er hastigheten i km/s til partiklene som produserte nordlyset regnet ut. Øverste kurve er for observasjoner i retning normalt på jordas magnetfelt. Da finner man ingen Dopplerforskyvning.

Hvis man observerer linjene i Balmer-serien langs jordens magnetiske feltlinjer – dvs. mot magnetisk senit, så er bølgelengden tydelig forskjøvet mot fiolett – dvs. bølgelengden til lyset vi observerer er kortere enn normalt H β -lys.

Hydrogenlinjene i nordlyset fungerer derfor som et slags speedometer. Fra graden av forskyvningen i linjene kan en bestemme farten til protonene som beveger seg mot jorden. Desto blåere protonnordlyset er – jo større fart har da protonene. Vegards påvisning av protonnordlys var «prikken over i’en» i Birkelands nordlysteori. Dette var eneste metode til å bestemme farten og energien til nordlyspartiklene før romalderen. Forekomsten av protonnordlyset er meget viktig for å løse nordlysets gåte. Det forteller om hvor på jorden

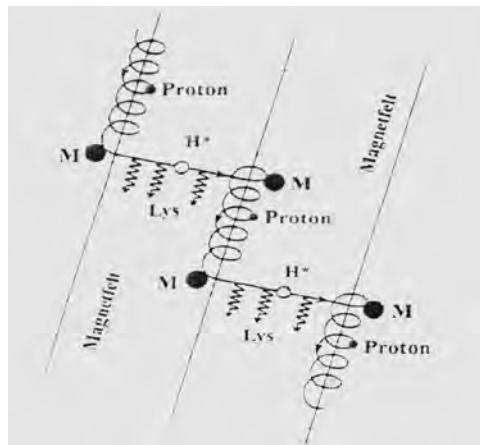
protonene treffer atmosfære, hvor stor energi de har og om variasjonene er de samme som for elektronnordlyset. Bevegelsen av protonene gjennom den øvre atmosfære langs jordens magnetfelt – som er nordlyset – veiviser, er illustrert i figuren under.

Protonnordlyset er aldri så intenst at vi kan se det direkte med øynene, men med kunstige øyne – dvs. instrumenter som kan se svakt lys – under øyets terskelverdi, blir det observert.

I nordlyset er H_α -lyset 3 til 5 ganger sterkere enn H_β emisjonene. Vegard fant da han analyserte målingene fra kvelden den 16/10 1939, et svakt lys ved 656 nanometer (nm) – dvs. den røde spektrallinja som skyldes et kvantesprang fra energinivå (kalt n) 3 til energinivå 2. I fysikken kalles det H_α -lys. I tillegg finnes det en blå, eller rettere blåfiolett linje når elektronet hopper fra n = 4 til n = 2, som kalles H_β -lys. Begge spektrallinjene H_α og H_β er en del av den såkalte Balmer-serien.

Historien og diskusjoner om protoner fra solen

Vegard antok at protonnedbøren kom i skurer som han uttrykker på følgende måte: *hydrogen showers in the auroral region*. Protonene kom bare fram til jorda av og til (Vegard, 1939). Dopplerforskyvingene viste tydelig at protonene hadde høy hastighet. Pga. kollisjoner med atmosfæregassen, bremses protonene langsomt opp og går over til å bli nøytrale hydrogen atomer med høy energi. Nøytrale atomer beveger seg i rett linje og ikke i en spiralbane rundt magnetfelt linjene som protonene gjør.

Et proton (H^+) kommer i stor fart langs jordas magnetfelt mot jordas atmosfære til venstre i figuren. (Magnetfeltet er illustrert med de tre nesten vertikale linjene.) Proto-

net kolliderer med et molekyl i atmosfæren som mister et elektron til protonet. Protonet blir da elektrisk nøytralt og er ikke lenger bunnet til magnetfeltet, men det har fått økt indre energi – det er blitt eksiter (illustrert som H). Det gir i løpet av kort tid fra seg overskuddsenergien ved å sende ut lyskanter – også kalt fotoner. Dette er linjene i Balmer-serien. Prosessen gjentar seg til protonets energi er brukt opp.*

Birkeland ble informert av Krogness og Devik om Vegards og Størmers hypotese om positive ioner. På teoretisk grunnlag mente de at positive partikler fra sola kunne produsere nordlys. Birkeland reagerte på følgende måte: *Incorrect I think the reasoning by which Vegard and Størmer arrive at their result, is certainly.* Han fortsetter: *Da de i et kjent tidsskrift uttalte tvil om viktigheten af et fundamentalt punkt i mine arbeider, da maa jeg nødvendigvis svare tydelig.* Det er hovedsakelig spørsmålet om både negative og positive partikler genererer magnetiske forstyrrelser og synlig nordlys. Birkelands konklusjon er at bare negative partikler produserer elektriske strømmer og synlig nordlys.

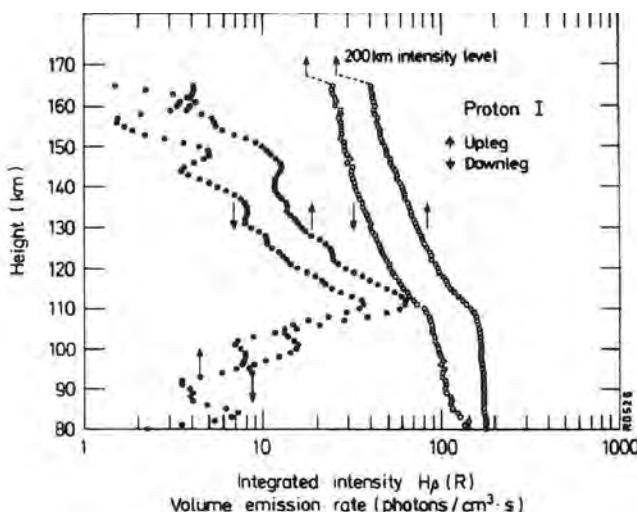
Uforenigheten mellom Birkeland og Vegard kastet nytt lys over sentrale problemstillinger relatert til nordlyset. Protonene kommer opprinnelig fra solen – de er en viktig del av det vi kaller solvinden. Eksitere hydrogenatomer dannes i atmosfæren, over 100 kilometer, ved at energirike protoner (H^+) bombarderer atmosfæren, fanger inn et elektron og danner et eksitert hydrogenatom (H^*). Under innfangningsprosessen kan hydrogenet havne i en høyere energitilstand enn det normale; det er blitt eksitert, noe vi markerer med en stjerne. Hydrogenatomet vil da sende ut nordlys. Lyset sendes ut fra nøytrale hydrogenatomer, men kalles likevel protonnordlys.

Studiet av protonnordlys i romalderen

Fordi protonnordlyset er homogen – uten noen markerte strukturer, er det praktisk talt umulig å bestemme høyden av protonnordlyset nøyaktig fra jorda. Ulike metoder fra bakken ble testet, men resultatet var negativt. En må bruke følsomme lysmålere i raketter som flyr gjennom protonnordlyset for å bestemme høydeprofilen nøyaktig.

H_β -lysstyrken målt med en lysmåler i en raket, på turen opp og ned gjennom atmosfæren. De to kurvene til venstre viser høydeprofilen av protonnordlyset, mens kurvene til høyre viser den integrerte intensiteten av lyset.

For å bestemme høyden av protonnordlyset samt for å teste de undersøkelsene av dette spesielle lyset som til da var utført, ble det i februar 1972 skutt opp

to raketter fra Andøya Rakettskytefelt (ARS),¹² jfr. avhandlingen av Sørås et al.¹⁴⁴ Rakettene var instrumentert for spesialstudier av hydrogenlinjene i nordlys i et samarbeid mellom gruppene ved universitetene i Bergen og Oslo. Den amerikanske romfartsorganisasjonen NASA var også med. Dette var første gang protonnordlyset så å si ble studert fra innsiden. Raketten hadde to lysmålelere – et sentrert for $H\beta$ – dvs. sentrert om bølgelengden 486 nm og et annet for studier av vanlig elektronnordlys ved 427,8 nm. Begge pekte rett bakover. Rakettene ble skutt opp nær midnatt i homogent, diffus, melkehvitt nordlys – ofte kalt nordlysglow, som minnet mye om nordlyssituasjonen Vegard hadde 16. oktober, 1939. Rakettene nådde en høyde på ca. 220 km.

I tillegg til protonnordlyset (Sørås mfl.) ble samtidig antall protoner og deres energi registrert.¹³ Vi fant mest protonnordlys mellom 100 og 150 km, med maksimum på 170 Rayleight (R) mellom 110 og 120 km. Dette stemmer bra med andre målinger utført i romalderen. For at vi skal se nordlyset med øynene, må det være minimum 1000 R. I tillegg var protonfluksen uvanlig homogen – dvs. det var små tids og rom variasjoner. Høyden og intensitetsmålingene passer godt med teoretiske beregninger fra målingene av protonnedbøren. Vi fikk også bekreftet at elektronnordlyset og protonnordlyset ikke helt overlapper, som er viktig for en detaljert teoretisk diskusjon. Det var mest rent protonnordlys på ekvatorssiden av lyset produsert av elektroner.

Dopplerprofilen ble regnet ut i forskjellige retninger fra 90 grader til null

12 Sørås, F., Lindale, R., Måseide, K., Egeland, A. og T.A. Sten.: Proton precipitation and the $H\beta$ emission. *J. Geophys. Res.* **79** (1974) 1851–1859.

13 Sørås, F. m.l.: The Doppler-shifted auroral $H\beta$ emission. *Ann. Geophysicae* **12** (1994) 1052–1064, 1994.

relativ til jordas magnetfelt – dvs. fra horisont til senit. Profilen forandres gradvis med retningen. Protonnordlys har også blitt studert fra satellitter. Da har man funnet at det alltid er nordlys, men det er ofte meget svakt. I tillegg er det oppdaget at protonnordlyset på dagsiden opptrer på polsiden av elektron-nordlyset, mens det på nattsiden opptrer på ekvator-siden.

Oppdagelsen av hydrogenlinjene i nordlyset kom på mange måter til å bli slutten på Vegards grunnleggende forskning. Han holdt jo på i mange år etter, uten noen store nye oppdagelser.

Studier av protonnordlys er meget viktig fordi det viser at protonene er viktig i nordlysprosessen. Fra observasjonene finner en separate soner mellom elektronene og protonene. Protonene bidrar til de elektriske nordlysstrømmene og bidrar også til nøytralt hydrogen i atmosfæren.

Studier av nordlyset er ett av de områder der norske forskere har hatt et naturlig fortrinn, takket være en geografisk «orkesterplass». Nordlyset er ikke bare et utrolig vakkert og spektakulært naturfenomen, men det har også vært en viktig innfallsport til forståelse av fysiske prosesser som foregår rundt jorden og i det nære verdensrommet. Flere av våre fremste fysikere har bygget sin karriere på studier av nordlyset, blant disse er Kristian Birkeland, Carl Størmer og Lars Vegard. Vegards vitenskapelige hovedinnsats var knyttet til kartlegging og analyse av nordlysets fargespektrum. Dette arbeidet krevde mengder av eksperimentelle observasjoner, fortrinnsvis i kalde, klare vinter-netter, og en etterfølgende nitid, nøyaktig og krevende analyse. Det var takket være denne særlige kombinasjonen av utholdenhets og nøyaktighet at han var i stand til å påvise at solen sender ut protoner. De signalene som avslørte dette fenomenet var så svake at bare en innsats av det omfang som var så karakteristisk for Vegard, kunne lykkes i å påvise dem.

Vegard og Nordlysobservatoriet i Tromsø

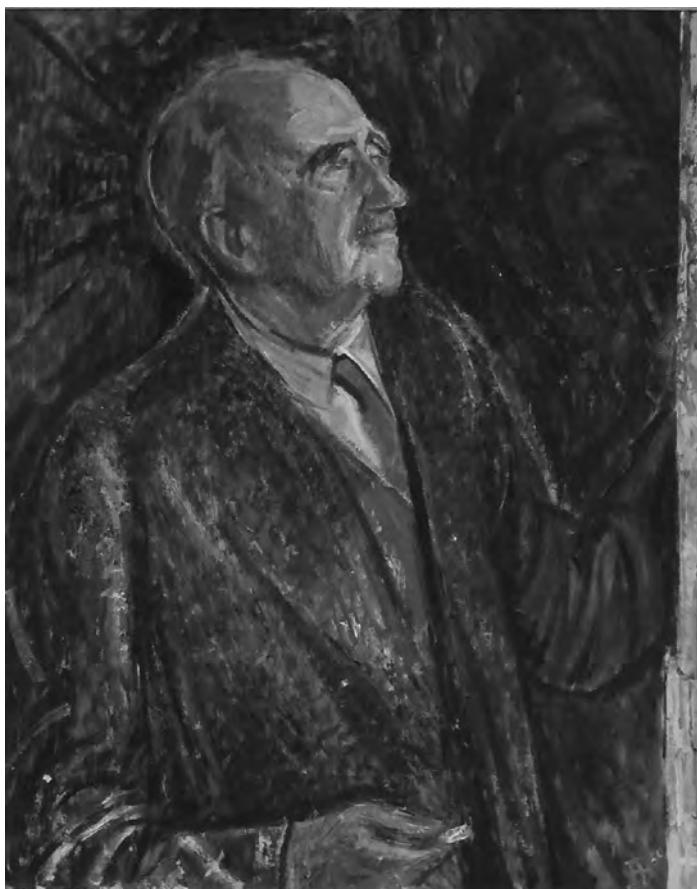
Vegard var formann i den komiteen som klarte å få penger fra Rockefeller Foundation (75 000 dollar) til å bygge et nytt Nordlysobservatorium i Tromsø som stod ferdig til bruk i 1928. Det ble en meget viktig institusjon for nordlys-forskningen i Norge. Mer enn noe annet var dette nordlysobservatoriet hjerte-barnet til Lars Vegard, og han satt selv i styret fra 1928 til -55, de fleste årene som styreformann.

Lars Vegard satte også spor etter seg utenom sitt egentlige forskningsfelt gjennom en sterk innsats som forskningspolitiker, administrator og faglig leder. Ett håndfast bevis på dette er Nordlysobservatoriet i Tromsø. Det største minnesmerket over ham er kanskje Blindern campus hvor Universitetet i Oslo i dag har det aller meste av sin aktivitet. Vegard var en sentral deltaker og

aktiv pådriver i komiteen som utredet plasseringen av et nytt bygg for Fysisk institutt, og som anbefalte utbygging på Blindern. Dette alternativet, som var meget kontroversielt, ble til slutt vedtatt i Stortinget i 1920, og skulle vise seg å få vidtrekkende følger for lokalisering av all fremtidig aktivitet ved Universitetet i Oslo. Det er derfor bare naturlig at bisten av Lars Vegard har funnet sin plass i Fysikkbygningen på Blindern.

Privat var han en ivrig friluftsmann – en dyktig skiløper, og med sterke interesser i jakt og fiske. Disse interessene pekte tilbake til hjemstedet og oppveksten hvor grunnlaget for karrieren som forsker og samfunnsaktør ble lagt.

Lars Vegard ble en internasjonalt anerkjent forsker for sine studier av nordlysspektrum.¹⁴

Professor Lars Vegard malt av Henrik Sørensen

14 A. Brekke og Alv Egeland, *Nordlyset*. Grøndahl & Dreier, Oslo, (1994).

Vitenskapelige artikler av Lars Vegard (VL)

#	Navn	Forfattere	Tidsskrift	Volum	År	Sider
1	Contributions to the Theory of Solutions.	VL	DNVA-MatNat	No 8	1906	27 sider
2	Researches upon Osmosis and Osmotic Pressure.	VL	Phil. Mag.	16	1908	247–71 396–419
3	Free Pressure in Osmosis.	VL	Proc. Camb. Phil. Soc.	15	1909	13–23
4	On Some General Properties of Mixed Solutions.	VL	Proc. Camb. Phil. Soc	15	1910	275–90
5	On the Polarization of X-Rays Compared with their Power of Exciting High Velocity Cathode Rays.	VL	Proc. Roy. Soc. London (A).	83	1910	83 397
6	The Electric Discharge through the Gases HCl, HBr and HI.	VL	Phil. Mag.	18	1911	465–83
7	Ionization Produced by Gamma Rays.	VL	Proc. Camb. Phil. Soc.	15	1911	78–81
8	The Radiation Producing Aurora Borealis.	VL	Nature	86	1911	212–3
9	The Alpha Theory of Aurora Borealis.	VL	Nature	87	1911	213–4
10	The Properties of the Rays Producing Aurora Borealis.	VL	Phil. Mag.	23	1912	211–37
11	Über die Lichterzeugung in Glimmlich und Kanalsstrahlen.	VL	Z. Phys.	39	1912	111–69
12	Photographic Study of the Spectra of the Aurora Borealis, made by means of a Spectrograph of High Dispersive Power.	VL	Physik. Z.	14	1913	677–81
13	Production of Light by Nitrogen and Oxygen Canal Rays.	VL	An. Phys.	41	1913	625–42
14	Remarks regarding the series spectrum of hydrogen and the constitution of the atom.	VL	Phil. Mag.	29	1915	651–5
15	The structure of silver crystals.	VL	Phil. Mag	31	1916	83–7
16	Results of crystal analysis.	VL	Phil. Mag	32	1916	65–96
17	The absorption of gases in vacuum tubes.	VL	Phil. Mag	32	1916.	239–42
18	Results of crystal analysis. III.	VL	Phil. Mag	32	1916	505–18
19	Electrical absorption in discharge tubes.	VL	An. Phys	50	1916	769–95

20	Om nordlysstraalernes natur	VL	Forhandlinger ved De skandinaviske naturforskeres 16. møte i Kristiania den 10.-15. juli 1916		1916	130-3
21	Krystalanalyse ved røntgenstråler		Forhandlinger ved De skandinaviske naturforskeres 16. møte i Kristiania den 10.-15. juli 1916		1916	141- 61
22	Nordlichtuntersuchungen.	VL	DNVA-MatN	1 (No 13)	1916	42
23	Die Konstitution der Mischkristalle.	VL; Schjelderup, H.	Physik. Z.	18	1917	93-6
24	Results of crystal analysis. IV. The structure of ammonium iodide, tetramethylammonium iodide and xenotime.	VL	Phil. Mag.	33	1917	395- 428
25	The X-ray spectra and the constitution of the atom.	VL	Phil. Mag.	35	1918	293- 327
26	Atomic structure on the basis of X-ray spectra.	VL	Ber.	19	1918	344-53
27	Atomic structure on the basis of X-ray spectra.	VL	J. Chem. Soc.	114(II)	1918	94
28	Interpretation of X-ray spectra.	VL	Ber.	19	1917	328-43
29	Interpretation of X-ray spectra.	VL	J. Chem. Soc.	114(II)	1918	93-4
30	Crystal structure of the alums and the role of the water of crystallization.	VL; Schjelderup, H.	An. Phys.	54	1918	146-64
31	The X-ray spectra and the constitution of the atoms.	VL	Phil. Mag.	37	1919	237-80
32	The crystal structure of the alums and the role of water of hydration; remarks on the publication of C. Schaefer and M. Schubert.	VL	An. Phys.	58	1919	291-6
33	Theory of X-ray spectra and atomic structure.	VL	Ber.	19	1917	328-43
34	Theory of X-ray spectra and atomic structure.	VL	Physik. Z.	20	1919	97-104, 121-5
35	Broadening of X-ray spectrum lines.	VL	Physik. Z.	21	1920	6-7
36	Remarks on the work of M. Born and A. Lande on crystal lattice and Bohr's atom mode.	VL	Ber.	21	1919	383-5
37	The role of crystal water and the structure of the alums. Rejoinder to Schaefer and Schubert.	VL	An. Phys.	63	1920	753-8

38	The position in space of the aurora borealis	VL; O. Krogness	Geofys. Pub.	1 (No 1)	1920	1–172
39	The spectrum of hydrogen positive rays.	VL	Phil. Mag.	41	1921	558–66
40	Recent results of northlight investigations and the nature of the cosmic electric rays.	VL	Phil. Mag.	42	1921	47–87
41	Die Konstitution der Mischkristalle und die Raumfüllung der Atome...	VL	Z. Phys.	5	1921	17–26
42	The explanation of the X-ray spectra and the constitution of atoms.	VL	Physik. Z.	22	1921	271–4
43	Bildung von Mischkristallen durch Berührung fester Phasen.	VL	Z. Phys.	5	1921	393–5
44	Die Struktur der isomorphen Gruppe $Pb(NO_3)_2$, $Ba(NO_3)_2$, $Sr(NO_3)_2$, $Ca(NO_3)_2$.	VL	Z. Phys.	9	1922	395–410
45	Die Lage der Atome in den optisch aktiven Kristallen $NaClO_3$ und $NaBrO_3$	VL	Z. Phys.	12	1922	289–303
46	The Determination of the wave length of the green line of the spectrum of the Aurora Borealis.	VL	Geofys. Pub.	2 (No. 5)	1922	1–53
47	The auroral spectrum and the upper strata of the atmosphere.	VL	Phil. Mag.	46	1923	193–211
48	The constitution of the upper strata of the atmosphere.	VL	Phil. Mag.	46	1923	577–605
49	The structure of sodium bromate and sodium chlorate crystals.	VL	Z. Phys.	18	1923	379–81
50	Light emitted from solid nitrogen when bombarded with cathode rays, and its bearing on the auroral spectrum.	VL	Proc. Roy. Acad. Sci. Amsterdam	27	1924	113–26
51	Emission of light by solid nitrogen and the origin of the auroral spectrum.	VL	Compt. rend.	178	1924	1153–6
52	The auroral spectrum and the upper atmosphere.	VL	Nature	113	1924	716–7
53	The emission spectra of solidified nitrogen and their application to the aurora borealis and the diffuse light of the night sky.	VL	Compt. rend.	179	1924	35–7

54	The luminescence of solidified gases and its application to cosmic problems.	VL	Compt. rend.	179	1924	151–3
55	The light emitted from solidified gases and its relation to cosmic phenomena.	VL	Nature	114	1924	357–9
56	The origin of the spectrum of the northern lights.	VL	Naturwissenschaften	12	1924	673–4
57	Luminescence of solid nitrogen and the auroral spectrum.	VL	Nature	114	1924	715
58	The spectrum of the northern lights and the higher atmospheric layers.	VL	Physik. Z.	25	1924	685–9
59	Stoffets opbygning og atomenes indre.	VL	2. utg. Norli, Christiania		1924	79 sider
60	Emission of light by solidified gases at the temperature of liquid helium, and the origin of the auroral spectrum.	VL, Onnes, H. Keesom, W. H.	Compt. rend	180	1925	1084–7
61	The arrangement and size of atoms in the anhydrous nitrates of the alkaline earths and isomorphous compounds.	VL	DNVA-MatNat	No. 3	1924	21sider
62	The arrangement and size of atoms in the anhydrous nitrates of the alkaline earths and isomorphous compounds.	VL	Ber.	5	1924	511
63	The aurora borealis and the upper layers of the atmosphere.	VL	Naturwissenschaften	13	1925	541–50
64	Emission of light emitted by solidified gases; the aurora borealis.	VL, Onnes, H. Keesom, W. H.	Verslag NAW	34	1925	331–3
65	Light emitted by solidified gases at the temperature of liquid helium and the origin of the auroral spectrum.	VL, Onnes, H. Keesom, W. H.	Compt. rend.	180	1925	1084–7
66	Luminescence of solid nitrogen and the auroral spectrum.	VL	Nature	115	1925	837–8
67	The results of investigations of the auroral spectrum during the years 1921–1926.	VL	Geofys. Pub.	9 (No. 11)	1926	1–70
68	The interpretation of the spectra emitted by solid nitrogen and by solidified mixtures of nitrogen with inert gases.	VL	Compt. rend.	182	1926	211–3

69	Materiens byggnad och atomernas inre.	VL	Lindblad, Upsala		1926	87sider
70	Luminescence of solidified gases and its relation to cosmic processes.	VL	An. Phys.	79	1926	377–441
71	Results of crystal analysis.	VL	Phil. Mag.	1	1926	1151–93
72	Remarks on the work of S. Eskeland.	VL	Physik. Z.	28	1927	92–3
73	Mixed crystals and their formation by contact in the solid phase and by precipitation from solutions.	VL, Hauge, Th.	Z. Phys.	42	1927	1–14
74	Luminescence from solid nitrogen and the auroral spectrum.	VL	Nature	118	1926	801
75	Luminescence of solidified gases excited by electric rays at liquid-helium temstature.	VL, Keesom, W. H.	Verslag NAW	36	1927	364–71
76	Further observation on the luminescence from solid nitrogen at the temperature of liquid hydrogen.	VL	Comm. Phys. Lab. Univ. Leiden, Supplement	62	1927	181–192 3–7
77	Lattice variations in the formation of mixed crystals by precipitation from solutions.	VL	Z. Phys.	43	1927	299–308
78	The structure of xenotime (YPO_4) and relation between chemical constitution and crystal structure.	VL	Phil. Mag.	4	1927	511–25
79	Structure of isomorphic substances $\text{N}(\text{CH}_3)_4 \text{X}$.	VL; Sollesnes, K.	Phil. Mag	4	1927	985–1001
80	Second green line of the auroral spectrum.	VL	Nature	119	1927	349–50
81	An investigation of mixed crystals and alloys.	VL; Dale, H.	Z. Krist.	67	1928	148–61
82	The crystal structure of the alums.	VL; Esp, E.	An. Phys.	85	1928	1152–64
83	Crystal structure of zircon.	VL	Z. Krist.	67	1928	482–4
84	The crystal structure of solid nitrogen.	VL	Naturwissenschaften	17	1929	543
85	The crystal structure of solid nitrogen.	VL	Nature	124	1929	267,33
86	The crystal structure of solid nitrogen.	VL	Nature	124	1929	672
87	The crystal structure of the anhydrous alums- $\text{R}^+ \text{R}^{3+} (\text{SO}_4)_2$.	VL; Maurstad, Alf.	Z. Krist.	69	1929	519–32
88	Further investigation of the structure of crystals belonging to the scheelite group.	VL; Refsum, Alf.	DNVA-MatNat	No. 2	1927	

89	The structure of solid nitrogen stable below 35.5° K.	VL	Z. Phys.	58	1929	497–510
90	Continued investigations on the luminescence from solidified gases at the temperature of liquid hydrogen.	VL	Comm. Phys. Lab. Univ. Leiden, Supplement	No. 200	1929	65sider
91	New types of emission spectra.	VL	Nature	125	1930	14
92	The nature of the aurora borealis spectrum.	VL	Naturwissenschaften	17	1929	980–1
93	New types of emission spectra.	VL	Naturwissenschaften	18	1930	67–8
94	Continued investigations of the luminescence from solidified gases at the temperature of liquid helium.	VL, Keesom, W. H.	Proc. Roy. Acad. Sci. Amsterdam	33	1930	10–6
95	Gases condensed to solid by extremely low temperature.	VL	Beretning om det 18. skandinaviske Naturforskermøde i København 26.-31. August 1929		1929	537–9
95	Crystal structure and luminous power of solid carbon monoxide.	VL	Z. Phys.	61	1930	185–90
96	The spectra of solidified gases and their theoretical atomic meaning.	VL	Ann. Physik	[5] 6	1930	487–544
97	Structure of hydrogen sulfide, hydrogen selenide and nitrogen peroxide at liquid-air temperature.	VL	Nature	126	1930	916
98	Luminescence from solidified gases at the temperature of liquid helium.	VL, Keesom, W. H.	Proc. Roy. Acad. Sci. Amsterdam	No. 205b	1930	49–114
99	Luminescence from solidified gases at the temperature of liquid hydrogen. II. Luminescence produced by canal rays.	VL	Comm. Phys. Lab. Univ. Leiden, Supplement	205a	1930	3–45
100	Structure of solid N ₂ O ₄ at the temperature of liquid air.	VL	Z. Phys.	68	1931	184–203
101	The structure of solid hydrogen sulfide and hydrogen selenide at the temperature of liquid air.	VL	Z. Krist.	77	1931	23–35
102	The structure of solid carbon oxysulfide at the temperature of liquid air.	VL	Z. Krist.	77	1931	411–23
103	Mixed-crystal formation in molecular lattices by means of exchange of molecules.	VL	Z. Phys.	71	1931	465–7

104	Crystal structure of the \square -form of solid nitrogen.	VL	DNVA-MatNat	No.		
105	Crystal structure of the \square -form of solid nitrogen.	VL	Neues Jahrb. Minera Geo		1931	94
106	Mixed-crystal formation in molecular lattices by irregular exchange of molecules.	VL	Naturwissenschaften	19	1931	443
107	Wave-length of the green Auroral line determined by the interferometer	VL	Nature	129	1932	23
108	Spectrographic observations of infra-red lines in the auroral spectrum.	VL	Nature	129	1932	468
109	The temperature on the aural region determined by the rotational series of the nitrogen bands.	VL	Geofys. Pub.	9 (No. 11)	1932	1
110	The temperature on the aural region determined by the rotational series of the nitrogen bands.	VL	Terr. Magn.	37	1932	389–98
111	The crystal structure of N_2O_4 .	VL	Z. Phys.	71	1931	299–300
112	Spectrograms of ultra-red lines in the aurora borealis spectrum.	VL	Naturwissenschaften	20	1932	268–9
113	Continued investigations on light emission from solidified gases. Relations between electronic terms and after-glow of gaseous nitrogen.	VL	Z. Phys	75	1932	30–62
114	Crystal structure of $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$, $\text{Sr}(\text{NO}_3)_2$, $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ and $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$. Supplementary investigations.	VL; Bilberg, Leif	DNVA-MatNat	No. 12	1931	1–22
115	The visible part of the spectrum of the aurora borealis.	VL	Z. Phys.	78	1932	567–75
116	Structure of $\square\square$ -nitrogen and the different behavior of the two forms of solid nitrogen regarding phosphorescence.	VL	Z. Phys.	79	1932	471–91
117	Luminescence from solidified gases and its variation with the velocity of the exciting cathode rays.	VL	DNVA-MatNat	No. 8	1930	1–47
118	Investigations of the auroral spectrum based on observations from the Auroral Observatory, Tromsø.	VL	Geofys. Pub.	10 (No. 4)	1933	1–56

119	Phosphorescence of solid nitrogen and its relation to crystal structure.	VL	Science	77	1933	588–9
120	The northern lights and the story they tell.	VL	Science Progress	28	1934	593–609
121	Structure of the Δ -form of solid carbon monoxide.	VL	Z. Phys.	88	1934	235–41
122	The auroral spectrum and its interpretation.	VL	Transactions, American Geophysical Union		1933	68–9
123	The situation of the A(3Δ) level in the nitrogen molecule.	VL	Nature	134	1934	697
	Continued investigations on the luminescence and crystal structure of solidified gases.	VL	Proc. Roy. Acad. Sci. Amsterdam	37	1934	780–8
	Gold-copper alloys, especially at high temperatures.	VL; Kloster, Arne	Z. Krist.	89	1934	560–74
124	Interferometer measurements of the red auroral line 6300 Å.	Harang; VL	Nature	135	1935	542–3
125	The light of the night sky and the northern light in the long-wave spectral region.	VL; Tønsberg, E.	Z. Phys.	94	1935	413–33
126	The phosphorescence process as revealed by the luminescence from solid nitrogen.	VL	Nature	135	1935	1073
127	Determination of the Temperature by Means of Bands Taken with Spectrographs of Small Dispersion.	VL; Rindgal, H. Th.; Benedicks, A	Jacob Dybwad, Oslo		1935	13sider
128	Structure of solid oxygen.	VL	Nature	136	1935	720–1
129	The crystal structure of solid oxygen.	VL	Z. Phys.	98	1935	1–16
130	Red and sunlit auroras and the state of the upper atmosphere.	VL	Nature	138	1936	930–1
131	Influence of van der Waals forces on energy states of molecules on basis of luminescence of solidified gases.	VL	DNVA-MatNat	No. 2	1935	14sider
132	Temperature of the negative glow determined by band spectra.	VL; Dorum, K. G.	DNVA-MatNat	No. 1	1935	17sider
133	The properties of the Δ -system (bands) derived from new and previous measurements.	VL; Stensholt, S.	DNVA-MatNat	No. 9	1936	58side

134	The variation of the relative intensities of the green and red lines in the auroral spectrum and its physical explanation.	VL	DNVA-MatNat	No. 3	1937	16sider
135	Intensity variations of the green and red oxygen lines and the appearance of the \square system in the northern light and night sky light.	VL	Z. Phys.	106	1937	108–31
136	Temperature distribution within the auroral region of the atmosphere.	VL	Phil. Mag.	24	1937	588–98
137	Recent cryogenic work at Oslo.	VL	Proc. 7th Intern. Congr. Refrig., The Hague-Amsterdam	No. 34	1937	311–20
138	Atomic lines in the auroral spectrum.	VL	Nature	142	1938	670
139	The auroral spectrum and the condition of the auroral region.	VL	Naturwissenschaften	26	1938	639–44
140	Hydrogen showers in the auroral region.	VL	Nature	144	1939	1089–90
141	The northern lights and the ionosphere.	VL	Scientia	67	1940	37–43
142	Origin of the yellow line in twilight and the night-sky luminescence.	Tønsberg, E.; VL	Nature	145	1940	588–9
143	Continued investigations on the auroral luminescence and the upper atmosphere.	VL	Geofys. Pub.	12(No. 14)	1940	24sider
144	The excitation functions of nitrogen bands and their bearing on auroral problems.	Rypdal, B. VL.	Geofys. Pub.	12(No. 12)	1940	20sider
145	Some recently discovered important changes in the auroral spectrum.	VL	DNVA-MatNat	No. 8	1939	1–11
146	New results as to atom lines in the northern lights.	VL; Tønsberg, E.	Gerlands Beitraege zur Geophysik	57	1941	289–309
147	Light production by deuterium and hydrogen canal rays.	Aas, Eilev; VL	DNVA-MatNat	No. 13	1941	28pp
148	Investigations of the auroral and twilight luminescence, including temperature measurements in the ionosphere.	VL; Tønsberg, E.	Geofys. Pub.	13(No. 1)	1940	3–22
149	Method of X-ray determination of the effect of temperature on the crystal lattice and its application to the nitrates of the bivalent metals.	VL; Roer, K. I.	DNVMatNat	No. 17	1941	3–18

150	X-ray investigation of the series of binary solid solutions formed from the substances CuCl, CuBr and Cul.	VL; Skofteland, G.	Arch. Mat Naturvidenskab.	45	1942	163–88
151	Remarks on the note of F. W. Paul G.ovrddot.otz «A new radiation in the aurora borealis of Sept. 18–19, 1941u».	VL	Naturwissenschaften	30	1942	752
152	Remarks on the note of F. W. Paul G.ovrddot.otz «A new radiation in the aurora borealis of Sept. 18–19, 1941.».	VL	Chem. Zentr.	I	1943	1748
153	The aurora borealis spectrum and the state of the upper atmosphere.	VL; Tønsberg E.,	Geofysiske Pub.	13(No. 5)	1941	21sider
154	Isotope effect for the exchange of H and D in solid H ₂ S and H ₂ Se.	VL; Oserod, Sinding.	DNVA-MatNat	No. 7	1942	19sider
155	Structure of a few D compounds and comparison with that of the corresponding H compounds.	VL; Hillesund, Sigurd.	DNVA-MatNat	No. 8	1942	24sider
156	The isotope effect in the replacement of H by D in solid H ₂ S and H ₂ Se.	VL	DNVA-MatNat	No. 6	1943	3–12
157	X-ray study of mixed crystals in the spinel group.	VL; Borlaug, Arne.	DNVA-MatNat	No. 5	1943	3–19
158	Coronal phenomena and their relation to solar and terrestrial processes.	VL	Geofys. Pub.	16(No. 1)	1944	13sider
159	Auroral spectrograms obtained at Tromso observatory during the winters 1941–42 and 1942–43.	VL; Tønsberg, E.	Geofys. Pub	16(No. 2)	1944	12sider
160	Occurrences and states in the northern lights region.	VL	Geofys. Pub.	12(No. 5),	1938	22sider
161	Spectral investigations of aurorae and twilight.	VL; Kvifte, G.	Geofys. Pub.	16(No. 7),	1945	28sider
162	Spectroscopy of the higher atmosphere.	VL	Physica	2	1946	606–14
163	Investigation into the structure and properties of solid matter with the help of x-rays.	VL	DNVA-MatNat	No. 2	1947	83sider
164	Atomic theory in the service of research on northern lights.	VL	Fra Fysikkens Verden	7	1945	208–22
165	The emission of the forbidden lines from the metastable ground states 1S0 and D2 of the neutral oxygen atom.	Kvifte, G.; VL	Geofys. Pub.	17(No. 1)	1947	3–34

166	Green auroral line as an initiator of phosphorescence in condensed systems.	VL; Kvifte, G.	Nature	162	1948	967–8
167	Report on recent work on ionospheric phenomena and on solar and terrestrial relationship	VL	Intern. Conf. (July, 1947) Gassiot Comm., Roy. Soc. London		1948	82–91
168	Thickness and height of the sodium layer responsible for the strong yellow line in twilight.	VL	Nature	162	1948	300
169	Remarks on Doppler-shifted hydrogen lines	VL	Trans Ass. Terr. Magn. Elec.		1948	490–1
170	New investigation of the spectrum of the aurora borealis.	VL	Compt. rend.	230	1950	1884–6
171	Important new results in the study of the spectrum of the aurora borealis and the physics of the ionosphere.	VL	Ann. geophys.	6	1950	157–63
172	Intensity distribution within the nitrogen spectrum from canal rays and negative glow, with reference to the auroral luminescence.	VL; Raastad, Hans.	Geofys. Pub.	17(No. 7)	1950	5–52
173	Auroral spectrogram obtained at Oslo on February 23.	VL	Nature	165	1950	1012–3
174	Recent advances in auroral spectroscopy and in our knowledge of the upper atmosphere.	VL	Ann. geophys.	8	1952	91–9
175	Enhancement of auroral hydrogen lines towards lower latitudes.	VL	Nature	170	1952	1120–1
176	Great intensity variations of H \square and effects in auroral spectrograms taken in rapid succession.	VL	Nature	170	1952	536–7
177	An auroral spectrogram and the results derived from it.	VL; Kvifte, G.	Geo. Pub.	18(No. 3)	1951	1–23
178	Continued investigations on the spectra of aurora and twilight and the ionospheric temperature.	VL; Tønsberg, E.; Kvifte, G.	Geo. Pub.	18(No. 4)	1951	1–16
179	Doppler displacement of auroral hydrogen lines and its bearing on the theory of aurora and magnetic disturbances.	VL	Geo. Pub.	18(No. 5)	1952	1–15
180	Results from auroral spectrograms obtained at Tromsø during the winter 1950/51.	VL; Tønsberg, E.	Geo. Pub.	18(No. 8)	1952	1–20

181	Twilight sodium lines from observations at Oslo and Tromsø and results of auroral spectrograms for Oslo.	VL, Kvifte, G.; Omholt, A.; Larsen, S.	Geo. Pub.	19(No. 3)	1955	1–18
182	Theory and observations of the enhancement of auroral hydrogen lines with increasing distance from the magnetic axis point.	VL, Kvifte, G.	Geo. Pub.	19(No. 2)	1954	1–10
183	Cosmic-physical consequences of the results regarding the sodium D-line in twilight.	VL	Geo. Pub.	19(No. 3)	1955	19–21
184	Intensity variations of auroral hydrogen lines and the influence of the solar proton radiation on the auroral luminescence.	VL	Geo. Pub.	19(No. 4)	1955	1–9
185	The forbidden oxygen I lines and phosphorescence bands emitted from inert gases containing traces of oxygen.	VL, Kvifte, G.	DNVA-MatNat	No. 2	1955	20 sider
186	Composition, variations, and excitation of the auroral luminescence spectra.	VL	Geofys. Pub.	19(No. 9)	1956	1–51
187	Auroras and kindred phenomena.	VL	Geofys. Pub.	20(No. 4)	1958	1–16
188	Solar and terrestrial phenomena resulting from photoelectric effect of solar x-rays.	VL	Threshold of Space, Proceedings of the Conference on Chemical Aeronomy		1957	22–31
189	Results of auroral observations at Tromsø and Oslo in the four winters 1953–4 to 1956–7.	VL, Berger, S.; Nundal, A.	Geo. Pub.	20(No. 9),	1958	1–36

Tidsskriftforkortelser

An. Phys.	Annalen der Physik
Ber,	Berichte Physikalische Gesellschaft
Compt. Rend.	Comptes Rendus
DNVA-MatNat	Norske Videnskaps-Akad. Oslo. I. Mat.-Naturv. Klasse, Oslo
Geo. Pub.	Geofys. Publikasjoner Norske Videnskaps-Akad. Oslo
J. Chem. Soc.	Journal of the Chemical Society
Phil. Mag.	Philosophical Magazine (London)
Verslag NAW	Verslag van de Gewone Vergadering van de Afdeling Natuurkunde, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
Z. Krist.	Zeitschrift für Kristallographie, Kristallgeometrie, Kristallphysik, Kristallchemie
Z. Phys.	Zeitschrift für Physik

Peter Trudgill

What really happened to old English?

The paper of which this is a précis is to appear as Chapter 1 of Peter Trudgill (2010) *Investigations in sociohistorical linguistics: stories of colonisation and contact*. Cambridge: Cambridge University Press.

It is generally agreed that Old English, as it first developed on the island of Britain, was typologically very different from the Middle English that it later became. Old English had three grammatical genders; three numbers; five cases; inflectional case-marking on nouns, adjectives, demonstratives and pronouns; strong versus weak nominal declensions; inflectional person-marking on verbs; large numbers of irregular «strong» verbs, which also had a distinction between the root vowels of singular and plural preterite forms, as in the verb *to find*:

findan «to find»

Sing.	Plur.
1st.	fand fundon
2nd.	fundefundon
3rd.	fandfundon

There were also large numbers of conjugations and declensions.

Middle English, on the other hand, was much less fusional, showing a clear move towards a much more *isolating* type of morphology: «the Middle English evolution consists primarily in a shift towards a more analytic structure» (Lass, 1992: 94). Middle English had no grammatical gender; two numbers rather than three; three cases rather than five; and many fewer inflections, conjugation and declensions. There was also a reduction in case-marking and in subjunctive verb forms; and the distinction between the root vowels of the singular and plural preterite forms of strong verbs also disappeared, as did the strong/weak nominal declensions.

Different explanations have been advanced for this dramatic typological difference between Old English and Middle English, with Middle English demonstrating considerable simplification. Many of these explanations have focussed on *contact*. There is very considerable agreement in the sociolinguistics literature that language contact does indeed lead to simplification. What is not uncontroversial, however, is the precise nature of the particular contact involved in this transition between Old English and Middle English. The puzzle we have to address is, if simplification in English did occur as a result of contact between Old English and some other language, then which language was it?

Originally there was contact with the language of the indigenous population of Britain at the time of the West Germanic invasions of the island, the Brittonic Celtic language which was the ancestor of Cornish, Modern Welsh, and Breton. This contact began in the 4th century and became widespread in the 5th century with the first permanent settlements of the Angles, Saxons, Jutes and Frisians from the continent and their colonisation of eastern England and southeastern Scotland, spreading out over the course of the next centuries until they occupied most of what is now England.

Subsequently, as a consequence of the Viking invasions of Britain, there was also contact between the West Germanic language Old English and the North Germanic language of the Scandinavian (mainly Danish and Norwegian) invaders and settlers, which we can refer to as Old Norse. The Viking settlements took place mainly during the 9th and 10th centuries, and led to many areas of eastern and, especially, northern England containing a heavily Scandinavian or Scandinavianised population.

I argue, against a long and widely held view, that it was in fact the contact with Celtic which was much more responsible for the changes that took place in Old English than the contact with Old Norse. The argument is that the contact between Old English and Old Norse speakers in northern England, after the Viking raids and depredations, soon turned into one of long-term co-territorial co-habitation and intermarriage. As a result, not only did large numbers of words make their way from Old Norse into English but, as a very persuasive piece of actual linguistic evidence for the intensity of the long term contact, the English third-person plural pronominal forms *they*, *them*, *their*, *theirs* also have their origins in Old Norse, as is well known. The borrowing of pronouns from one language to another is a rare type of development which occurs only in contexts of intense contact. The fact that the contact was sufficiently intimate for pronouns to be borrowed means that it is most unlikely that it led to simplification, which is due to imperfect adult language learning in low-contact situations.

Contact with Celtic, however, was much less intimate. There is evidence, for instance, that British Celtic speakers were often enslaved by the Anglo-Saxons. There was therefore much less opportunity for Old English to be learnt as a native language by Celtic-speaking children – and it was imperfect adult language-learning that led to simplification.

Objections to this thesis along the lines that contact with Celtic took place in the 5th and 6th centuries, while the simplification appeared in Old English much later than that, can be countered by the following argument:

In Anglo-Saxon England there was a written-language/spoken-language *diglossia*. Simplification did actually occur early on in Old English, and indeed very much earlier than has hitherto been thought, at a time when contact with Celtic provides a very reasonable explanation for this development. The fact is, however, that these fundamental changes occurred in the *spoken* language but did not make their way into the written language – which of course provides the only data that we now have – until very much later. The written evidence that has survived came from the pens of a small upper-class elite who preserved a knowledge of how Old English was supposed to be written, long after the original grammatical complexity had disappeared from everyday speech, very much in the way that knowledge of how Latin was supposed to be written survived in areas where massive linguistic changes had produced a situation where the population as a whole were now speaking, say, Old French.

ÅRSMØTE OG ÅRSFEST

30.10.2009 – Klubben selskapslokaler

Referat fra årsmøtet 30.10.09 i Agder Vitenskapsakademi

Professor Hans Herlof Grelland:

Husserls århundre: Om filosofen Edmund Husserl, hans betydning for det
20. århundres tenkning og aktualitet i dag

Professor Catharina Stenqvist:

Takketale på vegne av de nye medlemmene

Utdeling av priser for 2009

Professor Unni Langås:

Takketale fra vinner av forskningsprisen

Aagot Noss:

Takketale fra vinner av den populærvitenskaplige prisen

Lennart Elmevik:

Takk og hilsen fra Kgl. Gustav Adolfs Akademien

Referat fra årsmøtet 30.10.09 i Agder Vitenskapsakademi

Årsmøtet ble holdt i Rødsalen i Klubben Selskapslokaler, Vestre Strandgate 8, Kristiansand, fredag 30. oktober 2009 fra kl 17, med årsfest etterpå i festivitetslokalene samme sted til kl. 24. Ellen Breen spilte til inngang.

Preses, professor Ernst Håkon Jahr, ønsket velkommen og ledet årsmøtet.

SAK 1: INNKALLING, DAGSORDEN, REFERAT

Innkalling med forslag til dagsorden ble lagt fram for godkjenning. Innkalling ble sendt ut 18.9.09, med invitasjon til årsfest, og ble fulgt opp med dagsorden utdelt i møtet. Sekretæren refererte medlemsmøtet 10.9.09, akademiets sommermøte.

Vedtak: Innkalling, dagsorden og referat godkjennes.

SAK 2: PRESES ØNSKER NYE MEDLEMMER VELKOMMEN

18 nye medlemmer ble ønsket velkommen, og preses overrakte medlemsdiplomet til de 8 av disse som var til stede. De øvrige vil motta sine, enten direkte eller per post, evt ved en særskilt markering ved senere besøk. Av de nye medlemmene er 6 fra Agder, 4 fra Norge ellers, og 8 utenlandske. Samlet medlemstall i akademiet per 30.10.09 er dermed 206.

Nye medlemmer:

Lars-Erik Edlund, Olle Edstrøm, Lennart Elmevik, Siri Hustvedt, Henny Fiskå Hägg, Elisabet Haakedal, Torbjørn Lindstrøm Knutsen, Gjert Langfeldt, Bronislaw Marciniak, Birgit Pepin, Michael Rauhut, Kjell. G. Robbersmyr, Catharina Stenqvist, Asbjørn Strandbakken, Jan Ludvig Svennevig, Roger Säljö, Richard Wilson, Dag Gjerløw Aasland.

Professor Catharina Stenqvist takket på vegne av de nye medlemmene.

SAK 3: ÅRSMELDING FOR 2008

Styrets årsmelding, behandlet av styret i møte 23.4.09, var lagt ut til møtet, og ble presentert av sekretæren.

Vedtak: Årsmeldingen godkjennes som akademiets årsmelding.

SAK 4: RAPPORT FRA POZNAN CHAPTER

Professor Jacek Fisiak rapporterte. Preses takket.

SAK 5: REGNSKAP FOR 2008

Regnskap, behandlet av styret i møte 23.4.09, og revidert 14.5.09, var lagt ut til møtet og ble presentert av sekretæren.

Vedtak: Regnskapet godkjennes. Styret meddeles ansvarsfrihet.

SAK 6: AKADEMIETS ÅRBOK FOR 2008

Thor Einar Hanisch (red.) la fram årboka, som for 2008 er på 198 sider, og i likhet med de seks tidligere, gitt ut på Høyskoleforlaget. Årboka vil bli distribuert til akademiets medlemmer.

SAK 7: VALG

Årsmøtet gjenvilgte direktør Thor Einar Hanisch som akademisekretær og statsautorisert revisor Torkel Hurvenes som akademiets revisor fram til årsmøtet 29.10.2010. Dette etter innstilling av valgkomiteen som ble representert ved professor Jose J. Gonzalez. Styre og valgkomité var ikke på valg.

ÅRSMØTEFOREDRAG

Årsmøteforedraget markerte 150-årsjubileet for filosofen Edmund Husserl og ble holdt av akademimedlemmet, professor Hans H. Grelland: *Husserls århundre: Om filosofen Edmund Husserl – hans betydning for det 20. århundres tenkning og aktualitet i dag*.

Under årsmøtet var det kunstneriske innslag ved Inga Marie Nesmann, sopran, og Erik Haugan Aasland, klaver.

ÅRSFESTEN

Etter årsmøtet var det årsfest for 60 medlemmer og gjester fra inn- og utland i Klubbens store sal. Erik Haugan Aasland spilte ved inngangen til salen og til åpning.

Under årsfesten hilste rektor, professor Bronislaw Marciniak fra Adam Mickiewicz University i Poznan.

Prisene som Agder Vitenskapsakademi administrerer og deler ut på vegne av Sørlandets Kompetansefond, ble delt ut for sjette gang, og begivenheten ble markert av preses under årsfesten. Akademiets styre har oppnevnt en sakkyndig komité for hver av de to priser, og preses siterte fra komiteenes innstillinger under tildelingen.

Prisvinnere ble:

Professor Unni Langås, Sørlandets kompetansefonds forskningspris.

Førstekonservator Aagot Noss, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris.

Prisvinnerne takket for prisene.

Professor Lennart Elmevik takket for maten og hilste fra Kungliga Gustav Adolfs Akademien. Til sist reiste forsamlingen seg på akademisk vis og sang *Gaudeamus Igitur* unisont. Deretter ble det servert kaffe i de tilstøtende rom.

Agder Vitenskapsakademi

3.2.2010

Thor Einar Hanisch (ref.)

Hans Herlof Grelland

Husserls århundre: Om filosofen Edmund Husserl, hans betydning for det 20. århundres tenkning og aktualitet i dag

*Årsmøteforedrag som markering
av filosofens 150-års jubileum*

Göttingen er en vakker liten middelalderby i Tyskland, en universitetsby på størrelse med Stavanger. Universitetet, som i dag har 24 000 studenter, er fra 1734, grunnlagt av Georg II, konge av Storbritannia og Hannover. I 1903 hadde universitetet i byen 120 lærere og 1560 studenter. Universitetet kan rose seg av 45 nobelpriser, de fleste tatt i første del av det tyvende århundret.

I Dalmannstrasse 12 i Göttingen, i et kontor, er det i 1913 en bred skinnsofa. I den ene enden av sofaen sitter en ung kvinne tidlig i tyveårene med et intenst alvorlig blikk. I den andre enden sitter mann på litt over 50 med langt skjegg og levende, uttrykksfulle øyne. De er i hissig diskusjon. Den handler om virkeligheten. Eksisterer den der ute, uavhengig av oss, eller er virkeligheten begrenset til det som fremstår for en bevissthet. En diskusjon om det som i filosofien kalles realisme og idealisme. Det er kvinnen som er på offensiven og kritiserer sin professor og veileder for å ta skrittet over i en uholdbar idealistisk verdensanskuelse.

Hvorfor er hun der? Hun er født langt fra Göttingen, i den delen av Polen som en gang var Øst-Preussen. I byen som på tysk het Breslau, på Polsk Wroclaw. Hennes familie er tysktalende jødisk. Hun ville forstå mennesket, og hadde begynt å studere psykologi og historie i Breslau. Men den selvsikre intellektuelle unge damen på 21 kom fort til at psykologien befant seg i sin barndom og var en umoden vitenskap. Hvor kunne hun finne noe bedre? Hun kom til-

feldig over et to-binds verk med den spennende tittelen *Logiske undersøkelser*. Første bind var en kritikk av det som kaltes psykologisme i vitenskapen. For eksempel at matematiske eller logiske lover egentlig kunne forklares psykologisk, det er vårt sinn som slik innrettet at det følger disse lovene. Annet bind, som hun leste fra perm til perm, handlet om hvordan subjektiv erfaring kunne gi objektiv kunnskap, den handlet om hvordan verden kunne erfares, hva mening var og hvordan og hvilken rolle den spilte for å forstå verden omkring oss. Kort sagt den ga et utgangspunkt til å utforske verdens mysterier på en systematisk måte, der det subjektet som utforsket ble tatt med i den totale forståelsen. Eller kanskje vi skal nøye oss med å si at det var et abstrakt filosofisk verk som handlet om mennesket, verden og den menneskelige erkjennelse. Den var skrevet av en viss Edmund Husserl. Den unge kvinnen var fascinert. Hun forsto at her var nøkkelen til det hun i sitt unge liv søkte. Hun måtte studere under Husserl. Han var professor i Göttingen. Altså reiste hun til Göttingen. Hun ble tatt i mot av en hyggelig ung mann ved navn Adolf Reinach, som arbeidet sammen med Husserl og tok seg av studentene hans. Så kom øyeblikket da hun banket på Husserls dør. Han tok i mot henne, og spurte henne hva hun hadde lest. Hun sa, annet bind av *Logiske undersøkelser*. Litt paff kommenterte han at da hadde hun jo allerede gjort en bragd, og ønsket henne velkommen som student. Hun trådte inn i et lite, men blomstrende filosofisk miljø, der alle entusiastisk deltok i et felles prosjekt om å bygge en ny filosofi for det tyvende århundret, som nettopp hadde begynt. Filosofien kalles fenomenologi. Og midtpunktet i det hele var mesteren, som Husserl ble kalt av sine studenter. Den unge kvinnens navn var Edith Stein.

Filosofen Edmund Gustav Albrecht Husserl ble født i 1859 i Prossnitz i Mähren i det daværende Østerrike. Han fyller altså i år 150 år, og det er denne begivenheten som skal markeres ved dette foredraget.

Det er det god grunn til. Husserl kan sies å være det 20. århundrets mest innflytelsesrike filosof. Følgende personer er enten elever av eller elever av elever av Husserl: Filosofene Martin Heidegger, Hannah Arend, Jean-Paul Sartre, Maurice Merlau-Ponty, Simone DeBeauvoir, Paul Ricoer, Hans-Georg Gadamer, Jürgen Habermas, Emmanuel Levinas, Jacques Derrida, teologen Rudolf Bultmann og pave Johannes Paul II (Karol Wojtyla). Men Husserl var også en venn og kollega av matematikerne Georg Cantor og David Hilbert. Den analytiske filosofiens store pioner Rudolf Carnap fulgte Husserls forelesninger i tiden før han skrev sitt hovedverk, og Husserl har mye til felles med Ludwig Wittgenstein. Husserl var lærer for og kollega av matematiker og fysiker Hermann Weyl og ble studert med tilslutning av logikerne Kurt Gödel og Alfred Tarski. Arven fra Husserl finnes også hos psykologer som Rollo May, Ronald D. Laing, Laura og Fritz Perls, og Yrvin D. Yalum.

Husserl, som var jøde, døde i 1938 i skyggen av den fremvoksende nazismen.

I løpet av sitt liv utga han 5 bøker, men etterlot seg manuskripter og notater på rundt 40 000 sider, mesteparten skrevet i Gabelsberger stenografi, som manuskriptforskerne må lære seg. I tillegg kommer 10 000 maskinskrevne sider transkribert av hans studenter. Disse manuskriptene ble smuglet ut av Tyskland og befinner seg i Leuven i Belgia, der man har etablert et Husserl-arkiv ved Leuvens katolske universitet. I Freiburg, Köln, Paris og to universiteter i USA finnes Husserl-arkiver med kopier av manuskriptene.

La oss kaste et raskt blikk på historien. Da Husserl var 3 år ble Bismarck statsminister i Preussen. Da han var 5 ble dobbeltmonarkiet Østerrike-Ungarn opprettet. Da han var 11–12 år pågikk den fransk-tyske krig som førte til Tysklands samling under keiser Wilhelm I.

Husserl studerte filosofi og matematikk i Leipzig, Berlin og Wien under blant annet Kronecker og Weierstrass og tok sin doktorgrad på en avhandling om variasjonsregning.

Så kommer en avgjørende vending. Han studerer under filosofen Franz Brentano i Wien, som foreleser om det han kaller deskriptiv psykologi. Dette er for Husserl første skritt på veien til fenomenologien. Brentano, som er utdannet jesuittprest, er ekspert på Aristoteles og middelalderfilosofi og henter frem begrepet intensjonalitet fra skolastikken. Med intensjonalitet menes her det særegne ved bevisstheten at den alltid er rettet mot noe utenfor seg selv, det være seg sanseobjekter, forestillingsobjekter. Med Brentano som veileder, skriver Husserl sin habilitetsavhandling. Habilitetsavhandlingen er en slags annen doktorgrad som kvalifiserer for professorstilling. Avhandlingen er et filosofisk arbeid om tallbegrepet. Her begynner han utviklingen av sin egen tenkning. Dette skjer i 1887. Dette året feirer dronning Victoria 50 års regjeringssjubileum. Men det gjøres også en viktig oppdagelse som peker fremover: Michelsen-Morley-eksperimentet publiseres og underbygger at lyshastigheten er uavhengig av bevegelsen til lyskilden. Habilitetsavhandlingen bearbeides til å bli Husserls første publiserte bok, *Aritmetikkens filosofi: Psykologiske og logiske undersøkelser*. Denne boken utkommer i 1891.

Fra 1887 følger det tre perioder i Husserls liv. Hver periode er knyttet til et sted, og det er stedene Halle, Göttingen og Freiburg. I løpet av disse tre periodene utgir han tre bøker. Etter de tre periodene er han en aktiv pensjonist, fortsatt i Freiburg, og skriver sin femte og sjette publiserte bok. Jeg sier publiserte bok, siden han etterlater seg manuskripter til en rekke bøker i tillegg til disse fem.

Første periode er de fjorten årene fra 1887 til 1901 der Husserl har en stilling som privatdosent i Halle. Her blir han blir annet blir kjent med matema-

tikeren Georg Cantor. I løpet av årene i Halle utarbeider han grunntrekkene i sin filosofi, som han nå kaller *fenomenologi*. Dette arbeidet kulminerer i tobindsverket *Logiske undersøkelser* som utkommer i 1900 og 1901. Tanken, for Husserl, er at filosofien, nå i form av fenomenologi, skal være en presis grunnvitenskap som legger grunnlaget for alle andre vitenskaper.

Husserl blir så professor i Göttingen, der han er i 15 år, fra 1901 til 1916. Her opplever han en økt berømmelse og samler om seg en gruppe dyktige studenter og kolleger som arbeider videre med fenomenologien og anvender den på forskjellige områder. Noen av studentene hans beskriver entusiastisk Göttingen-perioden som en blomstrende periode, full av nye ideer og en tro på at fenomenologien skal bety en ny start på filosofien. Husserl er så heldig å ha en medarbeider, Adolf Reinach, som binder gruppen sammen med sin dype forståelse av fenomenologien og sine enestående pedagogiske evner. Han er den som tar seg av studentene og lærer dem fenomenologi gjennom sine forelesninger. Husserl utgir i 1913 sin tredje bok. Den går under navnet *Ideer I*, som er en forkortelse for *Ideer til en ren fenomenologi og en fenomenologisk filosofi, bind I: En generell innføring*. Denne og *Logiske undersøkelser*, er Husserls viktigste verker. Boken skaper en del oppstyr blant Husserls studenter, som leser i den en overraskende og sjokkerende vending fra filosofisk realisme til idealisme. Slutten av Göttingen-perioden preges av første verdenskrig, der blant annet Reinach og en av Husserls sønner faller i på slagmarken.

Husserls mange dyktige studenter fra Göttingen er lite kjent utenfor fagfilosofien i dag. Det er verd å merke seg at noen av dem var kvinner. Hedwig Conrad, senere Conrad-Martius skrev originale arbeider om værensbegrepet lenge før Heidegger, men er blitt mer eller mindre glemt. Edith Stein har sin egen historie, som jeg kommer tilbake til. Jeg vil også nevne Roman Ingarden, som senere ble professor i Krakow. En av hans studenter i Krakow var Karol Wojtyla, som senere ble pave Johannes Paul II.

Et interessant tilfelle er også den kjente matematikeren og fysikeren Hermann Weyl. Weyl tok sin doktorgrad i Göttingen i 1908 under veiledning av David Hilbert. Deretter var han privatdosent i Göttingen til 1913. Han ble kjent med Husserl og hans filosofi, og han giftet seg med Husserls student Helen Joseph. Weyl flyttet så til Zürich, der han ble kjent med Einstein, som arbeidet med sin generelle relativitetsteori. En annen historie er at han også ble kjent med Erwin Schrödinger og fremfor alt hans kone Anny, som ble hans elskerinne. I 1917 holder Weyl en serie forelesninger om generell relativitetsteori, som i 1918 blir utgitt i bokform under tittelen *Raum Zeit Materie*. Hele fremstillingen bygger på Husserls fenomenologi, med en helt eksplisitt bruk av Husserls begreper. Her ser vi hvordan fenomenologien fungerer som

grunnlag for fysikken. I sin langt senere bok *Philosophy of Mathematics and Natural Science* fra 1949 referer Weyl fortsatt til Husserl med tilslutning.

I 1916 blir Husserl professor i Freiburg, og har fortsetter her sin blomstrende virksomhet. Han er blitt berømt og har mange tilhørere på sine forelesninger. Han skriver enorme mengder tekst. Synet begynner imidlertid å svikte, og han begynner å holder seg med en assistent som arbeider med å redigere og renskrive manuskriptene hans.

Den første av disse er Edith Stein, en tysktalende polsk jøde som ble student i Göttingen. Henne har jeg alt fortalt litt om. Hun tar doktorgraden i Freiburg i 1916 på en avhandling som er skrevet i Göttingen. Her gir hun en fenomenologisk analyse av innfølingen, vår evne til å gå inn i og medoppleve andres følelser. Dette arbeidet er plutselig blitt rykende aktuelt, fordi hennes presise fenomenologiske analyse passer med moderne hjerneforskernes oppdagelse av de såkalte speilnevronene som er aktive i innfølingen. Mens Stein var assistent, redigerte og bearbeidet hun manuskriptene til annet og tredje bind av *Ideer*, som presenterte en omfattende fenomenologisk antropologi og vitenskapsteori. Hun utarbeidet også manuskriptet til boken *Den indre tidsbevissthetens fenomenologi*. Disse bøkene ble alle utgitt posthumt.

I 1919 ble Stein avløst som assistent for Husserl av Martin Heidegger, som ble Husserls mest berømte elev. Heidegger tok selv æren for noen av Steins manuskripter. Edith Stein skrev en habilitetsavhandling om *Oppbygningen av den menneskelige person*. Men hun fikk ikke gå opp til prøven fordi hun var kvinne og det var utenkelig å ansette en kvinne som professor. Selv Husserl skrev en tvetydig anbefaling, der han skriver at Stein utvilsomt hadde vært kvalifisert dersom det hadde vært aktuelt – hvilket han mente det ikke var. Hun forsøkte også å få støtte hos Heidegger, som avviste henne på en brysk måte. Hun ble senere katolsk nonne, og i klosteret skriver hun sitt hovedverk *Endelig og evig væren* som kan sees på som et kristent motstykke til Heideggers *Væren og tid* som hun både beundrer og kritiserer. Edith Stein ble tatt av nazistene og drept i Auschwitz i 1942 og senere kåret til helgen av sin medfenomenolog pave Johannes Paul II. En personlig link mellom de to er at hun en tid var ulykkelig forelsket i pavens filosofilærer Ingarden.

Jeg vil gjerne ha med disse historiene, fordi det var karakteristisk for Husserl at han så på fenomenologien som et prosjekt der andre skulle være med å utvikle filosofien og anvende den på forskjellige områder. Slik er naturvitenskapen og matematikken, og slik ville han at filosofien skulle være.

Husserl gikk av med pensjon i 1928, men fortsetter å arbeide og han reiser på turneer. I 1929 kommer boken *Formell og transcendental logikk* og i 1931 *Kartesianske meditasjoner*, der han trekker linjen fra Descartes til fenome-

nologien. På slutten av sitt liv skriver han et verk om det han kaller krisen i europeisk vitenskap, som utgis posthumt.

Et dystert kapittel begynner 22. april 1933. Martin Heidegger, som har overtatt Husserls professorat, blir rektor ved Freiburg universitet. Han gjennomfører den nazistiske nyordningen der jøder blir utelukket fra universitetet. En av disse er Heideggers gamle lærer Husserl. Heidegger melder seg inn i nazipartiet 1. mai. Hans hovedverk *Væren og tid*, var i opprinnelig dedisert til Husserl. Denne dedikasjonen blir nå fjernet fra nye utgaver.

Husserl dør i 1938 og unnslipper dermed så vidt Holocaust. Det blir lagt merke til at Heidegger ikke til stede ved begravelsen. Husserls kone Malvine og hans manuskripter blir smuglet ut av Tyskland av en katolsk pater og skjult i et Belgisk kloster. Etter krigen ble så Husserl-arkivet opprettet ved Leuvens katolske universitet. Vi regner med at Husserl har forsynt oss med manuskriptforskning for mange tiår fremover Hans filosofi, fenomenologien, har overlevd alle motesvingninger i filosofien, og er levende og aktuell i dag.

Hva gikk så Husserls filosofi ut på? Hva er fenomenologi?

I all sin kompleksitet bygger fenomenologien på noen få grunnideer som jeg nå skal forsøke å skissere.

For det første: hvis jeg skal forstå den objektive verden, må jeg ta i betrakting at det også et subjekter, nemlig det som forstår. Erkjennelse forutsetter at det er noen som erkjenner. Og, for den saks skyld, følelser forutsetter at noen føler, fantasier forutsetter at noen fantaserer, og så videre. Men det er særlig i naturvitenskapen at subjektet har glimret med sitt fravær: her er vitenskap uten noen som vet, observasjoner uten at noen observerer, kunnskap uten noen som erkjenner. Men skal vi forstå vitenskap må også subjektet tas med i betraktnsing.

Husserl er matematiker og skolert i den mest objektive vitenskapen som kan tenkes. Likevel mener han at matematiske begreper og symboler bare har mening for et erkjennende subjekt. Bevisstheten er altså ikke bare ett studieobjekt blant mange, noe som psykologer og i heldigste fall biologer kan studere. Subjektet er psykologen og biologen. Ethvert studium, enhver erkjennelse begynner med subjektet.

Fenomenologien begynner derfor med å ta et første persons perspektiv: alle objekter som kan gjøres til gjenstand for erkjennelse, tenking eller betrakting må vise seg for et subjekt som erkjenner, tenker eller betrakter. For en bevissthet. Derfor er det en forutsetning for all vitenskap at vi forstår selve subjektiviteten.

Men, så dukker matematikeren Husserl opp i all sin strenghet. Subjektivitet betyr ikke noe flytende, diffust, relativt – med andre ord at alt er subjektivt og dermed vilkårlig og upresist. Tvert i mot, en filosofi som skal fungere som

grunnlag for strenge og logiske vitenskaper som matematikk og fysikk må selv være streng og logisk. Om alle senere fenomenologer har fulgt dette kravet til det ytterste, er en annen sak. Kanskje er det ikke en gang alltid nødvendig.

Nøkkelen til å forstå subjektiviteten eller bevisstheten er begrepet intensjonalitet. Som altså Husserl har lært av sin lærer Frantz Brentano i Wien. På norsk kaller vi det ofte «rettethet». Bevisstheten har alltid en form for rettethet mot noe annet enn seg selv. En måtte å være bevisst på, er å se. Men å se er alltid å se noe. Ser du ikke noe, så ser du ikke. Å se er en av flere intensjonale akter. Å høre er en annen. Å forestille seg noe er en tredje. Å ha en følelse, en emosjon, er en fjerde. Å erindre noe er en femte. Og så videre. Når vi ser på noe, for eksempel en blomst, er det altså en intensjonal akt, og blomsten er den intensjonale aktens objekt. Ikke alle objekter behøver å være fysisk virkelige. Hvis jeg forestiller meg Eiffeltårnet, så der dette virkelig. Men hvis jeg forestiller meg Fantomet, så er Fantomet mitt intensjonale objekt, men finnes ikke.

Nå har vi innført noen grunnelementer i fenomenologiens vokabular. Bevissthet, intensjonalitet, intensjonale akter, intensjonale objekter.

Av disse intensjonale aktene, er det en gruppe som har en særstilling, nemlig de som vi kan sammenfatte i en akt, nemlig sansningen eller persepsjonen. Grunnen til at den er spesielt viktig, er at det er den som setter oss i kontakt med virkeligheten utenfor oss. Bare gjennom persepsjonen kan vi oppdage noe, lære noe nytt. Hvis vi skal undersøke hvor mange bein en bille har, hjelper det ikke å forestille seg en bille og så telle. Man må se en bille, og så telle.

Men er ikke dette en gammel erkjennelse, at vi får kunnskap gjennom sansning? Jo, det er så å si den empiristiske filosofiens program å lære oss dette. Locke, Berkeley og Hume, og før disse Francis Bacon, og før ham igjen middelalderfilosofer som Roger Bacon og faktisk Tomas Aquinas, og før det igjen Aristoteles. Husserl regnet seg som viderefører av den empiristiske tradisjonen. Men til sammenlikning har fenomenologien en mye mer utviklet begrepsapparat. For en fenomenolog fremstår de empiristiske studiene som enkle forstudier til den virkelige filosofien.

Fenomenologien tar utgangspunkt i en nøyaktig og saklig beskrivelse av intensjonale objekter. Et krav til fenomenologen som skal beskrive det han ser er at han bare tar med det han ser i beskrivelsen, ikke det han tror eller vet er der, eller forventer å se. Fenomenologen Merlau-Ponty sier at fenomenologi er å lære seg å se på nytt.

En moderne amerikansk fenomenolog, Davis Woodruff Smith skjelner mellom enkel og transcendental fenomenologi. Adjektivet transcendental brukes av Husserl, og det er et svært populært ord blant filosofer. Men kanskje kunne vi heller si «filosofisk» eller kanskje «avansert» eller «sofistikert» fenomeno-

logi. Men poenget er å respektere den enkle fenomenologien, samtidig som vi er oss bevisst at den har sin begrensning. Mange enkle fenomenologer kjenner ikke fenomenologien som begrep. Det finnes for eksempel en litteratur som kan regnes som fenomenologisk, og som består i en nøyaktig beskrivelse av det som fremstår for en bevissthet. De mest berømte eksemplene er vel Prousts *På sporet av den tapte tid* og Joyces *Ulysses*, som også Woodruff Smith nevner. Han nevner også de subjektive beskrivelsene av erfaringer som brukes i analytisk *philosophy of mind* eller i hjerneforskningen. Jeg vil ta et annet eksempel.

En enkel fenomenolog er Albert Einstein. Da han skulle tenke rom og tid på nytt, tok han utgangspunkt i en fenomenologisk beskrivelse av stive legemer. Dette gjøres spesielt eksplisitt og tydelig i boken *The Meaning of Relativity* fra 1922. Det er ingen ting som tyder på at Einstein kjente til Husserl. Men han bruker helt tydelig som utgangspunkt Husserls forløper Hume, som Einstein har fortalt at han leste i tiden før han utviklet relativitetsteorien. En sammenlikning mellom enkel fenomenologi og den mer sofistikerte varianten kan dermed studeres ved å sammenlikne innledningene til Einsteins *The Meaning of Relativity* og den fenomenologisk skolerte Weyls *Raum Zeit Materie* (minne om Weyl).

Einstein begynner med følgende definisjon: «Begrepet om et stift fysisk legeme er et relativt konstant kompleks av sansepersepjoner». Denne definisjonen er interessant. Einstein har sagt at han står i gjeld til to filosofer: positivisten Ernst Mach og David Hume. Mach kan sies å være ekstremvarianten av Hume, og sier at vitenskapens objekter er komplekser av sansefornemmelser, noen annen virkelighet har vi ikke tilgang til. Men Einstein får oss kanskje til å stusse ... «relativt konstant»? Hva mener han med det? Et sannsynlig svar er at når vi observerer en stiv gjenstand, så ser vi det perspektivisk. Vi ser det fra én side, samtidig som vi erfarer det som et tredimensjonalt legeme som har andre mulige perspektiver. Dermed blir ikke «komplekset» helt konstant hvis vi for eksempel beveger oss rundt gjenstanden.

Så, ganske fort, uten nærmere presiseringer går Einstein over til å beskrive hvordan stive gjenstander kan flyttes på, plasseres inntil hverandre, og så videre. Han skifter altså, uten overgang, fra et flatt sanseperspektiv til et mer fleksibelt romperspektiv. Hva er det han mangler her? Han mangler fenomenologiens begreper. Han går over fra en positivistisk til en enkel fenomenologisk betraktnsing, men han gjør det intuitivt og ureflektert.

Hva har fenomenologien å si her? Husserl tilfører begrepet konstitusjon. Når vi ser en tredimensjonal gjenstand, så utfyller vi det rå sanseinntrykket med vår forestillinger om gjenstandens romlighet. Ut fra det vi mottar og vår egen tolkningsaktivitet, konstituerer vi et tredimensjonalt legeme. Og, så kommer det viktige: det er dette ferdig konstituerte legemet vi *ser*. Persepsjo-

nens gjenstand er ikke komplekser av sanseinntrykk, de er tredimensjonale gjenstander der ute, i rommet.

Dette sier Weyl klart og eksplisitt i *Raum Zeit Materie*. Jeg siterer: «Den virkelige verden og hver av dens bestanddeler ... er, og kan bare være, gitt som intensionale objekter for bevissthetsakter. Det umiddelbart gitte er den bevissthetserfaringen jeg har – i den form denne har. Det består ikke i et rent sansestoff, som positivistene hevder, men vi kan si at i en sansning er objektet faktisk present for meg.»

Tilbake til Einstein. Einsteins utgangspunkt er å tenke rom og tid på nytt. Bakgrunnen er et nødvendig brudd som nå må gjøres med Newtons forestilling om det absolute rom. Før vi trekker på skuldrene av dette, vil jeg minne om at de fleste av oss tror på det absolute rom helt ureflektert og intuitivt. Det gjelder også fysikere. Da Einstein ble spurt av en journalist om å oppsummere den generelle relativitetsteorien, sa han følgende. Tidligere trodde vi at hvis vi fjernet all materie fra universet, ville rom og tid stå tilbake. Dette er det absolute rom. Men etter den generelle relativitetsteorien er det slik at om man fjerner all materie, ville også tid og rom forsvinne. Dette er ord man kan si, men hva forestiller vi oss? Ingen av oss kan klare å forestille oss et slikt rom- og tidsbegrep. Det var derfor Einstein måtte, så å si, rekonstruere selve begrepene om rom og tid. Og denne rekonstruksjonen er fenomenologisk.

Dette overses av mange fysikere, fordi man fort introduserer en matematiske symbolisme som kan lære seg å beherske uten å tenke alt for mye på hva den betyr. Og det å være fysiker er å beherske denne symbolismen.

Det hører med til historien at da den unge Werner Heisenberg kom til universitetet i München for å studere matematikk, oppga han å ha lest *Raum Zeit Materie* av Hermann Weyl. Denne interessen for fysikk førte til at Heisenberg ble avvist av en matematikkprofessor og ble i stedet fysiker og en av kvantefysikkens skapere. Mer interessant fra vår synsvinkel her er at dette betyr at også Heisenberg på et tidlig stadium i sin karriere har fått innføring i fenomenologisk filosofi.

Husserls gode kollega og Weyls lærer i Göttingen, matematikeren David Hilbert, er kjent for å ha sagt at fysikk er for vanskelig for fysikere. Det er matematikeren som mener at fysikere er for dårlige matematikere til å forstå og beherske selv den matematikken fysikken gjør seg bruk av. Det kunne være fristende å si at fysikk også er for vanskelig for fysikere fordi de mangler filosofisk skolering. Men jeg tror det blir et galt perspektiv. Vi må heller si at moderne vitenskap er så omfattende og kompleks at enhver som deltar i den bare kan kjenne en del eller et aspekt. Derfor utfyller vi hverandre, vi som arbeider med vitenskap ut fra forskjellige perspektiver. Vitenskapens hus har

mange rom. Vil vi se det hele, må vi stille oss utenfor, og så ser vi huset, men vi ser ikke alt det inneholder. Og vi kan kanskje bare gjøre oss håp om å bli kjent med et rom eller to om vi går inn. Mer kan vi ikke forvente oss. Men det som er viktig er at det er åpne dører mellom rommene, slik at den som vil gjøre anstrengelsen som trengs selv kan velge hvilke rom man vil gå inn i. Og kjenner vi forskjellige rom, kan vi kanskje møtes i døren til en prat. Og alltid vil vi bli forstyrret av lyden av betongbor, hammer og sag, for hele tiden det noen som vil bygge huset større.

I den transcendentale eller avanserte fenomenologien går man et skritt videre og utforsker noe som Husserl kaller idealitet. Jeg minner først om at bevisstheten er intensjonal. I de forskjellige intensjonale aktene, å se, å forestille seg, å erindre, og så videre forholder bevisstheten seg til noe, til sitt intensjonale objekt. Men *hvordan* forholder bevisstheten seg til objektet? Ikke direkte, men gjennom objektets *mening*. Et objekts mening kaller Husserl *noema*. Det oppstår gjennom en abstraksjon, og noemaet er, med et gammelt aristotelisk uttrykk, objektets essens. Altså: skal jeg utforske blader, må jeg studere et konkret blad. Men ikke alle sider ved bladet er relevant, bare det som gjør det til et blad og som er særegent for blader. Dette er bladets essens. Vi vet at samme objekt kan ha flere forskjellige essenser, avhengig av perspektivet objektet blir observert i. Et eksempel kan vi hente fra filmen appelsinpiken. Her er objektet en kurv appelsiner. Hva er appelsinens essens? Jo det er at den er en spiselig frukt med en bestemt smak, lukt, konsistens, og så videre. Vi forstår appelsinen ut fra at den er noe å spise. Men i filmen blir det gjort en overraskende vending, ved at appelsinene viser seg å skulle være motivet for et maleri. Plutselig er smak og lukt irrelevant, utseendet er det eneste som betyr noe. En annen essens, et annet noema. Dette er grunnlaget for en abstrakt fenomenologi som avklarer spørsmål om språk, mening, begrep, og så videre. Denne abstrakte fenomenologien gir et grunnlag for å forstå vitenskap, litteratur, kunst, psykologi, ja religion og abstrakt metafysikk på en ny og begrepsmessig avklart måte.

I dag er fenomenologien fullt levende. Det utgis jevnlig nye lærebøker som gir en innføring i fenomenologien. Fenomenologer samarbeider med nevrologer for å sammenholde den subjektive erkjennelsen med hjernehorskingens funn på en systematisk og fruktbar måte. Vi regner med mange tiår før Husserls etterlatte skrifter er utforsket. Men fenomenologien som metode og filosofi blir vi neppe noen gang ferdig med. Det blir fortalt at Husserls kone Malvine noen ganger spurte besökende kolleger, sånn etter besøket, når de var på vei ut av døren: «Er han like stor som Platon?» Ingen ville vel våge å svare ja på dette spørsmålet for noen filosofer, heller ikke jeg kan si det om Husserl. Men han er verd en 150 års feiring.

Catharina Stenqvist

Takketale på vegne av de nye medlemmene

Agders Vetenskapsakademi den 30 oktober 2009

Ladies and Gentlemen.

On behalf of my friends and colleagues, and myself, I would like to extend a deep gratitude for the honour of having been approved as members of Agder Vetenskapsakademi. It is a great pleasure and privilege. We are much honoured – and it is a joy to be here today and partake in all the festivitas. I will continue my speech in Swedish, but before doing that I would like to inform those of you who do not speak Swedish or Norwegian that I will, in the following, reflect upon the nature of friendship, borders, the transgressing of borders and collaboration.

Vid en sådan här högtidlig och festlig dag finns det all anledning att lite grand reflektera kring vänskap, gränser, gränsöverskridande och nordiskt samarbete.

För några år sedan var jag här i Agder och förläste om Simone Weil (1909–1943), – som i år föddes för hundra år sedan något som jag har uppmärksammat genom en nyligen genomförd konferens om Simone Weil som mystiker och kulturfilosof.

Vid besöket i Agder höll jag även ett seminarium om begreppen «gräns» och «gränssituationer». Nu aktualiseras jag återigen dessa två tema för att åskådliggöra hur de kan tillämpas på vårt medlemskap i Agders Vetenskapsakademi.

Simone Weil var en originell tänkare och människa. Hon funderade djupsinnigt om mänskans existentiella belägenhet och upplevda rotlöshet under andra världskriget. Weil upptogs också i hög grad av reflektioner kring mänskliga relationer och här stannar jag för hennes syn på vänskap. Weils funderingar kring vänskap handlar om individens integritet och de ingår i ett mångbottnat resonemang kring Gud och mänskliga.

Weil ser vänskapliga relationer som i viss mån ett hot mot friheten att bestämma över sitt eget liv. Det väsentligaste av allt gott för en människa, enligt Weil, «är rätten att fritt bestämma över sin person». På ett annat ställer skriver Weil «Där inte jämlikhet råder, finns inte vänskap.» En relation med en annan människa får inte urarta till beroende och symbios.

Ren vänskap är sällsynt, menar Weil, men om den förverkligas, är den «en övernaturlig harmoni, en enhet av motsatser.» Vänskapen lyckas då förena motsatserna frihet och nödvändighet. Vänskapen blir jämlik då både jag och den andre strävar efter att bevara rätten till fritt samtycke och då den innehållar akning för människans personliga frihet.

Weil är förtrogen med vad antikens tänkare sagt om vänskap. Liksom Platon diskuterar hon framför allt de problem som ligger i vänskapens karaktär av ömsesidighet och jämlikhet. Hon menar att vänskapen förutsätter åtminstone en viss ömsesidighet och att den lättare upprätthålls om parterna är någorlunda jämbördiga mentalt och andligen. Däremot sätter Weil frågetecken för om en vänskap generellt behöver innebära likhet mellan parterna. Egentligen är hon benägen att säga motsatsen. Vänskap mår väl av motsatser, och hon menar att fritt samtycke och distans är grundläggande villkor för den goda vänskapen.

Då, för några år sedan, höll jag, som sagt, även ett seminarium om gränser och gränssituationer. Låt mig göra en enkel distinktion.

Gränser är stipulativa, vi bestämmer själva hur vi drar våra gränser. I vår sociala verklighet är det ofrånkomligt med gränser, t ex geografiskt mellan Sverige och Norge. Gränsen, som begrepp, uppfattar jag som grundläggande för identitetsskapande i smått om stort. Vårt verklighetsuppfattande förutsätter gränser, avskiljning, urskiljning, komparationer och distinktioner. Min kropp utgör en gräns, mitt land äger gränser, jag drar en gräns mellan mig själv och andra osv. Gränsen avgränsar och kan ibland innebära ett hinder, men gräns kan också medföra möjligheter i form av att ett gränsöverskridande tillskapas. Att gå över gränsen, färdas över gränsen kan innebära något nytt.

Gränssituationer är ett begrepp som jag däremot reserverar för existentiella förhållanden och här är jag inspirerad av filosofen Karl Jaspers som levde i början och mitten av förra århundradet. Jag menar att våra grundläggande gränssituationer är födelse och död och att dessa oundvikligen präglar våra liv och vårt meningsuppfattande – mer än vad vi artikulerar eller är medvetna om, tror jag. Dessa gränssituationer innebär även de ett gränsöverskridande: födelsen handlar om från ett ingenting in i livet, döden handlar om från livet till något som vi inte vet.

I vår forskning, ja, i allt vad vi gör, från den mest enkla syssla eller mer komplicerade aktivitet, bearbetar vi vår existens på olika sätt och på olika ni-

vårer. Denna bearbetning menar jag har sin grund i vår ändlighet villkorad av våra gränssituationer födelse och död.

När vi nu kommer samman här idag, träffas vi över gränser och förhåller oss till våra gränssituationer, vi bearbetar vår existens i t ex mötet mellan mänsklor, utifrån våra likheter och olikheter, och i den intellektuella reflexionen. Många av oss har färdats geografiskt, men vi kommer också från skilda discipliner, vilket ger oss gränsöverskridande möjligheter och nya perspektiv. I mötet och i samtalet, utifrån våra ämnens olikhet, skapas något nytt. Vi bearbetar vår existens med ännu en ny infallsvinkel som vår sammankomst här i Agder innebär. I mötet över gränser kan också den vänskap skapas, som karakteriseras av fritt samtycke och distans, som Weil talade. En vänskap av den karaktären, präglad av frihet, och inte för nära, men äkta, är en förutsättning för det goda tankeutbytet och ett möjliggörande av ett vetenskapligt samarbete över gränser.

Än en gång, ett varmt tack för äran att ha blivit invald i Agders Vetenskapsakademi.

Utdeling av priser for 2009

Preses Ernst Håkon Jahr sto for årets utdeling av Sørlandets kompetansefonds priser for forskning og formidling.

Preses refererte fra juryenes begrunnelser for tildelingene. Sammenfatninger: Sørlandets Kompetansefonds Forskningspris Årets forskningspris går til professor Unni Langås for hennes innsats for å initiere og lede forskningsprosjekter, ved å bygge et aktivt og inkluderende miljø omkring kjønnsforskning i vid forstand, og ikke minst ved en omfattende egen vitenskapelig produksjon. Unni Langås har i høy grad bidratt til å internasjonale universitetets forskning, gjennom egne studieopphold i utlandet, gjennom samarbeid og kontakter med et vidt nettverk av forfattere og forskere, der hun også har vært svært dyktig til å trekke inn, ikke bare doktorander, men også masterstuderter og kolleger. Langås har tatt initiativet til og ledet forskningsprosjektet «Kroppens betydning. Konstruksjoner av kjønn i nordisk litteratur» innenfor Norges forskningsråds program «Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring». I feministisk litterurforskning representerer prosjektet noe nytt for så vidt som det flytter fokus fra hvordan kvinner skriver og hvordan kvinnelighet blir konstituert litterært, til hvordan kjønn som betydningsekategori produserer og produseres i litteratur.

Sørlandets Kompetansefonds Populærvitenskapelige Pris

Årets vinner av Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris er førstekonservator Aagot Noss ved Norsk Folkemuseum, der ho var leiar for drakt- og tekstilavdelinga. Når juryen meiner at Aagot Noss bør få Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris, så er det ikkje minst på grunn av den siste praktfulle boka hennar *Stakkekleda i Setesdal – Byklaren og Valldølen*, som kom ut i 2008. Boka hentar stoffet sitt frå Valle og Bykle, og dokumenterer ein ubroten klestradisjon frå mellomalderen til vår tid, før kraftutbygginga endra livet for folk i Setesdal. – Og pussig nok var det kraftutbygginga i Setesdal på 1960-talet som gjorde at boka kom i stand. Då hadde ein planane klare for å demme opp Bossvatn, slik at ei heil grend, Nordbygdi i Bykle, måtte fråflyttast. Dette gjorde at Norsk Folkemuseum bestemte seg for å kartlegge bunads- og drakttradisjonen i området, og sende førstekonservator

Aagot Noss til Setesdal for å gjøre feltarbeidet, noko ho gjorde på ein framifrå måte. Det tener henne til stor ære at av Aagot Noss sine elleve bøker er sju laga etter at ho gjekk av med pensjon.

Juryer

For Sørlandets Kompetansefonds Forskningspris:

Finn Benestad, Jose.J.Gonzalez, Svein Gunnar Gundersen, Gunhild Hagestad og Elise Seip Tønnessen (koordinator)

For Sørlandets Kompetansefonds Populærvitenskapelige Pris:

Trygve Breiteig, May-Brith Ohman Nielsen, Martin Skjekkeland, Anne Marie Støkken (koordinator) og Morten Tveitereid

Unni Langås

Takketale fra prisvinner av forskningsprisen

Å bli forsker er ikke noe man drømmer om som lite barn. I hvert fall lå det fjernt for meg å tenke i de baner, og selv ikke da jeg hadde tatt hovedfag i nordisk språk og litteratur med godt resultat, var det aktuelt å satse videre på en akademisk karriere. Tidlig hadde jeg riktignok bestemt meg for å studere litteratur, og studiene forløp på det jeg vil kalle en forskriftsmessig måte uten meningsløse sidesprang eller forsinkelser av noe slag. Politikerne bak Kvalitetsreformen ville ropt hurra! Likevel var jeg godt fornøyd med å ha sikret meg en cand.philol.-grad med fagene norsk, tysk og historie slik at jeg kunne få en respektable stilling som lektor i videregående skole og gli inn i tradisjonen av entusiastiske litteraturformidlere for den oppvoksende slekt. Allerede før siste eksamen begynte jeg derfor i et fire måneders vikariat ved Elnesvågen videregående skole i Fræna kommune i Møre og Romsdal.

Men selv om jeg ikke ble direkte oppmuntret til å söke stipend og ta en doktorgrad – tvert imot fikk jeg inntrykk av at dét lå langt utenfor min rekkevidde fordi det på begynnelsen av 80-tallet var så store studentkull og så få stillinger, så var det enkelte insentiver i miljøet som fortalte at det var mulig å gjøre noe mer enn å stappe vitnemålet i sekken og begi seg ut på arbeidsmarkedet. Professor Leif Mæhle oppfordret meg til å skrive en artikkel i *Norsk litterær årbok*, der han var redaktør, på bakgrunn av min hovedoppgave om Paal-Helge Haugens lyrikk. Året etter, i 1984, ville han ha en artikkel om Eldrid Lunden, også. Lunden var redaktør av det nordiske litteraturtidsskriftet *Café Existens*, og hun ba om en artikkel om de eksperimentelle tekstene til Liv Køltzow, Kari Bøge og Cecilie Løveid. Dessuten var det store prosjektet *Nordisk kvinnelitteraturhistorie* nettopp satt i gang, og Arild Linneberg, som i min studietid var stipendiatur ved Universitetet i Oslo, foreslo meg som en av de norske deltakerne i prosjektet.

Da vikariatet i Fræna var ute, sökte jeg – og fikk – stillingen som norsk lektor ved Universitetet i Hamburg, der jeg var i to år. Deretter fikk jeg jobb som

redaktør og senere redaksjonssjef i skolebokavdelingen i Aschehoug forlag, hvor jeg var i sju år. Ved siden av fortsatte jeg altså å skrive, blant annet en artikkel om Inger Hagerup for *Norsk kvinnelitteraturhistorie*. Dessuten deltok jeg på seminarer i det store nordiske kvinnelitteraturhistorieprosjektet og ble etter hvert norsk redaktør for bind IV, som dekket perioden 1960 til 1990. Det var disse publikasjonene, pluss at min hovedoppgave handlet om en sørlandsforfatter (!), som gjorde at jeg i 1993 fikk stilling som amanuensis i nordisk litteraturvitenskap ved Agder distrikthøgskole. På en måte hadde jeg altså bygd opp en akademisk kompetanse uten at jeg egentlig hadde planlagt en akademisk karriere. Men samtidig – sett fra dagens perspektiv – var det kanskje hele tiden litteraturforsker jeg hadde lyst til å bli.

Ved ADH lå forholdene til rette for at jeg kunne arbeide mot en doktorgrad, og jeg tok fram Liv Køltzows forfatterskap, som jeg allerede hadde skrevet litt om. Avhandlingen ble godkjent, og jeg kunne disputere ved Universitetet i Oslo i mars 1998. Deretter fortsatte jeg å skrive og ga blant annet ut boka *Tanke til begjær. Nylesingar i nordisk lyrikk*, sammen med Sigrid Bø Grønstøl. Samtidig utviklet høgskolen seg – i riktig retning, etter min mening, selv om det var mye skepsis. Instituttet ble fusjonert med norskseksjonen på KLH; vi fikk et felles hovedfag og deretter doktorgradsutdanning. Denne ekspansjonen hadde strukturelle og politiske årsaker, men kunne ikke ha skjedd uten et ambisiøst og målbevisst vitenskapelig personale.

Oppgraderingen ga nye muligheter. Masterstudenter og doktorgradsutdanning skaper utfordringer og dynamikk i et fagmiljø, og det inspirerer til å søke om midler og til å danne forskergrupper. Dette skjedde da Norges forskningsråd ga finansiering til prosjektet *Kroppens betydning. Konstruksjoner av kjønn i nordisk litteratur*. Lars Rune Waage og Christine Hamm var henholdsvis doktorgradsstipendiat og postdoktorstipendiat på prosjektet, som i tillegg til våre publikasjoner også munnet ut i antologien *Den litterære kroppen*, der mange av fakultetets litteraturforskere bidro. Doktorgradsarbeidene til Bente Velle Hellang, Nora Simonhjell og Svein Slettan må også ses i forlengelse av dette prosjektet. Et tilsvarende prosjekt, men i mindre format, var *Forskjellige familier*, som blant annet resulterte i Bjarne Markussens bok *Rettshistorier*, Åse Rostvågs rapport *Barna, besteforeldrene og bildeboka*, samt artikler av Melissa Gjellstad og Agnes Margrethe Bjorvand. For tiden arbeider jeg sammen med Paul Leer-Salvesen og stipendiat Helle Ingeborg Mellingen på et tverrfaglig prosjekt om ulike syn på homofili, og sammen med Ingrid Nielsen ved Universitetet i Bergen på et nystartet prosjekt med tittelen *Traumets litteraritet: erindring og skapelse*.

Å bli prisvinner er ikke noe jeg har gått og drømt om. Da jeg var mellom

ti og femten år, var jeg aktivt med i idrett. Jeg drev med friidrett, terrengløp og langrenn. Den gangen fikk jeg omrent hver helg i sesongen en medalje, en pokal eller en sølvskje for mine prestasjoner. Siden har jeg vel knapt fått noe som likner på en premie. Det er jo ikke det at man savner det, heller. Den konkurransen vi akademikere deltar i, handler om å få akseptert artikler og andre publikasjoner, om å få de stillingene vi søker og den kompetansevurderingen vi ber om. Slik sett har jeg lyktes i mange turneringer. Likevel vil jeg si at det å få denne prisen i dag, er spesielt. Jeg har ikke meldt meg på i noe mesterskap. Det er bare noen som har lagt merke til de tingene jeg driver med i forskningens verden. En varm takk til Agder Vitenskapsakademi for denne inspirerende prisen!

Professor Unni Langås takket for forskningsprisen for 2009

Aagot Noss

Stakkeklede i Setesdal. Novus forlag. Oslo 2008

Takketale fra vinner av den populærvitenskapelige prisen

Eg er glad og takksam for at eg fekk prisen for nettopp denne boka. Dette fordi feltarbeidet i Setesdal først og fremst Bykle, eller rettare sagt Nordbygdi i Bykle, grenda som låg ved Bossvatn, er grunn stommen i framstillinga. Bykle med i alt 903 innbyggjarar (2007), er den øvste kommunen i Setesdal. Norsk Folkemuseum sette i 1965 i gang feltarbeid i Nordbygdi. Bakgrunnen for initiativet var I/S Øvre Otta (no: Otra Kraft) sine planar om å demme opp mellom anna Bossvatn med den fylgle at grenda måtte fråflyttast. Dette er no blitt gjort. Bossvatnreguleringa var ferdig i 1976.

Som tilsett (1956) ved Norsk Folkemuseum hadde eg som oppdrag å oppsøkje og kartleggje område der det framleis var ein levande folkedrakttradisjon. Eg registrerte og fotograferte draktplagg, påklednings- og arbeidsmåtar og intervjuja dei som visste noko om klesskikk og -bruk. Og slik vart det då til at eg kom til Bykle.

Det var i åra 1965, 1966, 1967, 1969 og 1971 eg vitja Bykle. Lengste opphalda var i 1966 og 1967. Eg gjekk frå gard til gard og bad om å få sjå kledplagga dei hadde og spurde kven som hadde ått og laga dei, når og korleis dei vart brukta. Gunhild Lyngtveit viste for fotografering korleis ho kler seg til fest og høgtids. Det er kyrkjekleda som er gått over til å bli dagens bunad.

Vi fekk også høve til å gjerna filmoptak av arbeidsprosessen slik Gunhild Lyngtveit pla saume og sy kvinne- og mannsbunader (Bunadsyning i Setesdal). Og Gyro Nesland let seg filme då ho tok på seg hovudbunaden (Hodebunad fra Bykle).

Informantane var født, den eldste i 1875, nokre få i 1880–90 åra, dei fleste i dei to første tiåra av 1900-talet, unntaksvis var det eit par yngre heimelskvinner.

Det var ei underleg oppleveling å gå frå hus til hus og intervjuje folka som kvar og ein visste at det berre var eit tidsspørsmål kor lenge dei fekk vera på heimgarden sin.

Eg er djupt takksam for all den velvilje eg vart møtt med. Registreringsferdene til Bykle står for meg i ei serstilling, ulik alle andre registreringar eg har gjort.

Feltarbeidet frå Bykle er utgangspunktet for gjennomgåinga. Tilfang frå Valle og Hylestad er òg ei viktig kjelde. Mitt eige feltarbeid er her supplert med anna kjeldetilfang.

Tusen takk for prisen!

Førstekonservator Aagot Noss takket for årets populærvitenskapelige pris.

Lennart Elmevik

Takk og hilsen fra Kgl. Gustav Adolfs Akademien

Herr preses, kära medgäster!

Jag har fått det hedersamma uppdraget att hålla tacktalet vid den här middagen – eller, som man vanligen säger, tacka för maten, en gammal nordisk sed. Men om man följer rekommendationerna i lite äldre svensk litteratur om vett och etikett – en nog så intressant genre som jag ibland har roat mig med att fördjupa mig något i – finner man att det inte betraktades som riktigt commil-faut att explicit tacka för det man fått att äta. Jag citerar några passager i en liten skrift från 1928, «Borddukning och bordskultur. Av Fru Märta».

Om tacktalaren och tacktalet läser man följande: «Ju mindre förmåga och vana man besitter som talare, desto knappare bör talet bli. Och man bör undvika det fatala uttrycket att tacka för ‘välfägnaden’ eller ‘den goda middagen’ – det måste ju förutsättas, att värdfolket velat bjuda sina gäster på trevlig samvaro, ej blott på god mat – utan man tackar för ‘den angenäma middagen’ eller något dylikt.» Om bordsskicket sägs bl.a. detta: «Det är dålig ton att sitta och leka med bordsservisen och att smula sönder kuvertbrödet. [...] Potatisen får aldrig mosas i såsen, inte heller tal[l]riken kanter söljas ned. [...] Fruktkärnor uppfångas diskret med skeden från läpparna och läggas på tallriken – de få aldrig spottas ut.» Det finns också en anvisning om att man aldrig «avbryter [...] den, som talar, annat än för att möjligen med ordet ‘bra’ ge sin belåtenhet tillkänna».

Ett tacktal vid ett tillfälle som detta kräver något mer än ett utbroderat tack; det duger framför allt inte att efterlikna den kyrkoherde som blev så trött på att vid varje kalas behöva framföra gästernas tack att han till slut hade bara två varianter av tacktalet, en kort och en lång: tack och varmt tack. Det hör till god ton att något uppehålla sig vid ett för studen passande, lite allvarligare ämne, utan att för den skull bli gravallvarlig. Ämnet får jag som tur är välja själv. I ett annat läge befann sig enligt en gammal skröna den historielärare i ett svenska gymnasium som hade lovat sina elever att de vid den muntliga

delen i studentexamen skulle få ämnet «Trettioåriga kriget». Censorn vid tillfället insisterade dock på att förhöret skulle gälla Nilen. Läraren fick ge med sig och förhöret började med en så allmän fråga som «Vad vet ni om Nilen?» Någon svarade att den rinner i norra Afrika, en annan att den bevattnar stora delar av Egypten, en tredje att det finns både Blå Nilen och Vita Nilen och en fjärde sade sig veta att det är en mycket lång flod. Det sistnämnda svaret hände läraren genast på: «Vet ni något annat som var långt?» Något ljushuvud svarade: Trettioåriga kriget, och med detta ämne fortsatte sedan förhöret.

Det självvalda ämne som jag nu en stund skall uppehålla mig vid är den breda allmänhetens syn på de lärda samfunden, akademierna, och om dessas roll i dagens akademiska liv. Jag understryker för säkerhets skull att jag gör det utifrån ett svenskt perspektiv.

I August Strindbergs samhällskritiska roman «Röda rummet» (1879) finns en episod där författaren har det klara uppsåtet att framställa akademierna som otidseviga, som rentav lite löjliga. Svenska Akademien omtalas som den med «stearinljusen», Vitterhetsakademien som den med «de många flintsakerna». Hur ser man då på akademierna i dag? Till att börja med är det ovisst i vilken utsträckning en större allmänhet över huvud taget känner till deras existens och framför allt vad de står för; ett undantag är sannolikt Svenska Akademien, framför allt genom att den varje år utser Nobelpristagaren i litteratur. Det är oftast tyst om akademierna i tidningar, radio och TV, de viktigaste nyhetskällorna för den stora majoriteten av folket. För en del gäller säkert uppfattningen att de lärda samfunden visserligen är slutna och isolerade men att de likt Lotta Svärd i Johan Ludvig Runebergs episka diktcykel Fänrik Ståls sägner något tål att skrattas åt men mera hedras ändå. Hos vissa råder sannolikt en viss skepsis: vad sysslar dom med egentligen? Hos andra åter finns nog föreställningen att det rör sig om sammanslutningar befolkade av reaktionära stofiler, särskilt professorer, utan egentligt begrepp om realiteter i det nutida samhället. Det är inte lätt att hitta ett effektivt botemedel mot vrångbilder av vad vi representerar. Det hela underlättas inte precis av att akademiska miljöer över huvud taget av många fortfarande betraktas som osunda, fyllda av avund, uppblåst fåfänga, missriktad prestige och, inte minst, intriger. Det är säkert avarter av detta slag hos medlemmar av den s.k. lärda republiken som den 2002 bortgångne svenska litteraturprofessorn Magnus von Platen syftar på när han i en av sina underfundiga aforismer säger så här: «Du är skyldig att säga dina vänner sanningen, hur behaglig den än kan vara.» Enligt min erfarenhet från åtminstone det senaste kvartsseklet finns det numera inte mycket fog för i varje fall generell kritik av det nämnda slaget. Men det finns säkert en och annan som med användande av ett fyndigt uttryck, användbart i åtskilliga

sammanhang där det faktiskt kan träffa mitt i prick, skulle utbrista: «Det var inte bättre förr, men det är sämre nu.»

«De gläder så få och bara sin art», skriver den svenska poeten Karin Boye i en av sina dikter. Med «sin art» avses här sökarna, de som letar efter ett hem fjärran bort. Skulle då versraden kunna appliceras också på akademierna och deras ledamöters verksamhet? Så långt är det naturligtvis sant som att akademiledamöterna också kan betecknas som sökare. Men deras sökande gäller som bekant att finna svaret på vetenskapliga problem eller åtminstone komma lösningen så nära som det är möjligt.

Akademierna är till gagn för forskningen på flera sätt. De spelar i en tid då tillvaron för universitetslärare blir alltmer pressad en allt viktigare roll som mötesplats för utbyte av tankar om vetenskapliga problem och för en forskare att öka sin kunskap om forskningsfält som ligger utanför det egena, kanske betydligt längre bort än nästgårds, men som det kan vara av betydelse att ha insyn i. Jag vill hävda att sådana möjligheter till tankeutbyte i hög grad främjar inte minst tvärvetenskapliga ansatser. Som något av ett «præterea censeo», för att anknyta till romerske statsmannen Cato d.ä., eller ett mantra om man så vill, brukar jag i olika sammanhang understryka, och jag gör det också nu i kväll, att tvärvetenskapliga grepp utan personliga kontakter utanför ämnesgränserna sorgligt ofta leder till en nivellering av den kvalitativa nivån på forskningsresultaten.

Hur förhåller det sig då med de skrifter som de lärda samfunden utger, är de bara till glädje och nytta bara för författarnas egen «art»? Så är det säkert inte. Jag tror att man inte minst vad gäller humaniora inte sällan underskattar en ganska bred allmänhets förmåga att tillgodogöra sig en klart och redigt, utan onödigt formelspråk skriven vetenskapliga framställning. Men det skulle å andra sidan inte skada att resultaten av de lärda mordorna betydligt oftare än vad som normalt är fallet också serveras i populariserad form.

Jag skulle kunna fortsätta länge på temat vilken nytta akademierna uträttar och också, som jag gärna gör, fördjupa mig i en plaidoyer för utökat samarbete mellan dem, nationellt, inom Norden och, i vissa fall, i en ännu vidare krets. Men jag skall snart sluta. I mina öron ringer dessa Voltaires varningsord: «Konsten att tråka ut är att säga allt.» Innan jag slutar skall jag dock peka på en nog i allmänhet förbisedd eller som ovidkommande betraktad fördel med att få umgås i olika akademier, nämligen att man nästan vid varje tillfälle får sig en rolig episod eller historia till livs, som man sedan kan föra vidare. Vid middagen efter en konferens i Göteborg för en vecka sedan, anordnad gemensamt av Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg och Finska Vetenskaps-Societeten med temat «Finland mellan öst och väst» – ett inslag i

hågkomsten av det s.k. märkesåret 1809, då Sverige förlorade sin östra riks-halva – berättade en finsk konferensdeltagare följande: Den sovjetiske ledaren Leonid Brezjnev kom på officiellt besök till Helsingfors. Han hade med sig en praktfull blomsterkrans som han skulle lägga på «den okände soldatens grav». Hans finska värdar visste först inte hur de skulle hantera situationen utan att såra sin gäst. Det finns nämligen ingen «den okände soldatens grav» i Helsingfors eller i Finland över huvud taget. Man kom så småningom på lösningen att bege sig till det imponerande, nyligen invigda Sibeliusmonumentet för att placera kransen där. När ryssarna såg inskriptionen på monumentet frågade en av dem: «Sibelius, är inte det den kände tonsättaren?» «Jo», blev svaret, «men som soldat är han helt okänd».

En kväll som denna, då Agder Vitenskapsakademi bjuder till fest, skall vardagens idoga arbete i sann luthersk anda bytas ut mot avkopplande samvaro. En professor i Lund, Johan Thyrén, uttryckte vid en studentuppvaktnings 1921 samma tanke på ett originellt sätt. Han citerade en vers i Psaltaren, som fritt återgiven lyder så här: «Vårt liv varar i 70 år, högst 80; och när det har varit som bäst, har det varit möda och arbete.» Så tillade Thyrén: «Men lyckligtvis är livet inte alltid som bäst.» Den här kvällen har med all önskvärd tydlighet visat riktigheten av Thyréns uttalande.

Och tacket då? Jo, det blir, på allas vägnar, varmt och det gäller vad gammal konvention än säger både den angenäma samvaron och den goda maten. Det är vid detta tillfälle svårt för att inte säga omöjligt att hålla med Karin Boye när hon i en annan bekant dikt säger: «Den mätta dagen, den är aldrig störst, / Den bästa dagen är en dag av törst.» En Agder Vitenskapsakademis skål. Vivat, crescat, floreat!

AKADEMIETS NOBELMØTE

*1. desember 2009 – Byhallen, Kristiansand
I samarbeid med Kristiansand Filosofikafé*

Professor, viserektor Per Kristian Egeberg:
Nobelprisen i kjemi 2009

Førsteamanuensis Tarald Peersen:
Nobelprisen i fysikk 2009

Professor Ole B. Stabell:
Nobelprisen i fysiologi eller medisin 2009

Førsteamanuensis Siegfried Weibel:
Nobelpreis für literatur 2009

Førsteamanuensis Olav Abrahamsen:
Nobels fredspris 2009

Professor Joyce Falkenberg:
Nobels minnepris i økonomi 2009

Professor, viserektor Marit Aamodt Nielsen:
Holbergprisen 2009

Professor Leiv Storesletten:
Abelprisen 2009

Per Kristian Egeberg

Universitetets viserektor, og medlem av Agder Vitenskapsakademi, professor

Per Kristian Egeberg omkom ved en tragisk sykkelyukke 25.8.2010

Nobelprisen i kjemi 2009

*Venkatraman Ramakrishnan,
Thomas A. Steitz og Ada E. Yonath*

Kjære møtedeltakere i Agder Vitenskapsakademis møte om prisvinnere 2009.

Prisvinnere

«for studies of the structure and function of the ribosome»

Venkatraman Ramakrishnan, amerikansk statsborger. Født 1952 (57 år) i Chidambaram, Tamil Nadu, India. ph.d. i fysikk 1976 ved Ohio University, USA. Senior Scientist og Group Leader ved Structural Studies Division, MRC Laboratory of Molecular Biology, Cambridge, Storbritannia

Thomas A. Steitz, amerikansk statsborger. Født 1940 (69 år) i Milwaukee, WI, USA. ph.d. i molekylærbiologi og biokjemi 1966 ved Harvard University, MA, USA. Sterling Professor of Molecular Biophysics and Biochemistry og Howard Hughes Medical Institute Investigator, begge ved Yale University, CT, USA.

Ada E. Yonath, israelsk statsborger. Født 1939 (70 år) i Jerusalem, Israel. ph.d. i røntgenkrystallografi 1968 ved Weizmann Institute of Science, Israel. Martin S. and Helen Kimmel Professor of Structural Biology og Director ved Helen & Milton A. Kimmelman Center for Biomolecular Structure & Assembly, begge ved Weizmann Institute of Science, Rehovot, Israel.

De tre forskerne får Nobelprisen i kjemi for studier av ribosomenes struktur og funksjon på molekylært nivå. Ved hjelp av røntgenkrystallografi, har

prisvinnerne klart å bestemme den innbyrdes lokaliseringen av de tusenvis av atomer som utgjør ribosomene, og bygget modeller som forklarer deres funksjonsmåte.

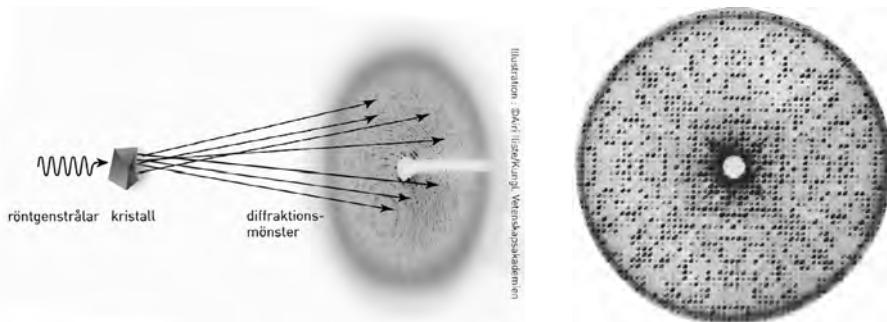
Proteiner er kroppens viktigste molekyler. Halvparten av våre celler består av proteiner. Bindevæv, sener og muskler er bygget opp av strukturelle proteiner. Enzymer og transportproteiner er eksempler på funksjonelle proteiner. Til sammen inneholder cellene våre mer enn 100.000 forskjellige proteiner. Oppskriften på organismenes ulike proteiner ligger lagret i arvematerialet i cellekjernen. Ribosomene som befinner seg utenfor cellekjernen er cellenes proteinfabrikker, der informasjonen fra arvematerialet blir benyttet til å syntetisere de proteinene organismen trenger. Ribosomenes rolle har vært kjent siden midten av 60-tallet, men det er først i dette århundret at man har begynt å forstå i detalj hvordan proteinesyntesen foregår i ribosomene.

I prinsippet er proteinene nokså enkelt oppbygd, idet de alle sammen består av en eller flere uforgrenede kjeder av mindre molekyler som kalles aminosyrer. Proteinene er bygget opp av 20 ulike aminosyrer. For å kunne kjedes sammen til proteiner må aminosyrene være festet til den ene enden av et transportmolekyl. Disse kalles tRNA (t for transportør, RNA for ribonukleinsyre) og er bygget opp av ca. 75 av de fire ulike nukleotidene (A, U, G, C). I den motsatte enden av den aminosyren er festet danner tRNA-molekyl en løkke. Denne løkken inneholder et antikodon bestående av tre nukleotider (f.eks. UUC) som er spesifikk for den aminosyrene tRNA-molekylet bærer. Det tRNA-molekylet som bærer aminosyren fenyłalanin har antikodon UUU, tRNA-molekylet som bærer cystein har kodon UGU, osv.

I cellene finnes også en annen type RNA kalt mRNA (messenger-RNA, «budbringer»-RNA) bygget opp av de samme fire nukleotidene i lange kjeder. mRNA produseres i cellekjernen og er en avskrift av selve arvematerialet DNA. mRNA inneholder en sammenhengende rekke av kodon bestående av trippletter av nukleotider som er komplementære til antikodon på tRNA. For eksempel er kodon UUC komplementær til antikodon AAG som kjennetegner det tRNA-molekylet som bærer aminosyren fenyłalanin, mens kodon AAG er komplementær til antikodon UUC som kjennetegner det tRNA-molekylet som bærer aminosyren lysin. Koplingen mellom kodon og antikodon utgjør selve oversettelsen av informasjonen i arvematerialet til sammensetningen av proteinene cellen trenger, og skjer i ribosomene.

At denne koplingen skjer i ribosomene var kjent på midten av 1960-tallet, men allerede da forsto man at en kartlegging av ribosomenes sammensetning og struktur var helt nødvendig for å forstå prosessen i detalj. Røntgenkrystallografiske metoder er uhyre viktige for studier av biologiske makromolekyler,

og var for eksempel selve fundamentet for bestemmelsen av oppbygningen til det mest kjente av alle, DNA. I et vanlig mikroskop benyttes brytingen av synlig lys til å danne et bilde av objektets struktur etter fokusering og samling vha. av linser. Størrelsen på de minste detaljene vi kan se i et lysmikroskop er begrenset av den korteste synlige bølgelengden (blått lys, ca. 4000 Å). For å kunne kartlegge den innbyrdes plasseringen av atomer i et molekyl må man benytte elektromagnetisk stråling med en bølgelengde av samme størrelsesorden som avstanden mellom atomene. Den mest brukte bølgelengden i røntgendiffraksjon er 1.5 Å. Når røntgenstråler treffer elektronene rundt en atomkjerne skjer det en bryting, analog til hva som skjer når synlig lys passerer fra luft til vann. Dersom atomkjernene sitter i en ordnet struktur, for eksempel i en saltkrystall, vil røntgenstrålene som passerer kunne forsterkes og svekkes pga. interferens slik at det dannes et mønster på den filmen røntgenstrålene treffer etter å ha passert krystallen, når innfallsvinkelen varieres (fig. 1).

Ved hjelp av matematiske modeller kan man rekonstruere krystallens struktur basert på mønsteret røntgenstrålene danner på filmen (i moderne apparatur benyttes digitale kameraer).

Yonath startet forsøk på bestemmelse av ribosomer ved hjelp av røntgenkrystallografiske metoder på slutten av 1970-tallet. De fleste mente på denne tiden at dette var en umulighet fordi ingen hadde klart å lage preparater av ribosomer som var tilstrekkelig ordnet (krystalliske) til at det kunne dannes tolkbare diffraktogrammer. Det tok da også mange år før hennes forskergruppe klarte å registrere diffraktogrammer av ribosomer av tilstrekkelig kvalitet (Yonath et al., 1984). Det var særlig hennes utvikling av cryo-bio-krystallografiske metoder der preparatet kjøles med flytende nitrogen som gjorde dette mulig.

Røntgenstråler kan ikke samles vha. linser. Det gjør at informasjon går tapt, og gir opphav til det såkalte faseproblemet. Steinz og hans forskergruppe ga to viktige bidrag til kartlegging av ribosomenes struktur og funksjon. Ved å kombinere informasjon fra bilder tatt med elektronmikroskop og diffraktogrammer

av ribosomparetter behandlet med tunge atomkjerner klarte de å utvikle nye metoder til å løse faseproblemet (Ban et al., 1998). I august og september 2000 publiserte de tre prisvinnerne og deres forskergrupper (Ban et al., 2000; Nissen et al., 2000, Wimberly et al., 2000, Schluenzen et al., 2000) atommodeller av ribosomer som gjorde det mulig å forstå deres funksjon i detalj.

Steinz og hans gruppe (Nissen et al., 2000) var de første som viste at sammenkoblingen av aminosyrer til proteiner i ribosomene ikke er katalysert av proteinbaserte enzymer, men av ribosomalt RNA (rRNA). Dette har stor betydning for molekylær evolusjonsbiologi da det bekrefter at de tidligste livsformer kan ha eksistert uten proteinbaserte enzymer.

Proteinsyntesen i ribosomene foregår med forbausende hastighet og nøyaktighet. Sammenkoppling av 20 aminosyrer i sekundet med mindre enn en feil per 100 000 aminosyre er vanlig. Ramakrishnans studier viste at dette kan forklares ved hjelp av spesielle molekyler som måler avstanden mellom kodon og antikodon under proteinsyntesen. Ramakrishnans studier gav også forklaringen på den såkalte Wobble-mekanismen. Den genetiske koden utgjøres av trippelletter av fire nukleotider som totalt kan forekomme i $4^3 = 64$ varianter (kodon). Imidlertid inneholder celler normalt mindre enn 45 ulike tRNA-molekyler. Det vil si at noen tRNA må kunne koples med mer enn ett kodon, det er dette som kalles Wobble-mekanismen. Ramakrishnan og hans gruppe viste at dette er mulig fordi det er tilstrekkelig med komplementaritet mellom to av de tre baseparene. Disse studiene er oppsummert av Ogle et al. (2005).

Litteratur

- Ban, N., Nissen, P., Hansen, J., Moore, P.B., and Steitz, T.A. (2000). The complete atomic structure of the large ribosomal subunit at 2.4 Å resolution. *Science* 289, 905–920.
- Ban, N., Freeborn, B., Nissen, P., Penczek, P., Grassucci, R.A., Sweet, R., Frank, J., Moore, P.B., and Steitz, T.A. (1998). A 9 Å resolution X-ray crystallographic map of the large ribosomal subunit. *Cell* 93, 1105–1115.
- Nissen, P., Hansen, J., Ban, N., Moore, P.B., and Steitz, T.A. (2000). The structural basis of ribosome activity in peptide bond synthesis. *Science* 289, 920–930.
- Ogle, J.M., and Ramakrishnan, V. (2005). Structural insights into translational fidelity. *Annu Rev Biochem* 74, 129–177.
- Schluenzen, F., Tocilj, A., Zarivach, R., Harms, J., Gluehmann, M., Janell, D., Bashan, A., Bartels, H., Agmon, I., Franceschi, F., and Yonath, A. (2000). Structure of functionally activated small ribosomal subunit at 3.3 angstroms resolution. *Cell* 102, 615–623.

- Wimberly, B.T., Brodersen, D.E., Clemons, W.M., Jr., Morgan-Warren, R.J., Carter, A.P., Vonrhein, C., Hartsch, T., and Ramakrishnan, V. (2000). Structure of the 30S ribosomal subunit. *Nature* 407, 327–339.
- Yonath, A., Bartunik, H.D., Bartels, K.S., and Wittmann, H.G. (1984). Some x-ray diffraction patterns from single crystals of the large ribosomal subunit from *Bacillus stearothermophilus*. *J Mol Biol* 177, 201–206.

Tarald Peersen

Nobelprisen i fysikk 2009

I 2009 ble Nobelprisen i fysikk tildelt Charles Kuen Kao, Willard Sterling Boyle og George Elwood Smith. Halvparten av prisen tildeles Kao for ideen om at rent glass i optiske fibre gir en radikal forbedring av lysoverføringen, mens Boyle og Smith deler den andre halvparten for ideen bak CCD brikken, en bildesensor som baserte seg på den fotoelektriske effekten som Einstein lanserte i 1905.

Charles Kuen Kao (1933)

Willard Sterling Boyle (1924)

George Elwood Smith (1930)

Forskningen som i 2009 er tildelt Nobelprisen i fysikk har gitt resultater som samfunnet i dag er fullstendig avhengig av. Kao så på slutten av 1960-tallet at informasjon kan spres med lysets hastighet verden over gjennom et verdensomspennende fiberoptisk nettverk dersom fiberglasset var 100 % rent. Boyle og Smith jobbet begge ved halvlederdivisjonen ved Bell Laboratoriene i USA. De fikk i oppdrag av ledelsen ved laboratoriet å finne en ny teknologi som kunne lagre store mengder informasjon. En «brainstorming» mellom de to forskerne i 1969 førte til ideen bak CCD brikken, en bildesensor basert på den fotoelektriske effekten som Einstein oppdaget i 1905 og fikk Nobelprisen for i 1921. CCD brikken brukes i dag i digitale kamera, avansert medisinsk utstyr og vitenskaplig instrumentering. Vi opplever i dag astronomiens gullalder takket være CCD brikken.

Optiske fibre

Kao fikk prisen for sitt arbeid med lystransmisjon i trange bølgeleder (optiske fibre). Ideen om å lede lysbølger gjennom trange rør av glass over lange avstander var ikke ny, men materialene de hadde til rådighet var ikke rene nok til å klare å transportere lyset lengre enn noen få meter.

Charles Kao klarte å forske seg fram til tynne fibre av kvartsglass. Disse fibrene kunne lede lyset mange hundre kilometer uten at lyset forsvant. Det fundamentale problemet de stod overfor var å framstille fibre av glass som var så rent som overhode mulig. Kao pekte ut det rette materialet, som var kvartglass (silisiumdioksyd) i amorf form. Kao og hans team hadde ikke teoretiske modeller som styrte deres forskning, men lekte seg fram. De dryppet kvartsglasset som var i amorf tilstand ned på en vannoverflate. I støtøyeblikket ble glasset til en tynn film. De plasserte mange filmstrimler mot hverandre og sendte laserlys gjennom fibret. Lyset lot seg lede rundt over store avstander. De hadde funnet fram til et amorf stoff (Voks og stearin er andre eksempler på amorf, dvs. ikke-kristallinske materialer) som blant annet hadde den egenkapen at det er ekstremt gjennomsiktig. Dette stoffet er grunnstammen i de optiske fibrene som i dag knytter verden sammen (Internett).

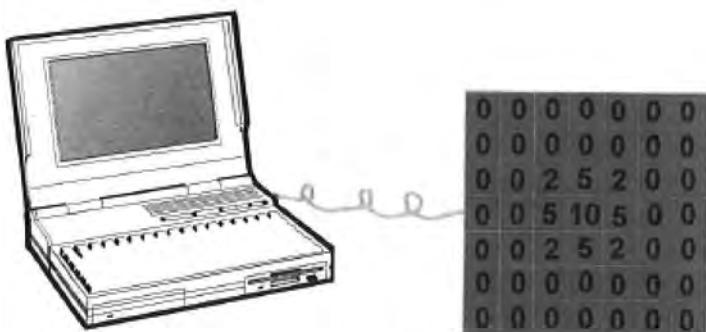

Optiske fibre som leder lys

CCD image sensor

Den andre halvdelen av Nobelprisen 2009 gis for arbeid med elektronisk lagring av bilder. En «Charge Coupled Device» (CCD) består av mange piksler

(«lysbøtter») som fylles opp med ladning når den blir belyst. Plasseres for eksempel CCD sensoren i teleskopets fokusplan, vil lyset fra stjernene fanges opp av pikslene. CCD sensoren teller antall silisiumelektroner som løsrides av fotoner som treffer pikslene (fotoelektrisk effekt). Derfor blir den også kalt for «Clever Counting Device». Ladningen eller spenningsverdien for hver piksel er proporsjonal med antall fotoner som har truffet pikselen. De to forskerne fant også en metode for å konvertere informasjonen i brikken til bilde på skjerm.

Bildet viser at et stjerne består av en tallmatrise. Pikselen i sentrum har 10 lysverdier (10 fotoner har truffet denne pikselen). Datamaskinen erstatter tallene med lys. Lysverdien 10 gir hvitt lys og lysverdien 0 gir sort lys.

Bildet viser Bell Lab forskerne Boyle og Smith (1974). De demonstrerer sin nye oppdagelse. 7 Nobelpriser er delt ut til forskere ved Bell Laboratoriene i New Jersey. Stedet er kjent for å legge stor vekt på samarbeid mellom teoretikere og eksperimentalister. Det var i dette dynamiske miljøet Boyle og Smith

jobbet. På denne tiden drev laboratoriet en intensiv forskning på minneteknologi basert på magnetisering. Sjefen for halvlederdivisjonen var bekymret for at hans avdeling ville bukke under for avdelingen for magnetisk minneteknologi. Han oppfordret derfor Boyle og Smith til å finne på noe lurt. Smith forteller at ideen bak CCD sensoren ble klekket ut i løpet av bare én time 17. oktober 1969 og dokumentert på kontorets tavle.

Nobelkomiteen har i 2009 belønnet forskning som har ledet til svært viktige anvendelser. Folk flest benytter i dag CCD teknologien når de tar bilder med digitalt kamera og sender dem over Internett. Med CCD-kamera med høy oppløsningsevne sender Hubble-teleskopet bilder til Jorden som gir forskerne anledning til å se blant annet mot Universets yttergrense.

Ole B. Stabell

Nobelprisen i fysiologi eller medisin 2009

*Elisabeth H. Blackburn, Carol W.
Greider og Jack W. Szostak*

Nobelprisen i fysiologi eller medisin for 2009 ble tildelt tre personer «for oppdagelsen av hvordan kromosomer blir beskyttet av telomerer og enzymet telomerase». Prisen ble delt likt mellom Elisabeth H. Blackburn, Carol W. Greider, og Jack W. Szostak. Grunnlaget for tildelingen var, med Nobelstiftelsens egne ord, «for å ha løst et sentralt problem i biologien: hvordan kromosomene kan bli fullstendig kopiert under celledelingen og hvordan de blir beskyttet mot degradering».

Prisvinnerne

Elisabeth H. Blackburn er både australsk og amerikansk statsborger. Hun ble født i Hobart, Tasmania, i 1948. Etter lavere grads studier ved University of Melbourne, reiste hun til England hvor hun i 1975 tok sin PhD ved Cambridge University under veiledning av Fredrick Sanger (Nobelprisvinner i kjemi i 1958 og 1980). Hun flyttet deretter til USA, hvor hun først arbeidet som post.doc. ved Yale University, New Haven, Connecticut, og UCSF, San Francisco, og deretter som assistant-, associate-, og full professor ved University of California, Berkeley. Siden 1990 har hun vært ansatt som professor i biologi og fysiologi ved University of California, San Francisco.

Carol W. Greider ble født i San Diego, California, i 1961, og studerte ved University of California, først i Santa Barbara, og deretter i Berkeley hvor hun tok sin PhD i 1987 med Elisabeth H. Blackburn som veileder. Etter arbeid

som post.doc. ved Cold Spring Harbor Laboratory, NY, ble hun i 1997 tilsatt som professor i biologi og genetikk ved Johns Hopkins University School of Medicine, Baltimore, Maryland.

Jack W. Szostak ble født i London i 1952, vokste opp i Canada, men er amerikansk statsborger. Han studerte ved McGill University i Montreal, og ved Cornell University i Ithaca, NY, hvor han tok sin PhD i 1977. Siden 1979 har han vært ansatt ved Harvard Medical School, Boston, MA, og er professor i genetikk ved Massachusetts General Hospital i Boston, men han er også knyttet til Howard Hughes Medical Institute.

Bakgrunnen for tildelingen

Kromosomene representerer arreststoffet i cellene hos alle organismer, og består av DNA som vanligvis ligger utkveilet uten spesielle strukturer. I cellekjernen hos mennesket finnes det 46 kromosomer som inndeles i 23 kromosompar (og som ikke må forveksles med de dupliserte kromosomene som man ser i mikroskopet rett før celledelingen). Allerede i 1930-årene hadde Herman Muller (Nobelprisen i fysiologi eller medisin i 1946) og Barbara McClintock (Nobelprisen i fysiologi eller medisin i 1983) observert at spesielle strukturer, de såkalte telomerer, syntes å forhindre sammenkopling av kromosomer. De mistenkte at telomerene hadde en beskyttende rolle, men hvordan de virket forble ubesvart. Under celledelingen dupliseres kromosomene ved hjelp av spesielle enzymer som betegnes DNA-polymeraser, oppdaget av Arthur Kornberg (Nobelprisen i fysiologi eller medisin i 1959). Detaljer om hvordan DNA-polymerasene virker er det dessverre ikke plass for her. Disse enzymene kan imidlertid ikke fungere helt ut til endene av kromosomene, et problem som tidlig ble påpekt av flere på teoretisk grunnlag. James Watson (Nobelprisen i fysiologi eller medisin i 1962) betegnet i 1972 dette fenomenet som «ende-replikasjonsproblemet».

Oppdagelsene

I de tidlige fasen av sin forskning arbeidet Elisabeth Blackburn med å kartlegge DNA-sekvenser. Hun studerte kromosomene i det encellede flimmerdyret *Tetrahymena*, og fant ut at en DNA-sekvens (CCCAA) ble gjentatt flere ganger (20–70) i enden av kromosomet. En slik gjentagelse av DNA-sekvensen er senere funnet å være stort sett ens for alle flercellede organismer. Noenlunde samtidig med dette hadde Jack Szostak funnet ut at om et lineært DNA-molekyl (et slags minikromosom) ble injisert i gjærceller så ble dette raskt redusert og ødelagt.

En viktig hendelse skjedde i 1980 da Elisabeth Blackburn og Jack Szostak deltok på den samme Gordon-konferanse. Blackburn presenterte der sine resultater fra DNA-sekvensering av telomerene, og Szostak var tilhører. Han fikk interesse for hennes funn, og de ble enige om samarbeid. Blackburn isolerte deretter CCCCAA-sekvensene fra DNA av *Tetrahymena*. Szostak koplet de isolerte DNA-sekvensene fra flimmerdyrene på sine minikromosomer og injiserte disse i gjærceller. Resultatet, som ble publisert i 1982, var forbløffende: DNA-sekvensen fra flimmerdyrenes telomerer beskyttet minikromosomene i gjærceller fra degenerering.¹ Siden eksperimentet hadde overskredet grenser mellom arter trakk de den konklusjon at dette dreide seg om en grunnleggende mekanisme som er ens for alle arter. Konklusjonen har senere vist seg å være korrekt.

Telomerene består altså av DNA, men problemet med hvordan replikasjonen i endene foregår var fortsatt et mysterium. Carol Greider begynte i 1983 som PhD-student ved Berkeley hos Elisabeth Blackburn. Sammen startet de søket etter et enzym som de antok måtte finnes for å kunne danne telomerene. På 1. juledag i 1984 var Grieder på labben for å sjekke resultatet fra et forsøk som var i gang. Der oppdaget hun tegn på enzymatisk aktivitet i et celleekstrakt.² Greider og Blackburn gav enzymet navnet telomerase, de renset det, og fant at det i tillegg til protein også inneholdt RNA (ribo-nuclein-syre). RNA-komponenten i enzymet viste seg å inneholde CCCCAA-sekvensen som var typisk for telomerenes DNA. Denne sekvensen kunne dermed fungere som en mal for transkripsjonen av kromosomenes ender, mens den enzymatiske aktiviteten ble ivaretatt av proteindelen.³

Konsekvensene

Ved hjelp av telomerase kan hele lengden av kromosomet kopieres uten tap av endestykke. Dersom cellene deles uten telomerasen vil de miste litt av endene på sine kromosomer ved hver celledeling. Ved celledeling med telomerase opprettholdes imidlertid kromosomendene, i alle fall for en tid. Her ligger også noen av de spennende konsekvenser av oppdagelsene, idet det har blitt spekulert i om forkortningen av telomerenes ender kan være årsaken til aldring, ikke bare i individuelle celler men for en hel organisme. Aldringsprosessen har imidlertid vist seg å være mer kompleks og avhenger av flere faktorer, men telomerene er en av disse. Telomeraseaktiviteten er imidlertid ofte høy i kreftceller, og kreftceller kan dele seg i det uendelige uten at telomere forkortes. Oppdagelsen kan derfor på sikt ha en betydning for en dypere forståelse av aldringsprosessen generelt, samt for utviklingen av nye metoder til behandling av kreft. Noen nedarvede sykdommer er nå også vist å være for-

årsaket av defekt telomerase. Oppdagelsene til Blackburn, Greider og Szostak har kastet nytt lys over sykdomsmekanismene, og kan på sikt medføre at nye behandlingsformer kan utvikles.

De prisbelønnede arbeider

1. Szostak JW, Blackburn EH. Cloning yeast telomeres on linear plasmid vectors. *Cell* 1982; 29:245–255.
2. Greider CW, Blackburn EH. Identification of a specific telomere terminal transferase activity in *Tetrahymena* extracts. *Cell* 1985; 43:405–13.
3. Greider CW, Blackburn EH. A telomeric sequence in the RNA of *Tetrahymena* telomerase required for telomere repeat synthesis. *Nature* 1989; 337:331–7.

Siegfried Weibel

Nobelpreis für literatur 2009

*Herta Müller – Die Beschreiberin von
«Landschaften der Heimatlosigkeit»*

Obiges Zitat entstammt der Begründung des Nobelpreiskommitees. Es wird den drei thematischen Strängen in Herta Müllers Werk durchaus gerecht.

Herta Müller ist die 12. Frau, der dieser Preis verliehen worden ist – und nach Günter Grass (1999) und Elfriede Jelinek (2004) fällt innerhalb von elf Jahren diese Auszeichnung zum 3. mal einem deutschsprachigen Verfasser zu. Während Grass der Preis in erster Linie für seinen bereits 1959 fertiggestellten Erstlingsroman «Die Blechtrommel» (Blikktrommen) zugesprochen wurde, sind sich alle Kritiker einig, dass Müllers letzter Roman von 2009 «Atemschaukel» (norw. «Pustegyng», 2010) den bisherigen Höhepunkt ihres Schaffens darstellt. Und während die Auszeichnung der Österreicherin Jelinek durchaus keinen ungeteilten Beifall gefunden hat – und auch dazu führte, daß ein Mitglied der schwedischen Akademie nach intensivem Studium ihres Gesamtwerks aus Protest 2005 aus der Akademie ausgetreten ist – äußerte sich das Komiteemitglied Peter Englund dahingehend, daß für ihn Müllers Preiswürdigkeit bereits nach der Lektüre einer halben Seite gegeben war. Dies mag überhastet, zu enthusiastisch bzw. zugespitzt, überpointiert klingen. Ich weiß auch nicht, auf welchen Müller-Text er dies bezogen hat – doch den Tenor seines Urteils teile ich. Im Gegensatz zu Grass und Jelinek ist Müllers Muttersprache ein Dialekt, der in Deutschland schon seit langem in dieser Form nicht mehr existiert (sie nennt es «Randdeutsch»). Hochdeutsch hat sie erst in der Schule gelernt; und Rumänisch erst mit 15 Jahren, eine Sprache, die sie als sehr poetisch empfindet und die in ihrem Werk immer mitschwingt (zur Überlagerung dieser Sprachschichten in Müllers Kindheit siehe/höre die von ihr selbst eingelesene Doppel-CD «Die Nacht ist aus Tinte gemacht»). Doch alle ihre Veröffentlichungen – die bislang in mehr als 20 Sprachen übersetzt

wurden – sind auf Deutsch, und zwar bereits von Anfang an in einer solchen Qualität, daß sie 1995 zum Mitglied der «Akademie für deutsche Sprache und Dichtung» gewählt worden ist. Herta Müller ist am 17.8.1953 in Nitzkydorf in Rumänien geboren worden. Wie der Name Ihres Geburtsorts bereits verrät, eine deutsche Siedlung, die wie ca. 270 andere in Siebenbürgen (Banat/Transsylvanien) ganz überwiegend von Deutschstämmigen bewohnt wurden, die man vor allem im 18. Jahrhundert dorthin geholt hatte, um das Land zu kultivieren (Deutsche befinden sich allerdings bereits seit dem 11. Jahrhundert dort). Während fast alle der «Wolgadeutschen», die die aus Deutschland stammende Zarin Katharina die Große im 17. Jahrhundert in ihr Reich geholt hatte, unter Stalin nach Sibirien und Zentralasien zwangsumgesiedelt wurden und die Tradierung der deutschen Sprache unterbunden wurde, gab es so etwas in Rumänien selbst unter Ceaușescu nicht. Die zeitweilige Deportation großer Teile der dortigen Bevölkerung in sowjetische Arbeitslager ist gleichfalls unter Stalins Ägide erfolgt. Der naheliegenste – vielleicht etwas gewagte – Vergleich mit Müllers oben erwähnter eigentlicher Muttersprache wäre die Sprachvariante der amisch-people, die eine Dialektform konserviert hat, die für Deutschlanddeutsche nur in Ansätzen zu verstehen ist.

«Heimat», ein Begriff, der im strengerem Sinne kein norwegisches Äquivalent hat und unter dem Deutsche vornehmlich den Ort, die Gegend, die Kultur ihrer Herkunft verstehen, oder wo sie sich zugehörig fühlen. Für die Siebenbürger-Schwaben bedeutete «Heimat» die Sprache, wohingegen Herta Müller der Meinung ist, Heimat sei das, was gesprochen wird. Diese Definition steht strenggenommen in einem gewissen Widerspruch zu dem im obigen Titel wiedergegebenen Zitat, da Herta Müller nicht nur über ein exzellentes Schriftdeutsch verfügt, sondern auch ebenso gestochen und präzise spricht. Allerdings befindet sie sich in einem kulturellen Spagat. Ihr Erstlingswerk «Niederungen» erscheint 1982 in einer censurierten Fassung in Rumänien; das Manuskript wurde nach Deutschland geschmuggelt und eine unzensurierte Fassung erschien 1984. Alle ihre sechs Werke bis 1987 haben im Wesentlichen eine Lebenssituation zum Thema, von der sie später sagen wird, es sei die «planmäßige Zerstörung des Individuums durch diktatorischen Terror». Seit 1987 wohnt sie in Berlin (damals West-Berlin), im Land ihrer Sprache – aber in einer anderen Kultur (vgl. «Reisende auf einem Bein», 1989).

Oben ist von drei thematischen Strängen gesprochen worden, die jedoch miteinander verwoben sind. Zeitlich gesehen wäre dieses Spannungsverhältnis zwischen dem Leben im rumänischen Siebenbürgen und dem Sprung in die Bundesrepublik der zweite Strang. Der erste wäre die Erfahrung, einem repressiven Regime ausgesetzt zu sein. Doch die «gesteuerte Verwahrlosung

der Menschen durch die Diktatur», die sie am eigenen Leib bereits erfahren hatte, setzt sich auch in Berlin fort, was auch ihr damaliger Ehemann Richard Wagner erleben musste. Daß die Geheimpolizei Securitate einer Autorin, die unliebsame Texte im westlichen Ausland veröffentlichen läßt, drangsaliert, erscheint als `selbstverständlich`. Daß Agenten der Securitate auch nach 1987 deutschen Verlegern, Kritikern und der Staatsanwaltschaft suggerieren, Müller selbst sei eine ihrer Agenten mit subversivem Auftrag, erscheint bereits abstrus. Noch bizarren nimmt es sich aus, wenn man hört, daß sich Überwachungen, Bespitzelungen durch eine Frau, die sie für ihre beste Freundin gehalten hatte, Telefonterror und andere Drangsalierungen auch nach der Liquidation des rumänischen Diktators – wohl bis heute – fortsetzen. Daß dies wesentliche Teile von Herta Müllers Schaffen thematisch prägt, darf wohl nicht verwundern. Umso mehr Respekt verdient sie für ihre Art, dies literarisch umzusetzen. Doch «Betroffenheitsliteratur» ist ihre Sache nicht; von Lamento keine Spur. Sie meint: missionarisch zu sein mache dumm!

Während alle ihre literarischen Veröffentlichungen zu den ersten beiden, obig genannten thematischen Schwerpunkten aus der unmittelbaren Lebenserfahrung der Autorin entspringen, gehört das, was in «Atemschaukel» geschildert wird, nur mittelbar ihrer Erfahrungswelt an. Es speist sich aus dem, was Herta Müller aus dem Verhalten der Mutter nach der Rückkehr eines fünfjährigen Aufenthaltes/Eingesperrtseins in einem sowjetischen Arbeitslager wahrgenommen, aber damals nie erklärt bekommen hat und sich selbst nicht erklären konnte. Und vor allem aus ihrer späteren Freundschaft mit Oskar Pastior.

Auch hier liegt der Ausgangspunkt in der rumänischen Verfasstheit. Bis 1945 kämpfte Rumänien an der Seite von Nazi-Deutschland. Im Januar jenes Jahres wechselte es dann gezwungenermaßen die Seite. Und während noch die rumänischen Soldaten in der Sowjetunion weiterkämpften – Müllers Vater als SS-Mann – wurden die Rumäniendeutschen deportiert; je von einem einheimischen Polizisten und einem Rotarmisten. Dies betraf dann vor allen Dingen Jugendliche (ab 17), Alte und Frauen. Darunter auch die Mutter der Nobelpreisträgerin sowie zahlreiche andere aus ihrem Dorf. Erst sehr viel später hatte Müller sich ein genaueres Bild davon machen können, was damals geschehen war. Sie aber brauchte und wollte ein genaues Bild. Seit 2001 trug sie sich mit dem Plan, über diese Phase ihrer deportierten Landsleute einen Roman zu schreiben. Diesen Plan konnte sie zunächst nicht verwirklichen, da alle der seinerzeit betroffenen Zeitzeugen nur andeutungsweise über ihre damaligen Erlebnisse sprechen konnten/wollten. Erst Jahre später fand sie in Oskar Pastior (geb. 1927) die Quelle, die sie brauchte.

Pastior gehörte auch zu den Deportierten und ist Modell für die Hauptfigur (und Erzähler) des Romans. Die Detailfülle bei der Schilderung des Lageralltags verdankt die Autorin ihm. In dem kurzen Nachwort zu «Atemschaukel» sagt sie auch, daß es den Roman ohne Pastior nicht geben würde. (Sie schuldet ihm aber nicht nur Informationen, sondern auch sein sprachlicher Einfluß macht sich geltend). Pastior ist nach seiner Flucht 1968 aus Rumänien zu einem der sprachschöpferisch innovativsten Lyriker geworden. 2006 ist ihm der Büchnerpreis – der renommierteste deutsche Literaturpreis – zuerkannt worden; allerdings posthum, denn er ist in der Nacht vor der Verleihung gestorben. Dies hat Müllers Arbeit an dem mittlerweile als gemeinsames Projekt konzipierten Roman gebremst. Doch nach der Nobelpreisverleihung sagte sie auch, daß es den Roman ohne Oskars Weggang vielleicht noch nicht geben würde.

Die zeitliche Vorgabe von Svenska Akademien läßt es eher unwahrscheinlich erscheinen, daß «Atemschaukel» zu dem Zeitpunkt der einzureichenden Vorschläge bereits mehr Leser als den Verlagslektor gefunden hatte. Englunds Äußerungen einige Tage nach der Preisvergabe kann man aber entnehmen, daß er diesen Roman – der ja erst nach dem Termin erschien, an dem die Akademie den Preisträger bestimmt – bereits davor lesen konnte (und so wohl auch mehrere, wenn nicht alle anderen Akademiemitglieder auch). Es ist aber auch bekannt, daß Herta Müller schon seit Jahren zu den vorgeschlagenen Kandidaten gehörte – und den Preis hätte sie auch ohne ihren letzten Roman verdient! Doch wie einleitend gesagt, gibt es niemanden, der ihn nicht für ihr (bislang – wie wir alle hoffen) bestes Werk hielte.

«Atemschaukel» ist inhaltlich ganz deutlich im Konnex ihres Gesamtschaffens verortet; es ist eine neue Facette. Darstellungstechnisch/stilistisch typisch Müllerrisch. Verglichen beispielsweise mit den Texten ihrer deutschsprachigen Nobel-Vorgänger Thomas Mann und Günter Grass erscheint ihr syntaktisches Spektrum als geradezu defizitär. Lange parataktische Partien. Dann allenfalls um einen Relativsatz ergänzt. Nebensätze zweiten Grades so gut wie nicht vorhanden. Doch genau dies trägt wesentlich zum Reiz und der Wirkung ihrer Texte auf den Leser bei. Ihre Eindringlichkeit speist sich nicht zuletzt aus dem Kontrast zwischen den Ungeheuerlichkeiten, die geschildert werden, und der Art und Weise, wie dies geschieht: nüchtern, konstatierend, geradezu emotionslos. Allein ein Blick auf das Inhaltsverzeichnis von «Atemschaukel», das bei einem Roman von weniger als 300 Seiten eine Untergliederung in 64 Kapitel aufweist, deutet auf die katalogisierende – und eben nicht offen anklagende – Verfahrensweise hin. Parallel dazu wird die Lebenssituation der durch die jeweilige Repression Betroffenen vornehmlich durch die Protokollierung

all der Kleinigkeiten, Alltäglichkeiten und zunächst bagatell anmutenden Dinge sichtbar gemacht. (Wenn man dies in einer Kurzfassung erleben und nachvollziehen möchte, höre man sich ihre Nobelpreisrede vom 7. Dezember 2009 an: «Jedes Wort weiß etwas vom Teufelskreis». Man erfährt dort viel über Herta Müllers Leben, was weitgehend nur über das Wort «Taschentuch» vermittelt wird.)

Zur Wirkungsmächtigkeit ihrer Texte trägt neben dem zunächst widersprüchlich erscheinenden Miteinander von inhaltlicher Abscheulichkeit und erzähltechnischer Kargheit eine enorme poetische Aufladung bei, die Herta Müller schon seit jeher zueigen ist. Es ist nahe liegend, eine wesentliche Quelle dafür in ihrer sprachlichen Mehrschichtigkeit zu vermuten. Am deutlichsten wird die Poetisierung ihrer Prosa durch ihre Neologismen. In ihrem letzten Roman sind wohl einige davon Oskar Pastior geschuldet, wie z. B. «Hungerengel», «Herzschaufel». Und wem von den beiden der beeindruckende Titel «Atemschaukel» geschuldet ist, ist egal. Herta Müller ist des Preises würdig.

Olav Arild Abrahamsen

Nobels fredspris for 2009

Barack Obama

Da fristen utløp for å komme med forslag til kandidater til Nobels fredspris for 2009, hadde Barack Obama bare vært president i noen få dager. Og 8. oktober, da Thorbjørn Jagland kunngjorde årets fredsprisvinner, hadde ikke president Obama residert i Det hvite hus i mer enn ni måneder. Nobelkomiteen gjorde med andre ord et uvanlig dristig valg da den gav prisen til Obama, ikke minst fordi mye gjenstår før den amerikanske presidenten klarer å bevise at han vil utgjøre en forskjell i verden. Han har jo fortsatt bare så vidt kommet i gang med sin gjerning. Av den grunn ble komiteen møtt med en skur av nedlatende vittigheter og ironiske kommentarer. *The Economist* lurte på om fredsdommerne i Oslo ville gi president Obama en trøstepremie etter at han hadde tapt OL 2016 til Rio de Janeiro. Men la oss heller ta utgangspunkt i en av de mange positive kommentarene. Ole Moen, professor i Nord-amerikansk kulturkunnskap ved Universitetet i Oslo, sa til NRK: «Det er jo enestående å få prisen etter bare ni måneder. Det er et svangerskap, og slik sett er det jo riktig, for dette er et svangerskap for håp.»

Det er grunn til å tro at i Barack Obamas unge presidentskap har Nobelkomiteen sett en sjanse til å fremme internasjonal fred og mellomfolklig forståelse. For som visjonær leder ble Obama tidlig innbegrepet av et nytt håp om muligheten for å skape en mer fredelig verden på grunnlag av dialog og rettferdighet. Komiteen må ha tenkt: Hvorfor ikke gi president Obama drahjelp og ryggstøtte? Nobelkomiteens begrunnelse vitner om det: «... prisen skal tildeles president Barack Obama for hans ekstraordinære innsats for å styrke internasjonalt diplomati og mellomfolklig samarbeid». I tillegg har komiteen «... lagt spesiell vekt på Obamas visjon om og arbeid for en verden uten atomvåpen».

Barack Obamas egen historie

Det er også grunn til å tro at Thorbjørn Jagland og de øvrige medlemmene av komiteen har blitt grepet av Barack Obamas egen historie og livsløp. Han ble født på Hawaii i 1961 av amerikansk mor og kenyansk far. Han vokste opp med stefar fra Indonesia og bodde der fra 1967 til 1971. Deretter flyttet han tilbake til Hawaii, der han vokste opp hos morens foreldre. Familiebakgrunnen gjør ham til den første ikke-europeiske amerikanske president, det vil si den første som ikke har sine slektsrøtter og sin kulturbakgrunn i Europa. Det kan forsterke et skift som allerede er i gang i amerikansk utenrikspolitikk, hvor Europa ikke lenger utgjør hovedfokus.

Årene 1979–1991 i Barack Obamas liv var fylt av en blanding av studier, arbeid og frivillighetsarbeid. Han ble ferdig med jusstudiene i 1991. Samme år ble han gift med Michelle Robinson, også hun jurist. De fikk barn i 1999 og 2001.

Da Barack Obama studerte jus på Harvard-universitetet, brøt han en barriere ved å bli den første afro-amerikanske leder (president) for det prestisjetunge tidsskriftet *The Harvard Law Review*. Det utløste interesse og penger fra en forlegger (Crown Publishers), og i 1995 debuterte Obama som forfatter med *Dreams from my Father. A Story of Race and Inheritance*. (Å leve en drøm – Min afrikanske arv.) Boken har betydelige litterære kvaliteter og er, ifølge forfatter og nobelprisvinner Toni Morrison, «... really well (written), with really nice big, strong, artful sentences.»

Selv om *Dreams from my father* ikke er en politisk memoarbok eller et politisk manifest, vil mange hevde at den la grunnlaget for hans kometaktige politiske karriere. I 2008 fortalte presidentkandidat Obama til *The New York Times* at han ikke hadde skrevet boken med tanke på politiske mål og resultater, men at han ikke var overrasket dersom mange støttet ham i valgkampen fordi de følte at de kjente ham gjennom bøkene han hadde skrevet. – Hans andre bok, som var langt svakere, *The Audacity of Hope (Håpets dristighet)*, kom i 2006.

Fra 1985 har Chicago vært Obamas hjemby, og her startet hans politiske karriere. I 1996 ble han valgt inn i delstatsforsamlingen i Illinois. Han gjorde seg nasjonalt bemerket i 2002 da han erklærte sin motstand mot krigen i Irak. To år senere, i 2004, skiftet han politisk beiteplass og forlot delstatsforsamlingen. Han ble valgt til Senatet i Kongressen for Det demokratiske parti som den nest yngste senator noen sinne. Men det var, som han selv skriver, en enda større sensasjon at «a black man with a funny name» ble valgt til å representera staten Illinois. I Senatet hadde det bare sittet to afro-amerikanere før ham. I november 2008 vant han, som vi alle vet, presidentvalget og inntok embetet i januar 2009.

Barrack Obamas karrière, ikke minst det faktum at en afro-amerikaner er blitt valgt til president, forteller mye om den fredfulle utvikling som har funnet sted i forholdet mellom etniske grupperinger i USA de siste tiår. Den kunne vært verd en pris i seg selv, men som en politisk kommentator har sagt, den måtte vel i så fall ha gått til det amerikanske folk.

Obamas visjoner

Nobelkomiteen har nok vært betatt av Obamas livsløp, men det er likevel hans visjoner og hans vekt på «multilateralt diplomati» og «dialog» som har begeistret, selv om han altså så langt har få konkrete resultater å vise til. Komiteen mener at Obama har gjort seg fortjent til prisen fordi han har «skapt et nytt klima i internasjonal politikk». Sagt på en annen måte: president Obama er blitt beæret med Nobels fredspris for den utenrikspolitiske grunnholdning han målbærer.

Det er vanskelig å finne en tidligere amerikansk president som på så kort tid har forsøkt å gjøre så mye for å fremme verdensfreden som Barack Obama. Selv de mest innbitte kynikere – som hadde gode dager da Obama ble fredsprisvinner – bør kunne være enige i det. Obama har annonsert tilbaketrekning av amerikanske tropper fra Irak. De er på vei ut, og de har allerede trukket seg ut av de irakiske byer. Det har ikke ført til fred, men det har resultert i en utsikt til en avslutning på krigen. Obama har annonsert stengningen av Guantánamo. Det er enda ikke gjennomført, men det vil skje. Han har lovet at USA ikke vil tillate bruken av noen former for tortur. I en tale i Kairo rakte han hånden ut til den arabiske verden. Altså et forsøk på forsoning med den muslimske verden, der han målbar kritikk av de israelske bosettingene på Vestbredden. Kairotaljen skapte håp, selv om det nok er i ferd med å vende seg til aggressiv skuffelse. At få konkrete resultater foreligger etter ni måneders arbeid betyr likevel ikke at prisen er ufortjent. Det som har vært viktig for komiteen, er at Barack Obama har innledet en utenrikspolitisk samarbeidslinje som har bidratt til en avgjørende bedring av det internasjonale debattklima. Obama har erklært at han, i motsetning til sin forgjenger, vil «lede gjennom internasjonalt samarbeid».

Barack Obama har også «revitalisert» nedrustningsdebatten, sier nobelkomiteen.

I Praha 5. april 2009 la han fram «visjonen om en verden uten atomvåpen». Et merkbart positivt resultat er FNs resolusjon 1887 om ikke-spredning og reduksjon av atomvåpen-arsenalene. I tillegg kommer Obamas beslutning om å skrote planene om USAs missil-skjold i Polen og Tjekkia.

Tradisjonsbrudd?

En kommentar og innvending som går igjen er at Nobelkomiteen har gått svært langt i å bryte en tradisjon som sier at man får fredsprisen for resultater man har oppnådd. Robert Fisk i *The Independent* sier det slik: «For the first time in history, the Norwegian Nobel committee awarded its peace prize to a man who has achieved nothing – in the faint hope that he will do something good in the future.»

Andre kritikere har føyd til at prisen for det meste er blitt gitt til personer som har satt noe på spill. Selv de mest utskjelte og mest kritiserte tildelinger – for eksempel til Yasser Arafat, Yitzhak Rabin og Shimon Peres, Henry Kissinger og Le Duc Tho – ble tross alt gitt på grunnlag av at de hadde gjort noe. De hadde truffet vanskelige valg, og de hadde rakt ut en hånd til sine bitreste fiender.

Men i motsetning til hva både eksperter og politikere synes å tro, er ikke utdelingen av fredsprisen nødvendigvis tenkt som en «skjønnhetskonkurranse» i resultater som er oppnådd på den internasjonale arena. Alfred Nobel krevde aktiv innsats for freden det siste året. I år har nobelkomiteen en helt bevisst ‘politisk hensikt’ med pristildelingen. Naturlig nok utløser den derfor også ideologisk betinget kritikk.

I rekken av vinnere finnes atskillige menn og kvinner som er blitt belønnet for deres mot i kampen for spesifikke saker eller for generelle mål som frihet fra undertrykkelse, nasjonal forsoning, menneskerettigheter og sosial og økonomisk likhet, uten at de tilsiktede resultater var oppnådd på det tidspunkt da de fikk prisen. Det gjelder f.eks. Willy Brandt og hans «Ostpolitik», en politikk som sökte tilnærming mellom Vest- og Øst-Tyskland og forbedring av forholdet mellom øst- og vestblokken under den kalde krigen. For dette engasjementet ble han belønnet med Nobels fredspris i 1971. Aung San Suu Kyi fikk prisen i 1991 for sitt arbeid for menneskerettigheter og demokrati i Burma. Som de fleste vet er dette landet fortsatt et undertrykkende diktatur. I 2000 fikk den nå avdøde sør-koreanske presidenten Kim Dae Jung fredsprisen for sin solskinns-politikk overfor Nord-Korea, en politikk som omtrent ikke har fått noen permanent virkning mellom de to landene. I 2003 fikk Shirin Ebadi prisen for sin innsats for demokrati og menneskerettigheter i Iran og den muslimske verden mer generelt.

Maktbruk i fredens tjeneste

En annen side ved årets tildeling er atskillig mer tankevekkende. Her kan vi muligens snakke om et tradisjonsbrudd med konsekvenser. Barack Obama

er den første sittende, amerikanske president som får Nobels fredspris siden 1919. USAs president, Woodrow Wilson, fikk fredsprisen for 1919 som hovedarkitekten bak Folkeforbundet. Men deretter nektet Senatet å godkjenne USAs medlemskap i det nye Folkeforbundet. På grunn av dette ble det strid om Wilson i Nobelkomiteen før det ble flertall for å gi ham prisen.

Det som kan oppleves som problematisk ved å gi fredsprisen til Barack Obama, er at han som amerikansk president er øverstkommanderende for verdens mest slagkraftige militærmakt. Amerikanske styrker er stasjonert på mer enn 820 installasjoner i 39 land. USA står for tiden midt oppe i to kriger, i Irak og i Afghanistan. Barack Obama er ingen idealist som tror konflikter lar seg fjerne gjennom gode handlinger. Gang på gang har han forsvert maktbruk i fredens tjeneste.

En av våre fremste eksperter på amerikansk utenrikspolitikk er Svein Melby, leder for Senter for transatlantiske studier ved Institutt for forsvarsstudier. Han har sagt dette om pristildelingen: «Ved å gi fredsprisen til en sittende amerikansk presidents måte å tenke utenrikspolitikk på, så gir man også prisen til hele Obamas grunnkonsept.» Det vil si at når Nobelkomiteen gir prisen til Obama for hans utenrikspolitiske grunnholdning, slutter den også opp om realpolitikkens syn at bruk av militærmakt er legitimt for å skape fred.

Dersom en slik tolkning er rett, at Nobelkomiteen har stilt seg bak tanken om krigens nødvendighet for å bevare freden, representerer nok årets pristildeling et brudd. Men både i sin offisielle begrunnelse og i kommentarer insisterer komiteen på at fredsprisen er gitt i FNs og multilateralismens ånd. Og Nobelkomiteen gjør utrykkelig oppmerksom på at den i sin mer end 100-årige historie til stadighet har søkt å fremme nettopp denne holdning til internasjonal politikk. I begrunnen heter det: «Multilateralt diplomati står igjen sentralt, med vekt på den rolle FN og andre internasjonale institusjoner kan spille. Dialog og forhandlinger foretrekkes som virkemiddel for å løse selv de vanskeligste internasjonale konflikter.»

Joyce Falkenberg

Nobels minnepris i økonomi 2009

Elinor Ostrom og Oliver Williamson

The Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel for 2009 was awarded to Elinor Ostrom and Oliver Williamson. In the forty years the prize has been awarded this is the first time that it was been awarded to a woman.

The prize this year focused on economic governance. Ostrom received the prize «for her analysis of economic governance, especially the commons», and Williamson, «for his analysis of economic governance, especially the boundaries of the firm» (Nobelprize.org).

Elinor Ostrom is a political scientist, not an economist, at Indiana University and Arizona State University (USA). Her work takes us beyond the tragedy of the commons, to focus on the issue of how to manage common property. The term «commons» referred originally to land that was commonly shared; more recently it is used to refer to any resources that are collectively owned. The tragedy of the commons describes the situation in which individuals, in using the commons, act in their own self-interest, thus depleting the resource (Hardin, 1968).

In her work Ostrom argues that to manage the commons: rules must come from the inside and not the outside; ownership rights are also rights to determine the rules of the commons, although this does not mean that there are no conflicts; the rules need to be adapted over time; and there are no simple rules, thus complex institutional diversity is needed to match complex systems.

Ostrom's concern for managing the commons can be exemplified in the issue of sustainability. One example of this is ocean fishing, where she focuses on the question of how humans interact with ecosystems to maintain long-term resource yields.

We are reminded of the importance of her final argument, «build enough diversity (in these governing institutions) to deal with the diversity of the world», as we have followed the recent Copenhagen talks.

Oliver Williamson shares the prize with a different focus on economic governance. Williamson is affiliated with the University of California, Berkeley (USA). When he took his PhD at Carnegie Mellon University, he was a student of Coase, who received the Nobel prize in Economics in 1991, and of Herb Simon who received the prize in 1978.

Williamson has focused on the question as to why firms exist, and why transactions (what happens between business partners, between buyer and seller) take place in firms instead of markets. His answer draws on transaction cost analysis as a way to determine the boundaries of the firm. Transactions cost money; thus the choice is whether it should take place in the market (buy); be organized within the firm (make) or by cooperating with a partner or third party.

Williamson's work on transaction cost economics has had an important impact in Scandinavia because of the large number of strategic alliances and cooperative agreements. His theory has been the basis of an important body of empirical work lead by Torger Reve, and thus is familiar to all of us who were associated with NHH in the 1990s.

Although both Ostrom and Williamson have received the prize for their work on economic governance issues, they depart in their perspective on man. Ostrom's work on the commons is built on the presumption that not everyone is trying to take advantage of the commons, and we can learn to trust one another. Williamson, on the other hand, makes the basic assumption that people make try to take advantage of counterparties, and this then influences the transactions that must be included within the organization.

Selected Readings

- Hardin, G. (1968) The Tragedy of the Commons, *Science*, 162: 1243–1248.
- Ostrom, E. (1990). Governing the commons: The evolution of institutions for collective action. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, E., Burger, J., Field, C.B., Norgaard, R. B., and Policansky, D. (1999): Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges, *Science*, Vol. 284: 278–282.
- Williamson, O. (1985) *The Economic Institutions of Capitalism* New York: the Free Press.
- Williamson, O. (1975) Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications, The Free Press, New York.
- http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2009/press.html

Marit Aamodt Nielsen

Holbergprisen 2009

Ian Hacking

Holbergs internasjonale minnepris dekker et faglig spenn fra humaniora og samfunnsvitenskap til jus og teologi. Holbergprisen fyller således et tomrom fordi ingen andre store internasjonale priser dekker disse fagfeltene, den står således i en viss motsetning til Abel-prisen, som har et mye snevrere faglig fokus.

I det faglige spennet ligger noe av Holbergprisens utfordring. Det kan være vanskelig å imøtekomme disse tross alt ulike fire fagfeltenes ønsker om pris-tildeling nettopp til deres område, og fagfeltene er kanskje heller ikke umiddelbart sammenliknbare med hensyn til samfunnsmessig status og faglig gjennomslagskraft. På den annen side bidrar nettopp en slik internasjonal pris til å høyne disse vitenskapenes status.

Ludvig Holbergs Mingefond ble opprettet av Stortinget i 2003 med samme fondskapital, 200 mill kr, som Abelprisen. På grunn av at tidspunktet Abelprisen ble opprettet i, var økonomisk gunstigere, blir den årlige avkastningen høyere enn for Holbergprisen, noe som på lengre sikt dessverre kan bidra til å svekke Holbergprisens betydning hvis ikke dette blir rettet opp.

Holberg internasjonale minnepris er på 4,5 millioner Nkr. Samtidig blir det delt ut en pris på 250 000 til en ung, nordisk forsker innenfor de samme fagområdene. Og av langt mindre økonomisk betydning, men svært viktig for interessen for og rekrutteringen til de fire fagområdene, er Holbergprisen i skolen. Første gang den ble delt ut, altså i 2004, gikk den førsteprisen til Vennesla videregående skole for prosjektet DialektXpertene. I år ble det sendt inn 29 oppgaver fra landets videregående skoler i finalen i denne konkurransen, etter en førsterunde lokalt. Til tross for en noe anstrengt økonomi, ser styret for Holbergprisen det som svært viktig å opprettholde denne skoleprisen. Ikke minst derfor var det moro å høre at årets prisvinner nettopp fremhevet

denne prisen som den viktigste i talen han holdt ved prisoverrekkselsen i november 2009.

Holbergprisen ble i år delt ut for sjette gang. I likhet med fjorårets tildeiling, var årets tildeling til filosofen og vitenskapsteoretikeren Ian Hacking ikke kontroversiell. Hacking er 72 år gammel og professor i filosofi ved Universitetet i Toronto og fra 2002 også ved Collège de France i Paris. Her er han for øvrig den første med engelsk som morsmål som er blitt utnevnt til professor. Hacking tilbringer normalt et halvår ved hver institusjon. Flere av forelesningsseriene hans er tilgjengelige på nettsidene til Collège de France.

Hacking tok sin BA i matematikk og fysikk ved University of British Columbia i 1956 og en BA i moralfilosofi i Cambridge i 1958. Ved samme universitet avla han også MA- og Ph.d.-graden i 1962. Han kom til Universitetet i Toronto i 1982 og ble professor her i 1991.

Hacking har publisert 13 bøker og mer enn 220 artikler, og tidligere vunnet to store kanadiske utmerkelser, *The 2000 Canada Council for the Arts Milson Prize in the humanities and social sciences*, og som den første fikk han i 2002 den nyopprettede *Killam prize for the humanities*, Canadas største faglige utmerkelse innen humaniora. I 2008 fikk han det kanadiske forskningsråds gullmedalje på samme fagområde. Boka *The Taming of Chance*, som jeg kommer tilbake til, er rangert blant de 100 beste bøkene av ikke-skjønnlitterær karakter på engelsk etter 1900 av The Modern Library.

Hacking karakteriseres som en brobygger i ordets rette forstand. Han henvender seg til historikere, filosofer, psykologer, logikere, naturvitenskapsmenn og sosiologer innefor mange ulike kulturer. Det som sørpreger ham, sies det, er at han kan snakke til både akademikere og vanlige folk. Dessuten skriver han også for begge målgruppene, ikke minst gjennom media. Han er en popularisator i ordets beste betydning: «a public intellectual», som det heter på sidemålet.

I begrunnelsen fra Holbergprisens fagkomité heter det: «Ian Hacking er en fremragende filosof og vitenskapshistoriker. Hans kombinasjon av stringent filosofisk og historisk analyse har fundamentalt endret vår forståelse av hvordan sentrale begrep oppstår gjennom vitenskapelig praksis og i bestemte sosiale og institusjonelle sammenhenger. Hans arbeid avdekker natur- og sosialvitenskapenes normative og sosiale implikasjoner.»

I *The Logic of Statistical Inference* (1965) vurderer Hacking kritisk bruken av sannsynlighetsteori i nåtidig statistikk.

I motsetning til det som tidligere var gjort innen vitenskapsfilosofien, er han ikke redd for å gå i detaljer og utforske kompleksiteten ved sannsynlighetsteori og statistikk slik de anvendes i praksis, og se på hva praktikerne på feltet betraktet som de virkelige problemene.

The Emergence of Probability (1975) forklarer hvordan forestillingen om sannsynlighet oppstod i løpet av 1600-tallet, i arbeidene til tenkere som Blaise Pascal og Pierre de Fermat. Denne boka vakte bred interesse for sannsynlighets-teoriens historie, sier Ragnar Fjelland og Roger Strand i sin omtale av Hacking (Holbergprisens nettsider): «Han begynte med å stille det tradisjonelle spørsmålet ‘Hvorfor hadde Vesten ingen sannsynlighetsteori før Pascal på 1600-tallet?’ Om spørsmålet stilles på denne måten – som det tradisjonelt har blitt – er det underforstått at det finnes et abstrakt objekt, ‘sannsynlighet’, som ikke er blitt oppdaget eller ikke har vært gjenstand for tilstrekkelig tenkning før Pascal. Denne ‘ikke-oppdagelsen’ trenger en forklaring, som ville måtte omfatte faktorer som manglet eller som nettopp hadde forhindret denne oppdagelsen. Hacking forkastet denne antakelsen med følgende argument: Vi bør ikke spørre ‘Hvorfor har ingen studert disse objektene?’ Vi burde heller spørre ‘Hvordan oppstod disse tankeobjektene?’ For å forstå selve begrepet sannsynlighet må vi altså forstå hvordan det oppstod. Men det er ikke bare spørsmål om å gi en historisk forklaring på begrepet. Enda viktigere er forutsetningene for at begrepet oppstod. Hacking viser at for å forstå sannsynlighetsbegrepet er det viktig å forstå at det allerede i utgangspunktet har en dobbelhet og en iboende spenning: På den ene siden er det forbundet med en grad av tro, på den andre siden med tendenser, som målt ved relative frekvenser. Sannsynlighetsteorien og statistikken forandret ikke bare vitenskapen – de spredte seg til alle aspekter av dagliglivet.»

Hacking følger så historien videre inn på 1800-tallet og viser i, *The Taming of Chance* (1990) som jeg allerede har nevnt, hvordan det «skred av trykte tall» som oppstod da land og enkeltstater begynte å samle og publisere statistikk, førte til at forskere begynte å benytte sannsynlighetskategorier for å forstå samfunnslivet, sier priskomiteen. Hacking beskriver hvordan sannsynlighetsteorien har påvirket diskusjoner om fri vilje og endret vårt syn på kriminalitet og selvmord og nå anvendes innen sosiologi, psykiatri, medisin og historieskriving.

Ingen forsker har gitt et så viktig og vesentlig bidrag til vår forståelse av hvordan *sannsynlighet* ble en grunnleggende teoretisk og praktisk kategori i den moderne verden, påpeker Ragnar Tjelland og Roger Strand videre.

Priskomiteen peker dessuten på en annen viktig side ved Hackings innsats, som også knytter seg til vår opptatthet av tall:

«For å kunne mestre flommen av tall utviklet forskere nye måter å klassifisere mennesker på og skapte dermed nye ‘mennesketyper’ (‘kinds of people’). Hacking hevder at denne typifiseringen (‘kind-making’) former hvordan mennesker, som slik blir plassert i vitenskapelige og administrative kategorier, tenker og handler.»

Hacking mener at en slik typifisering har en stor hake ved seg, fordi den får selvoppfyllende virkning.

Som følge av denne erkjennelsen skrev han en rekke store studier, blant annet *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory* (1995) og *Mad Travelleres: Reflection on the Reality of Transient Mental Illness* (1998). Her viderefører Hacking tankene om de selvoppfyllende virkninger og dermed normative og sosiale følger av måten vi kategoriserer mennesketypen på. Gjennom utviklingen av vitenskapen skapes nemlig nye «typer mennesker», noe som får enorme menneskelige og sosiale konsekvenser: autister, multiple personligheter osv. Er disse diagnosene menneskeskapte, eller er de virkelige, så å si? Klassifikasjonene har uansett virkning både på de som blir klassifisert, og på deg og meg, og kan føre oss inn i ringslutninger og onde sirkler. Et begrep som «fattigdomsgrense» er f. eks. en klassifikator Hacking stiller kritiske spørsmålstege ved.

Vi berører her et grunnleggende tema hos Hacking, nemlig vitenskapelig realisme, særlig det sentrale filosofiske spørsmål om hvorvidt de teoretiske enheter som vitenskapen postulerer – fra «elektron» til «multippel personlighetsforstyrrelse» – er virkelige på samme måte som dagligdagse objekter. Når vi kan si at elektroner eksisterer, er det ikke nødvendigvis fordi våre teorier om elektroner er sanne. De kan alle være feil, sier Hacking, men vi kan fortsatt hevde at elektronene eksisterer, fordi vi kan gjøre forsøk med dem. «Hvis du kan spraye dem, eksisterer de», er et kjent Hacking-sitat.

Priskomiteen fortsetter slik: «Denne problemstillingen (om realisme, og om hvordan vitenskapen skildrer verden) står helt sentralt i hans tenkning om mennesket. I *Representing and Intervening* (1983) hevder han at for å kunne avgjøre om begreper innen naturvitenskap skal kunne oppfattes som realistiske, må vi nemlig se på hvordan de brukes til å gripe inn i verden, gjennom eksperimenter.»

Det å skildre er ikke en nøytral handling, men medfører faktisk å gripe inn, sier Hacking. Vitenskapelig virksomhet er ikke bare å produsere bilder av verden. For å produsere vitenskap må vi intervenere i verden. Vitenskapen både representerer og intervenerer, og den intervenerende delen har blitt oversett av de fleste vitenskapsfilosofene, som har betraktet vitenskapens intervensjon som rent tilfeldig. Men ifølge Hacking er intervensjon ikke bare en vilkårlig del av vitenskapelig arbeid – det er en nødvendig forutsetning for vitenskap.

I boka *The Social Construction of What* fra 1999 fører nettopp denne interessen for realisme og for vitenskapelig intervensjon, sammen med hans arbeid om mennesketyper, til en radikal omdefinering av sentrale spørsmål i diskusjonen om sosial konstruksjon, påpeker priskomiteen.

Hacking viser i denne boka dessuten hvordan analytiske og historiske perspektiver kan kombineres. Tjelland og Strand spør seg om kanskje Hackings kanadiske opprinnelse har betydning, for Hacking har påvist verdien av å sette engelskspråklige filosofiske tradisjoner i kontakt med intellektuelle perspektiver som ofte forbindes med franske akademikere som Michel Foucault, og skape synergier i skjæringspunktet mellom dem, uten noen gang å omfavne noen av dem ukritisk. Dette er en av grunnene til at hans verk har hatt så stor påvirkningskraft, ikke bare innen historie og filosofi, men også innen vitenskaps- og teknologistudier, og hos et bredere publikum innen samfunnsvitenskap, naturvitenskap og medisinsk vitenskap.

Temaer som fedme, rase og autisme – med fokus på spørsmålet om «mensesktyper» står svært sentralt i Hackings senere forskning.

Da han ble intervjuet i forbindelse med pristildelingen og ble stilt spørsmålet «Vet du noe om hva som foregår innen samfunnsvitenskapelig forskning i Skandinavia?» – svarer han slik:

«Egentlig ikke, akkurat som jeg vet lite om hva som foregår innen samfunnsvitenskapene i Canada og Frankrike. Jeg har en tendens til å engasjere meg på et mer lokalt nivå enn på et generelt nivå. For eksempel har jeg de siste ti årene interessert meg for et problem i Sverige som opprører meg: barna i asylsøkerfamilier. De dropper helt ut av verden, mange i en slik grad at de ikke snakker, ikke spiser, ikke står opp, ikke går på toalettet. Det er mange meninger om hva som foregår, og sosiologer og psykiatere er ofte uenige. Jeg fikk vite om problemet da jeg foreleste i Uppsala høsten 2006, men de to siste ukene har jeg gjenopptatt korrespondansen med flere av partene som står mot hverandre i dette spørsmålet.»

Svaret Ian Hacking gir her, illustrerer med all tydelighet at på ingen måte er noen skrivebordsfilosof.

Kilder

College de France's nettside:

www.college-de-france.fr/default/EN/all/historique/ian_hacking.htm.

Holbergprisen nettsider:

www.holbergprisen.no/ian-hacking.html, www.holbergprisen.no/om-ian-hacking,

www.holbergprisen.no/ian-hacking/intervju-med-ian-hacking.html.

Leiv Storesletten

Abelprisen 2009

Mikhail Gromov

Abelprisen er ein internasjonal pris for framifrå vitskapleg arbeid innan matematikk og matematiske fag. Det heiter i retningslinene at:

Prisen er en anerkjennelse av vitenskaplige bidrag som er av eksepsjonell dybde og betydning for matematiske fag. Slikt arbeid kan ha løst grunnleggende problemer, frembrakt innflytelsesrike nye teknikker, kommet med samlende prinsipper eller åpnet for viktige nye forskningsfelt. Det er et mål at prisene i årenes løp skal tildeles innen et vidt spekter av områder innen matematiske fag.

Det sistnemnde har også vore tilfelle dei sju åra Abelprisen har vore utdelt, prisvinnarane spenner over vide felt innan matematiske fag. Vi nemner sentrale felt som geometri, algebra, gruppettoori, matematisk analyse, differensielllikningar, numerisk analyse og sannsynsteori.

Det er også med interesse vi ser at dei ni som har fått prisen hittil, kjem frå sju forskjellige land, men fire har som forskrarar hovudsakleg vore knytt til universitet i USA og tre til universitet i Frankrike. Det har i lang tid funnest ei rekke meir eller mindre prestisjetunge internasjonale prisar i matematikk. Abelprisen, som vart oppretta i 2002, er ein ung pris. Men det er med glede vi kan konstatera at prisen i løpet av desse åra har oppnådd status som den mest prestisjefylte faglege utmerkinga på sitt område. Vi høyrer stadig prisen bli omtalt som «The Nobel Prize of Mathematics». Dette skuldast ikkje først og fremst at prisbeløpet er på heile 6 million NoK, men at dei ni som har fått prisen har vore framragande vitskapsmenn med eit internasjonalt ry. Dei har i høgste grad kasta glans over Abelprisen. Og det har aldri vore diskusjon om dei er verdige mottakarar av den gjæve utmerkinga, men enkelte har vore kritiske til at alle prisvinnarane er eldre menn. Den yngste hittil er årets pris-

vinnar, som var 65 år. Hadde Abelprisen hatt ein over hundreårig tradisjon slik Nobelprisen har, kunne dette ha vore annleis.

Årets prisvinnar er den russisk-franske matematikaren **Mikhail Leonidovich Gromov**. Han får prisen for sine revolusjonerande bidrag innan geometri. Gromov er fødd i 1943 i ein liten by nær Leningrad, no Sankt Petersburg i Russland. Han tok heile si utdanning i Sankt Petersburg; phd-graden tok han her i 1969, 26 år gammal, og postdoktor-tesen, ein høgre doktorgrad, tok han fire år seinare. Allereie året etter, i 1974, emigrerte Gromov til Frankrike i ein alder av 31 år, og er no fransk statsborgar. Han vart i 1982 tilsett som full professor ved IEHS, «Institutt for høgre vitskaplege studiar» i byen Bures-sur-Yvette, nær Paris. For tida er han også Jay Gould Professor i matematikk ved Courant Instituttet ved New York universitetet.

Mikhail Gromov er ein av vår tids mest namngjetne og ruvande matematikarar. Han har gjeve viktige bidrag til fleire område i matematikken, men særleg innan geometri. Gjennom dei siste 30 åra har han bidrige med djupe og originale idear av stor rekkevidde.

For sine store bragder innan matematisk forsking har Mikhail Gromov motteke heile 12 internasjonale priser, blant dei gjævaste er Wolf-prisen (1993), Lobatchewski-medaljen (1997), Leroy P. Steel-prisen (1997), Balzan-prisen (1999), the Kyoto Prize in Basic Sciences (2002), og no sist Abelprisen (2009).

Geometri er eitt av dei eldste områda innan matematikk og hadde ein sterk posisjon allereie i oldtida. Dette området har gjennom tidene vore eit aktivt forskingsfelt der mange store matematikarar har brukt tid og krefter. Men i løpet av dei siste 50 åra har geometrien gjennomgått store og revolusjonerande endringar. Mikhail Gromov har stått i spissen for nokre av dei viktigaste landevinningane. Han har utvikla djupe og usedvanleg originale idear som har ført til nye perspektiv på geometri så vel som på andre område av matematikken.

Gromovs hovudinteresse ligg innanfor fagfeltet differentialgeometri, som er det området av geometrien som studerer krumme kurver og flater i 2- og 3-dimensjonale rom, og i rom av høgre dimensjon. Allereie på midten av 1800-talet generaliserte den store tyske matematikaren G.F.Bernard Riemann (1826–1866) differentialgeometrien til høgre dimensjonar, og utvikla feltet elliptisk geometri, no kalla Riemannsk geometri. Denne geometrien m.a. er grunnleggjande i Einsteins generelle relativitetsteori.

Gromov spelte ei avgjerande rolle i etableringa av moderne global Riemannsk geometri. Hans løysingar av viktige problem innan denne teorien byggjer på nye omgrep, som konvergens av Riemannske mangfoldigheter

og kompaktrets-prinsipp. Begge desse har fått namn etter Gromov. Vidare er Gromov også ein av grunnleggjarane av feltet *sympelktisk geometri*. Studiet av dette området har ført til teorien for Gromov-Witten – invariantar, som no utgjer eit særskilt aktivt forskingsområde knytt til moderne kvantefelteori, ei grein av kvante-fysikken.

I studiet av grupper av polynomiell vekst lanserte Gromov idear som for alltid har endra vår oppfatning av diskrete uendelige grupper. Gromov oppdaga at diskrete grupper kan gjevast ei geometrisk tolking og løyste fleire viktige og sentrale problem. Den geometriske tilnærminga han innførde, gjorde innvikla kombinatoriske argument mykje meir naturlege og kraftfulle.

Det er dessverre ikkje mogeleg i eit kort innlegg å gå nærmare inn på innhalDET i Gromovs matematiske idear og teoriar. Ei djupare forståing og innsikt i slike teoriar vil krevja eit mangeårig studium.

Vi kan konkludera med at Gromovs namn vil for alltid vera knytt til djupe resultat og viktige omgrep innan Riemannsk geometri, symplektisk geometri, strengteori og gruppeteori. La oss konkludera med følgjande sitat frå Abelkomitéens grunngjeving:

«Mikhail Gromov er alltid på leting etter nye spørsmål og etter nye svar på gamle spørsmål. Han har gjennom hele sin karriere produsert dype og originale arbeider og han er fortsatt bemerkelsesverdig aktiv. Gromovs arbeider vil fortsette å være en kilde til inspirasjon for framtidige matematiske oppdagelser.»

Kjelder

Abelprisens nettsider: www.abelprisen.no/no/prisvinnere/2009/

Poznan Chapter of the Agder Academy of Sciences and Letters

– etablert i Poznan 24. februar 2009

Den 24. februar 2009 blei det etablert en avdeling av Akademiet i Poznan i Polen. Så langt en kjenner til, er dette første gang noensinne at et vitenskapsakademi har etablert en avdeling i et annet land. Grunnlaget for «Poznan Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters» var at (pr. februar 2009) åtte av Akademiets utenlandske medlemmer var virksomme i Poznan. Det niende medlemmet derfra, professor og rektor Bronislaw Marciniak, blei valgt inn seinere i 2009.

Etableringa av Chapteret skjedde på restauranten «Brovaria» i Poznan under ledelse av Akademiets preses, professor Ernst Håkon Jahr. Seks av de åtte poznanbaserte akademimedlemmene var til stede, dessuten var Det Polske Vitenskapsakademiet, avdeling Poznan, representert ved sin president, professor Jan Weglarz. De fleste av medlemmene hadde med seg ektefelle.

Formålet med Poznan Chapter framgår av statuttene («Bylaws»), punkt 3:

«The purpose of the Poznan Chapter is, as for the Academy itself, to support science, research and scholarship in general, and especially it will work to promote research cooperation between Agder and Poznan.»

Chapterets første statutter, som var vedtatt av Akademiets styre 5. februar 2009, blei gjennomgått av preses. På møtet blei dette styret valgt: Professor Jacek Fisiak (leder), professor Wojciech Goliński (sekretær), professor Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk (styremedlem).

Den 20. oktober 2009 blei det første møtet i Poznan Chapter etter etableringsmøtet avholdt i restauranten «Metro» i Poznan. Til stede var sju akademimedlemmer med ektefeller, dessuten Akademiets preses, professor Ernst Håkon Jahr. Professor Jacek Fisiak var møteleder. På møtet blei chapterets

videre utvikling diskutert. Det var på forhånd klarlagt hva som måtte til for at chapteret skulle kunne registreres offisielt som forening i Polen. Ulike muligheter for å oppnå slik registrering blei gjennomgått. Offisiell registrering kreves bl.a. for å kunne åpne bankkonto, leie lokaler osv. Chapterets statutter blei revidert av akademistyret i juni 2009, slik at en kunne begynne arbeidet med å få chapteret offisielt registrert. De reviderte statuttene er gjengitt nedenfor.

Under Akademiets årsmøte i Kristiansand 30. oktober 2009 rapporterte chapterets styreleder, professor Fisiak, hvordan en planla å møte de formelle krav til en polsk registrering. Det viktigste kravet er at chapteret har minst 15 medlemmer. (Registrering av Chapteret blei formelt i orden på forsommeren 2010.)

På etableringsmøtet til Poznan Chapter 24. februar 2009 ønsker preses Ernst Håkon Jahr professor Stanisław Puppel velkommen som akademimedlem. Professor Puppel er fra før av medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Professor Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk applauderer.

Bylaws for the Poznan Chapter of the Agder Academy of Sciences and Letters, passed by the Academy Board, February 5, 2009, with an addition June 2009

1. The Poznan Chapter is a part of the Agder Academy of Sciences and Letters and responsible to the Academy Board. The Poznan Chapter was established at a meeting in Poznan, February 24 2009, under the leadership of the Academy President.
2. Members of the Poznan Chapter are the elected foreign members of the Academy who have residence in or close to Poznan. The Academy President is ex-officio member of the Chapter. In addition to the Poznan-based foreign members of the academy, the Chapter Board may suggest additional Poznan scientists and scholars as members of the Chapter. If accepted by the Academy Board, these scientists and scholars become associated members of the Chapter. They may, at a later stage, become full, foreign members of the Academy through the normal election process. The total number of members of the Chapter should at all times be at least 15.
3. The purpose of the Poznan Chapter is, as for the Academy itself, to support science, research and scholarship in general, and especially it will work to promote research cooperation between Agder and Poznan.
4. The Poznan Chapter will work for its objectives in the manner found most suitable by its members. The Chapter should hold at least one meeting per year (the annual meeting). The Chapter decides on the agenda of its meetings. If possible, the Academy President should be present at the annual meeting of the Chapter.
5. The annual meeting of the Chapter elects a board consisting of a chairperson, a secretary and a member. The members of the Chapter Board are elected by all the members of the Chapter from the group of full, foreign members of the Academy. The election is for three years. The secretary is responsible for the economy. The names of the board members and the Chapter's annual reports will be included in the Academy Yearbook.
6. The Chapter's chairperson should if possible be present at the annual meeting of the Academy and give a report from the Chapter's activities.
7. Financial support from the Academy to the Poznan Chapter is decided on by the Academy Board on its first meeting each year. The support will always be dependent on the economical situation of the Academy.
8. At the end of each calendar year, the Chapter's secretary is responsible for submitting the Chapter's accounts to the Academy Secretary.

Members

Dziubalska-Kolaczyk, d.litt. ph.d., professor, AMU
Fisiak, Jacek, dr.hab., professor, AMU
Golusinski, Wojciech, dr. med., dr. hab., professor, PUMS
Malicki, Julian, dr. scient., ph.d., professor, PUMS
Marciniak, Bronislaw, dr. hab., professor, rector, AMU
Puppel, Stanislaw, dr. hab., professor AMU
Shaw, Honorata Helena, dr. hab., professor PUMS
Sikorska, Liliana, dr. hab., professor AMU

Ernst Håkon Jahr

Olav H. Hauges dikt «Sein kveld»: Problem-ord korrekt lesi

Jf. Årboka for 2008, s. 119–123

Som ei markering av 100-årsjubileet for Olav H. Hauge i 2008 la eg fram eit den gongen upublisert dikt av han under måltidet etter sommarmøtet i Akademiet det året. Eg hadde arbeidd med ein kopi av manuskriptet, som var lagd ut på internett ei stutt tid i 2004.

Eg publiserte så diktet først i *Dag og Tid* nr. 41, 10.10. 2008: «'Sein kveld' – eit uprenta dikt av Olav H. Hauge». Eg gjorde da merksam på at eitt ord var problematisk å tolke. I andre strofe, første linje, las eg eit ord som «Sorgkvalt». Det er *vinden* som er det: «Sorgkvalt vinden svallar». «Sorgkvalt» var ei lesing etter eit framlegg frå ein tilsett ved Statsarkivet i Kristiansand, men eg var ikkje nøgd med det, og det var heller ikkje rett.

I Akademiets Årbok 2008 publiserte eg så diktet på nytt med kommentarar. Der gav eg det problematiske ordet att som «Sorgrendt», men nemnde òg «Sorgvendt» som mogleg lesing. Men heller ikkje det kunne eg slå meg til ro med. Med Arne Skjerven i Ulvik hadde eg da drøfta dette i fleire epostbrev, m.a. avviste vi å lesa «Sorgsamt», som elles hadde passa i samanhengen.

På «Poesifestivalen 2010» i Ulvik la eg 18. september 2010 problem-ordet fram for møtelyden i Elvatun ungdomshus, der eg hadde ei førelesing. Eg tenkte at når så mykje Hauge-kompetanse var samla, ville problemet kunne bli løyst. Bodil Cappelen, enka etter Hauge, gav da den lesinga som opplagt er rett: «Sorgvandt», dvs. van med sorg. Skrivemåten med «dt» i dette ordet er ikkje så uventa når vi veit at diktet må vera frå 1930-åra, helst mot slutten av tiåret.

Etter dette følgjer her diktet «Sein kveld» slik det bør gå inn i neste utgåve av Olav. H. Hauges samla dikt:

Sein kveld

Eg ynskjer ofte når eg fredlaus vankar
å gå til deg med all min saknad att,
å skrifta alle mine løynde tankar
til deg ei klår og kveldblå stjernenatt.

I einsemd gjeng eg. Sorgvandt vinden svallar
i lauv og lyng på haustbrun engjebø.
Ein vindal kveld til kvils meg kallar
og bylgjor skvalar kring ei steinut stø.

Eg lengtar etter deg. Og hausten rodar
i gulbrun bjørk og osp i rust og lid.
Det fargebrenn og logar yver moar
med klåre fjelldrag inn i himlen skrid.

I stjernenæter kjem ei etterglødning
fyrr hausten svanar i eit anna år.
Me eig ein løyndom saman. Gjenom blødning
skal tida sona alle slegne sår.

Preses Ernst Håkon Jahr, fra æresdoktorkreeringen i Uppsala 23.1.2009.

Svein Ellingsen, æresdoktor ved MF.

Else Marie Jakobsen, æresdoktor ved MF.

De nye medlemmene som møtte, flankert av Ernst Håkon Jahr og Thor Einar Haanisch. Fra venstre: Bronislaw Marciniak, Catharina Stenqvist, Lennart Elmevik, Henny Fiskå Hägg, Lars-Erik Edlund, Dag Gjerløw Aasland, Michael Rauhut og Elisabet Haakedal.

Rektor, professor Bronislaw Marciniaik,
hilste fra Adam Mickiewicz University.

Professor Jacek Fisiak rapporterte fra
Poznan Chapter.

Førstekonservator Aagot Noss og professor Unni Langås mottok Sørlandets Kompetansefonds priser for 2009.

Professor Lennart Elmevik talte under middagen.

Professor Catharina Stenqvist takket på vegne av årets nye akademimedlemmer.

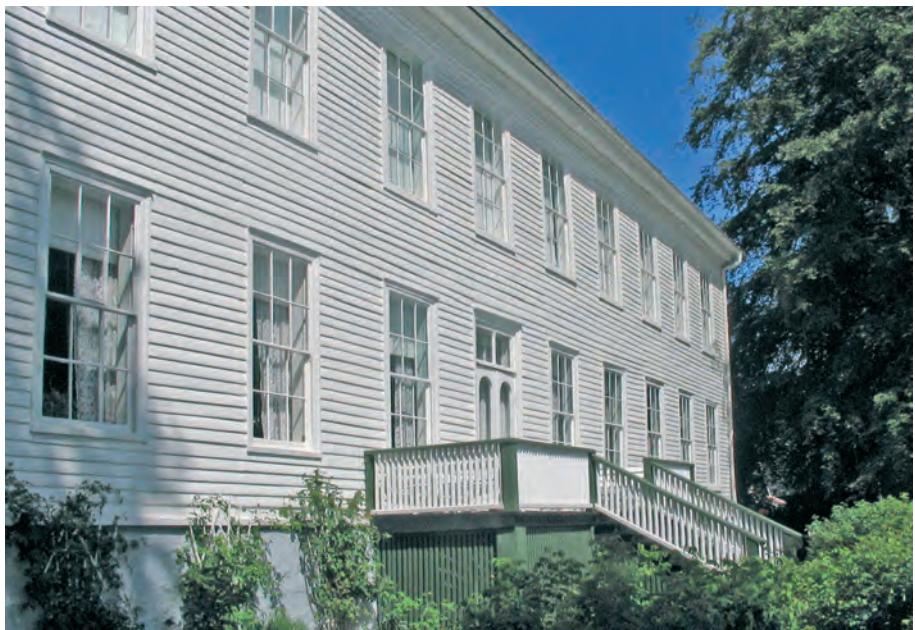
Det var stort fremmøte i Byhallen i Kristiansand under Nobelmøtet.

Foredragsholdere i Nobelmøtet var, fra venstre, Olav Abrahamsen, Tarald Peersen, Siegfried Weibel, Joyce Falkenberg, Ole B. Stabell, Leiv Storesletten, Marit Aamodt Nielsen og Per Kristian Egeberg. Til høyre Alf Kjetil Igland og Ernst Håkon Jahr.

Professor Jan Weglarz, President, Poznan Branch of the Polish Academy of Sciences og professor Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk i samtale med preses Jahr om Poznan Chapter av AVA.

Gimle Gård, Akademiets hjemmearena for medlemsmøtene

Byhallen er akademiets faste arena for det årlige Nobelmøtet

Rasmussengruppen støtter Agder Vitenskapsakademi og akademiets arbeid med å dokumentere og fremme vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelsen for vitenskapens betydning i landsdelen.

RASMUSSENGRUPPEN

Gled deg over Agders kultur på

AGDERKULTUR.no

*kulturportalen som produseres i samarbeid med
Seniorsentrene ved Universitetet i Agder med
Agder Vitenskapsakademi som domeneeier*

Agderkultur.no er støttet av Arendal kommune,
Kristiansand kommune, Aust-Agder fylkeskommune,
Vest-Agder fylkeskommune og
Spareskillingsbankens Skillingsfond

Høyskoleforlaget
NORWEGIAN ACADEMIC PRESS

ISSN 0809-7283
ISBN 978-82-7634-882-8

9 788276 348828